

Coordonatori
LARISA NOROC, VALENTINA URSU,
ALEXANDRA RAETȚHI, ANGELA IAȘCOV

CENTENARUL UNIRII: EDUCAȚIA ÎN SPIRITUL VALORILOR NAȚIONALE DIN PERSPECTIVA DIALOGULUI PEDAGOGIC

CENTENARUL UNIRII: EDUCAȚIA ÎN SPIRITUL VALORILOR NAȚIONALE
DIN PERSPECTIVA DIALOGULUI PEDAGOGIC

**CENTENARUL UNIRII:
EDUCAȚIA ÎN SPIRITUL VALORILOR NAȚIONALE
DIN PERSPECTIVA DIALOGULUI PEDAGOGIC**

UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ” din CHIȘINĂU
CENTRUL DE EXCELENȚĂ ÎN INDUSTRIA UȘOARĂ din CHIȘINĂU

LARISA NOROC, VALENTINA URSU,
ALEXANDRA RAETCHI, ANGELA IAȘCOV
COORDONATORI

**CENTENARUL UNIRII:
EDUCAȚIA ÎN SPIRITUL VALORILOR NAȚIONALE
DIN PERSPECTIVA DIALOGULUI PEDAGOGIC**

**Materialele Simpozionului național
cu participare internațională,
28-30 noiembrie 2018, Chișinău**

Chișinău 2019

Culegerea de studii a fost aprobată și recomandată pentru publicare în cadrul ședinței Senatului Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău în ședința de la

Coordonatori:

Larisa NOROC, dr. în istorie, conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Valentina URSU, dr. în istorie, conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Alexandra RAETCHI, director, Centrul de Excelență în Industria Ușoară, mun. Chișinău

Angela IAȘCOV, profesor de istorie, gr. did. II, magistrul în istorie, Centrul de Excelență în Industria Ușoară, mun. Chișinău, Republica Moldova

Recezenți:

Natalia GRĂDINARU, dr. în istorie, secretar științific al Institutului Patrimoniului Cultural

Nicolae CIUBOTARU, dr. în istorie, conf. univ., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Redactor literar:

Elena VARZARI, dr. În filologie, conf. univ.

Copertă:

Clădirea Sfatului Țării.

Sursă: Arhiva Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, Dosar 1044(02).

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Centenarul unirii: educația în spiritul valorilor naționale din perspectiva dialogului pedagogic", simpozion național cu participare internațională (2018 ; Chișinău). Centenarul unirii: educația în spiritul valorilor naționale din perspectiva dialogului pedagogic : Materialele Simpozionului național cu participare internațională, 28-30 noiembrie 2018, Chișinău / coord.: Larisa Noroc [et al.]. - Chișinău : S. n., 209 (Tipogr. "Garomont Studio"). - 122 p. : fig., tab.

Antetit.: Univ. Ped. de Stat "Ion Creanga" din Chișinău, Centrul de Excelență în Industria Ușoară din Chișinău. - Rez.: lb. engl. - Bibliogr. la sfârșitul art. - Referințe bibliogr. în subsol. - 50 ex.

ISBN 978-9975-134-61-3.

CZU 37.017(082)

C 34

Volumul este publicat grație sprijinului financiar al
Administrației Centrului de Excelență în Industria Ușoară din Chișinău

© Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2019

© Centrul de Excelență în Industria Ușoară din Chișinău, 2019

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE7

SECȚIUNEA I

1. **Angela IAȘCOV, Tamara CREȚU**
Reflectarea evenimentelor belice (1914–1918) pe paginile revistei „Luminătorul”8

2. **Daniela CURELEA**
*Reprezentantele asociaționismului feminin din Transilvania și Banat
ca delegate oficiale la Marea Adunare de la Alba Iulia*15

3. **Alexandra RAETȚHI, Angela IAȘCOV**
Femeia basarabeană în publicistica lui Gheorghe Bezviconi24

4. **Viorel BOLDUMA**
*Contribuția Bisericii Ortodoxe la Actul Unirii Basarabiei cu România
din 27 Martie 1918*33

5. **Dragoș L. CURELEA**
*Considerații istoriografice succinte privind contribuția corpului
voluntarilor români (bănățeni, bucovineni și transilvăneni) la afirmarea națională
a Basarabiei în perioada 8 iunie 1917–23 martie 1918*42

6. **Ovidiu TURTUREANU**
Dispute istoriografice privind problema Basarabiei: studiu comparativ58

7. **Inga EDU**
*Complexul unității etnice și al reconstituirii identitare în paginile revistelor
literar-culturale din Basarabia (1985–2000)*66

SECȚIUNEA II

1. **Tatiana ȚIGANU, Ala BURUIANĂ**
*Rolul documentelor istorice în predarea-învățarea subiectelor ce țin de
Marea Unire în cadrul lecțiilor de istorie73*
2. **Valentina URSU**
*Rolul valorilor universale și naționale în formarea continuă a profesorilor
de istorie și educație civică/educație pentru societate81*
3. **Natalia ZAGORNEAN**
Pentru un parteneriat eficient profesor-elev în procesul educațional88
4. **Larisa NOROC, Elena BUZINSCHI, Corina SAVIȚCHI**
*Interdisciplinaritatea științelor socioumane și formarea competențelor educaționale
europene în învățământul superior92*
5. **Vasile BOLD**
Marea Unire – de la inteligibilul istoric la ambiguul simțirii99
6. **Galina MARCU**
Educarea elevilor în spiritul valorilor naționale: identitate, unitate, diversitate104
7. **Alexandru MOLCOSEAN**
Abordarea Centenarului Unirii din perspectivă pedagogică110
8. **Ludmila BOTNARCIUC**
*Modalități de formare a limbajului profesional medical la medicii
în baza limbii literare române115*

CUVÂNT-ÎNAINTE

La 1 decembrie 1918 am sărbătorit 100 de ani de la formarea României Mari, proces ce a înscris o pagină aparte în istoria românească. În accepția istoricului Florin Constantiniu „*măreția evenimentului stă în faptul că desfășurarea unității naționale nu a fost opera unui om politic, a unui guvern sau a unui partid, ci a fost fapta istorică a întregii națiuni române...*”. Drept consecință a făuririi statului român, notăm salturi calitative în plan politic, economic, demografic, cultural. Sub guvernare românească au fost realizate reforme importante, precum cea agrară, electorală, elaborarea Constituției etc. Toți locuitorii provinciilor unificate au devenit cetățeni români, cu drepturi și obligații egale cu cei din Vechiul Regat. Mai mult, o consecință majoră a fost schimbarea de conștiință, formarea conștiinței naționale a locuitorilor din Basarabia, Transilvania, Bucovina că aparțin aceluiași popor românesc. În întreg spațiu au fost constituite instituții de educație, de cultură românească, s-a micșorat simțitor numărul neștiutorilor de carte, au apărut universități și facultăți de învățământ superior, s-a dezvoltat presa liberă, a fost înființat și răspândit radioul.

Prezenta culegere cuprinde materialele Simpozionului național cu participare internațională cu genericul „Centenarul Unirii. Educația în spiritul valorilor naționale din perspectiva dialogului pedagogic”, ce s-a desfășurat la 28-30 noiembrie 2018, în incinta Bibliotecii „Alba-Iulia” din or. Chișinău, filială a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”. Evenimentul a fost organizat de grupul de lucru din cadrul Catedrei de Istorie și Științe Sociale, Catedrei de Geografie și Patrimoniu Cultural, proiectului științific instituțional „Patrimoniul cultural național și universal în sistemul educațional” a Facultății de Istorie și Geografie a UPS „Ion Creangă” și a Centrului de Excelență în Industria Ușoară din Chișinău. La conferință au participat profesori universitari și școlari, doctoranzi, masteranzi, studenți, elevi, cercetători științifici, bibliotecari și cititori din Republica Moldova și România.

Materialele din culegere sunt prezentate în cadrul a două secțiuni. Prima este axată pe analiza problemelor istorice circumscrise Marii Uniri. Cea de-a doua secțiune s-a centrat pe abordarea aspectelor didactice în predarea-învățarea subiectelor ce țin de Marea Unire și educația în spiritul valorilor naționale.

Volumul va prezenta interes pentru cercetătorii științifici, cadrele didactice din învățământul superior și preuniversitar, doctoranzi, masteranzi, studenți și elevi, precum și tuturor celor interesați de cunoașterea istoriei și culturii naționale.

Coordonatorii volumului

SECȚIUNEA I

REFLECTAREA EVENIMENTELOR BELICE (1914–1918) PE PAGINILE REVISTEI *LUMINĂTORUL*

Angela IAȘCOV,

*profesor de istorie, gr. did. II,
magistru în istorie, Centrul de Excelență în Industria Ușoară,
mun. Chișinău, Republica Moldova*

Tamara CREȚU,

*profesor de istorie, gr. did. I, Centrul de Excelență în Industria Ușoară
mun. Chișinău, Republica Moldova*

Summary

Between some of the topics or news reported to the pages of the magazine „The Enlightener” during the period of the 1st World War (1914-1918) are the events or deeds with belic content, as well as the political-national unrests. This periodical edition contributed to the presentation of the soldiers’ heroism, Moldavians’ troubles and difficulties under the foreign yoke. Through its existence, it tried to bring its modest contribution to the awakening of national consciousness by bringing back the Romanian spiritual values on the Bassarabian region, broken by a century and more from the ancestral hearth.

Keywords: *The 1st World War, the Est and West Front, unrests, national consciousness*

În derularea sa, istoria consemnează date, evenimente, personalități și spații, care, prin forme specifice, conturează un tablou al epocii. Evenimentele Primului Război Mondial constituie un subiect pe cât de studiat, pe atât de controversat.

Potrivit surselor istorice, începând cu mijlocul sec. al XIX-lea, superioritatea Europei față de celelalte părți ale lumii nu a încetat să se manifeste. Între statele Europei însă raporturile de putere s-au schimbat. A fost abandonată ideea „conceptului european” în favoarea celei de „Realpolitik”. La sfârșitul sec. al XIX-lea se stabilesc blocurile politico-militare, care vor pregăti calea spre prima mare conflagrație mondială. Izbucnirea acesteia, consecință a contradicțiilor dintre marile

puteri, a fost un moment de cotitură în istoria universală. Lăcomia cercurilor guvernate ale marilor puteri a atras omenirea într-un război istovitor¹.

La începerea Primului Război Mondial, circa 300.000 de basarabeni sunt concentrați în armata rusă². Situația populației Basarabiei în decursul războiului s-a înrăutățit simțitor. Orașenii sufereau de pe urma inflației galopante și a salarizării mizerabile. Gospodăriile țărănești erau ruinate de frecvențele și masivele rechiziționări de animale și furaje pentru necesitățile armatei imperiale. Localitățile ținutului se confruntau cu o permanentă criză de produse alimentare. Foametea cuprinsese Basarabia. Au crescut enorm impozitele. Pentru neachitarea dărilor, bunurile țăranilor erau vândute, iar pământul dat în arendă. Procesul de ruinare și pauperizare a lucrătorilor agricoli a căpătat un caracter de masă. Pentru cele mai mici abateri țăranii și orașenii erau pedepsiți după legile războiului. Condițiile grele de muncă, subnutriția, lipsa asistenței medicale generau periodic molime. În 1917 toată Basarabia a fost cuprinsă de epidemia de tifos exantematic³.

O atare situație este evocată pe paginile periodicelor apărute în perioada în cauză, ceea ce ne-a determinat să ne axăm în studiul nostru pe analiza conținutului informațiilor despre prima conflagrație mondială pe care o descriu acestea, evenimentele din perioada respectivă fiind consemnate în publicațiile: „Glasul Basarabiei”, „Cuvânt Moldovenesc” și „Luminătorul”⁴ etc.

Accentul principal în publicațiile amintite este pus pe știrile belice și pe introducerea limbii române în școală și biserică. Răspândirea științei de carte în sânul populației românești din ținut era absolut necesară, dorindu-se, pe de o parte, ca toți „să știe carte, și ciobanul și salahorul”, iar pe de alta, se urmărea scopul de „a cunoaște mai bine țara, neamul și pe Dumnezeu”⁵. Pe lângă textele edificatoare de cuprins religios-moral, în coloanele *Luminătorului* au apărut și diverse articole politico-militare și literare semnate de Pan. Halippa, Teodor Inculeț, Alexie Mateevici ș.a.. Între timp, revista *Luminătorul* deveni un organ de presă, prin care intelectualii basarabeni „puteau da semne de viață națională”⁶. În această ordine de idei, trebuie să remarcăm faptul că pentru mișcarea națională din Basarabia scopul major invocat presei era afirmarea și susținerea conștiinței naționale a românilor basarabeni.

¹ Ioan Scurtu, Dumitru Almuș. *Istoria Basarabiei*. București, Editura Semne, 1998, p. 76.

² Ioan-Aurel Pop, Ion Bulei, Anatol Petrencu. *200 ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru*. Chișinău: Editura Litera, 2012, p. 55.

³ *Ibidem*, p. 106.

⁴ *Luminătorul*, revistă eparhială înființată de protoiereul Constantin Popovici în 1908, a constituit un fel de salvare pentru sute de suflete care până atunci nu aveau nicio posibilitate să citească cărți, ziare ori reviste în limba maternă.

⁵ *Ibidem*, p. 112.

⁶ Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1991, p. 259.

Printre subiectele sau știrile abordate pe paginile revistei *Luminătorul* în perioada Primului Război Mondial (1914–1918) sunt evenimentele sau faptele cu conținut belic, precum și frământările politico-naționale. Astfel, în octombrie 1915, revista amintită aduce următoarele informații în rubrica știrilor despre situația militară de pe front: „Oștirele nemțești au dorit să ocupe Rusia, dar s-au oprit la Marea Baltică, pentru că se aud vești de slăbire a dușmanului... oștirile ruse sunt mai bine întărite, deoarece toate uzinele și fabricile din Rusia lucrează pentru război și pentru ei mai muncesc și uzinele din Japonia noa țară aliată. Iar pe Frontul de Apus puterea mare militară a Angliei și Franței pe 15-16 septembrie au năvălit asupra nemților, care au fost nevoiți să lase tunurile și armele de război și să se retragă cu mari pierderi ominești”⁷. Autorul textului relatează despre succesele Antantei pe linia frontului, servind ca inspirație și încurajare pentru ostași, sugerându-le că lupta lor este dreaptă și victoria le aparține.

În numărul din iulie 1916, Constantin Popovici, descriind o lecție pentru educarea virtuții patriotice și eroice în rândul ostașilor basarabeni, a evocat actele de bărbăție ale mai multor ostași, precum Cozma Crucicov, Demenco, a invocat faptele eroice ale celor care cu prețul vieții își apărau patria⁸.

Știrile de război erau reflectate în toate numerele revistei, dar informația era destul de selectivă: „Războiul de astăzi. La frontul de apus, adică la Franța, lucrurile merg destul de bine. Cetatea Verdun se ține bine, și dorința nemților să deschidă drum la Paris va fi zădarnică. Nemții s-au întărit în Franța bine, dar anglicenii și francezii au așa tunuri mari, că ușor distrug tunurile nemților. Până acum englezii și francezii au luat 10 mii de plonci nemți și o mulțime de tunuri”⁹. Deseori aprecierile sunt părtinitoare față de evenimentele descrise, în special privitor la înalta pregătire militară a blocului politic Antanta.

În aprilie 1917, în coloana știrilor este descrisă și schimbarea furtunoasă din Rusia: „Familia împărătească. Fostul împărat Nicolai Alexandrovici acum se află în Țarscoe Selo. Curtea este înconjurată de strajă. Este destul de deosebit, că însuși împăratul se află sub supravegherea a stăpânirii noi. Stăpânirea cea nouă este așezată numai pe o vreme. În august va fi adunarea poporului și se va hotărî împărăție ori republică. Vremea și lucrurile sunt grele. Stăpânirea nouă au dăruit drepturi tuturor locuitorilor țării, adică nu numai creștinilor, dar și jidanilor, tătarilor ș. a. Așa că trebuie de gândit unde ne ducem și ce facem?”¹⁰ Autorul articolului nu numai că descrie un șir de evenimente ce se desfășoară în fostul Imperiul Rus, dar face și o

⁷ *Luminătorul*, 1915, nr. 10, p. 63.

⁸ *Luminătorul*, 1916, nr. 7, p. 52.

⁹ *Luminătorul*, 1916, nr. 8, p. 71.

¹⁰ *Luminătorul*, 1917, nr. 4, p. 54.

mică analiză și o comparație în baza căreia moldovenii să mediteze ce măsuri vor întreprinde pentru binele lor.

O adiere a renașterii naționale poate fi sesizată pe paginile revistei *Luminătorul* din mai 1917, când ni se aduce la cunoștință că pe data 10-13 aprilie la Chișinău în casa eparhială, a avut loc cea dintâi adunare a învățătorilor din întreaga Basarabie. La adunare s-a hotărât: să selecteze învățători pentru toate școlile cu știință în limba moldovenească(română). Pentru succes avem nevoie de o nouă programă și o serioasă pregătire a profesorilor, doar cu timp limitat până în toamnă. Mesaj pentru moldovenii înstăriți. Trăim un moment din cele mai frumoase din viața noastră națională. Frunțașii moldoveni ai neamului nostru s-a adunat la Chișinău, pentru a susține drepturile noastre moldovenești, de care am fost lipsiți de sute de ani. Cerem dreptul limbii moldovenești în biserică, școală și administrație. Dar numărul patrioților este mic, căci mulți au murit în război pentru viitorul neamului nostru. Cu toate acestea numărul frunțașilor trebuie să fie mai mare. Pentru că din mijlocul neamului nostru au ieșit sute de doctori, avocați, învățători, preoți, dascăli cei care au fost învățați și hrăniți pe munca și sudoarea poporului, acești oameni sunt datori să ridice glasul și să ceară pentru popor. Unde sunt ei? De ce nu se aude glasul lor? Cuprinși de alte griji și interese au pierdut legătura sfântă cu neamul, ei au uitat limba lor dulce și frumoasă, au uitat credința, obiceiurile, tradițiile și numele sfânt al poporului s-au înstrăinat, nimicit și azi le este rușine să se numească moldoveni...Când va veni ziua sfântă a neamului cei rătăciți ca în Sfânta Scriptură nu vor avea loc în Sânul Neamului”¹¹. Redactorul Constantin Popovici încearcă prin acest articol să dea o apreciere categoriilor sociale și rolului lor în deșteptarea națională, scriind un discurs înflăcărat și tăios adresat persoanelor culte înstărite, care din indiferență nu se implică în noile schimbări naționale ale poporului ce atâta vreme a fost înjosit de cei străini.

Revista *Luminătorul* pune un șir de probleme ce țin de libertate, drepturi, folosirea limbii române în toate domeniile. Iar în nr. 2 din 1918, în coloana știrilor, este publicată scrisoarea unui învățător de limbă română dintr-un sat cu mai muți etnici ucraineni în care acesta descrie provocările și chinurile prin care a trecut: „În noaptea de 11 ianuarie, anul curgător la casa mea din satul Balatina, au năvălit hoștește mai mulți locuitori ucraineni, vroiau să mă taie, sau să mă împuște zicând: „Câine ce te-ai apucat de ai deschis în sat noua învățătură, iar ruseasca nu merge, iar noi care nu știm să stăm ca boii”. Apoi au luat și m-au dat pe mâna soldaților ruși bolșevici aceștea m-a izbit într-un camion cu care am ajuns la Glodeni. M-au controlat și au găsit o carte românească în buzunar au început să strige și mai tare fiind bătut toată noaptea. Dimineața comitetul lor m-au eliberat cu condiția ca să fiu judecat de localnici pe 13

¹¹ *Luminătorul*, 1917, nr. 5, p. 49-50.

ianuarie. Nu am ajuns bine acasă, când m-am trezit cu doi ostași moldoveni care m-au dus peste Prut într-un spital. Scriu scrisoarea că m-am însănătoșit datorită lor. Dumnezeu să-i aibă în pază. Ce mai pot adăuga la această scrisoare. E atât de dureros pentru neamul nostru moldovenesc. Așa străinul își bate joc, când se simte stăpân. Nu lăsați oameni buni să vă bată luminătorii în lumea toată e un mare păcat și o rușine”¹². Prin publicarea acestui răvaș se dorea informarea populației și demascarea bolșevicilor, care declarau în lozinci revendicări și drepturi egale, dar, în realitate, semănau ură, anarhie și cruzime națională. Din septembrie 1918, *Luminătorul* devine o tribună de mare importanță pentru renașterea și restabilirea românilor basarabeni în drepturile lor naturale: „Pentru un popor ca noi Moldovenii, care am fost robiți mai mult de un veac, luându-ni-se de către asupritori dreptul de a ne folosi de limba noastră maternă, nu poate fi mai mare bucurie, să ne spunem durerile și să ne cântăm cântecele în acea limbă dulce românească, în care s-au rugat și strămoșii noștri”¹³. Acest mesaj redă dorința cea mare a colaboratorilor de a informa cititorii referitor la noile achiziții spirituale ale românilor, pierdute și ascunse în umbra timpului de autoritățile țariste ruse.

Retrospectiva publicațiilor de pe paginile *Luminătorului* ne permite să înaintăm un șir de concluzii și reflecții asupra perceperii evenimentelor de război prezentate pe paginile acestei ediții periodice. Colaboratorii erau martori oculari la ele și demonstau o manieră proprie de înțelegere și de explicare. În urma analizei rubricilor publicației din perioada 1914–1918, conchidem că revista *Luminătorul* a avut un cerc restrâns de cititori, așa cum devine clar după tirajul publicației, printre cititorii fideli fiind preoții și intelectualii care cunoșteau limba română.

Prin unele articole, această ediție periodică a contribuit la prezentarea eroismului ostașilor, a necazurilor și greutăților moldovenilor sub jug străin. Prin însăși existența sa ea a încercat să își aducă modesta contribuție la trezirea conștiinței naționale prin readucerea valorilor spirituale românești pe ținutul basarabean rupt de un veac și mai mult de vatra strămoșească.

Bibliografie selectivă:

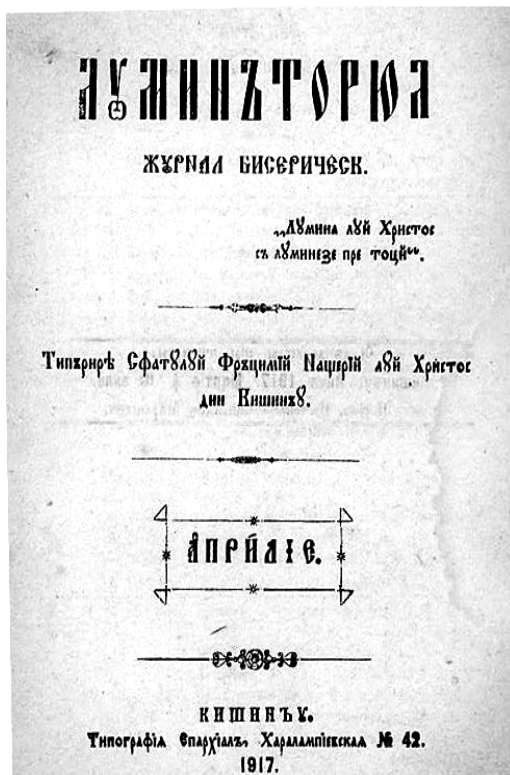
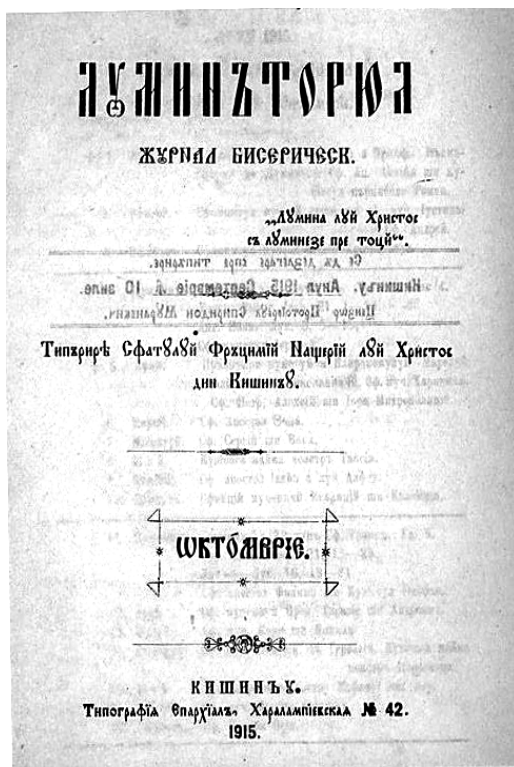
1. Ștefan Ciobanu. *Basarabia*. Chișinău: Știința, 1992.
2. Iurie Colesnic. *Basarabia Necunoscută*. Chișinău: Universitas, 1993.
3. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991.
4. Ioan-Aurel Pop, Ion Bulei, Anatol Petrencu. *200 ani din istoria românilor dintre Prut și Nistru*. Chișinău: Litera, 2012.
5. Ioan Scurtu, Dumitru Almuș. *Istoria Basarabiei*. București: Semne, 1998.
6. *Luminătorul*, 1915, nr. 10; 1916, nr. 7, 8; 1917, nr. 4, 5; 1918, nr. 2, 9.

¹² *Luminătorul*, 1918, nr. 2, p. 74-75.

¹³ *Luminătorul*, 1918, nr. 9, p. 2.

ANEXE

Anexa1.

Pagina de titlu a publicației *Luminătorul*

Către cititorii noștrii moldoveni

Pentru un popor ca noi Moldovenii, care am fost robiți mai mult de un veac, luându-ni-se de către asupritori dreptul de a ne folosi de limba noastră maternă, nu poate fi mai mare bucurie, decât acum, când noi ne-am recăpătat acest drept și putem să ne facem rugăciunile, să ne spunem durerile și să ne cântăm cântecele în acea limbă dulce românească, în care s'au rugat și s'au cântat cântecele și strămoșii noștrii și despre care ei ziceau :

„Mult e dulce și frumoasă
Limba ce-o vorbim,
Altă limbă armonioasă
Ca ea nu găsim“

.....
„Românașul o iubește ,
Ca sufletul său,
O! Vorbiți, scriți românește,
Pentru Dumnezeu !

De aceea, vom căuta să facem tot chipul, ca și revista noastră „Luminătorul“ care multe inimi moldovenești a luminaat în timpul când eram cuprinși de întunecarea robiei, acum când s'a făcut lumină să fie tipărit nu numai cu cuvintele dulci românești, ci și cu literile frumoase ale acestei limbi, care ne sunt lăsate ca moștenire de străbunii noștri—Latinii. În curând vom avea litere de acestea și vom putea să ne folosim de ele pentru unele articole.

De-ocamdată tipărim cu aceste litere o mică pagină care urmează și care e ca o piatră nestimată pentru noi toți Moldovenii, căci în ea se caprinde făgăduința românească, sfântă și regească a Măriei Sale Regelui tuturor Românilor de a ne da pământ. Iat-o ! :

Adresarea redactorului către cititor
Luminătorul nr.9, 1918

REPREZENTANTELE ASOCIAȚIONISMULUI FEMININ DIN TRANSILVANIA ȘI BANAT CA DELEGATE OFICIALE LA MAREA ADUNARE DE LA ALBA IULIA

Daniela CURELEA,
prof. de istorie și geografie,
director-adjunct, Colegiul Tehnic „Cibinium”, Sibiu

Summary

In this study we have analyzed women participation on December 1, 1918, in Transylvania, that labeled Great Union. Author shows us names of Romanian delegations which represent women associationism from this space. A special attention has been paid to show social status, occupations, level of studies, repartition based on living environments. As a distinguishing sign of social and cultural progress, 61 women participated in the Great National Assembly on December 1, 1918, either as official delegates or alternates, representing practically all the territories inhabited by Romanians from Transylvania. It was also noted that the women's movement was represented in the Fortress of the Union through 34 meetings, 3 societies and one union, totaling 78 people (61 women and 17 men).

Keywords: *Women associationism, female representation, union, society, reunion*

Supunem atenției cititorilor în studiul care urmează un aspect mai puțin cunoscut în istoriografia românească de specialitate, și anume cunoașterea numelui delegatelor române din Transilvania și Banat care au participat oficial și au reprezentat asociaționismul specific feminin din acest spațiu¹⁴ la Marea Adunare care s-a desfășurat la Alba Iulia la 1 decembrie 1918. Menționăm că *Regulamentul* specific care făcea referire la modalitatea prin care urma să aibă loc selectarea prin alegeri și desemnarea delegaților reprezentativi care să participe în mod oficial la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a postulat printre altele că decretarea unirii Transilvaniei cu România să fie cât mai legitimă și mai reprezentativă. Într-un atare context, se impunea participarea reprezentanților tuturor categoriilor sociale din această provincie¹⁵.

Au fost invitate să participe fețele bisericești ale celor două confesiuni românești, doi aleși din partea fiecărei societăți culturale din Ardeal, a reuniunii

¹⁴ Valer Moga; Sorin Arhire. *Bibliografie românească și central-est europeană, în, Anul 1918 în Transilvania și Europa Central-Estică. Contribuții bibliografice și istoriografice.* (Coordonatori: Valer Moga; Sorin Arhire). Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane, 2007, p. 179-382.

¹⁵ *Românul*, nr. 10 din 8/21 nov 1918;

cadrelor didactice, a reuniunilor meseriașilor români, ale celor de femei, doi reprezentanți ai studenților de la diferitele universități din Austro-Ungaria, din fiecare instituție de învățământ superior, un reprezentant al colegiului de conducere din fiecare institut teologic, gimnaziu, liceu, institut pedagogic și școală civilă¹⁶, ofițeri și soldați din fiecare secțiune a gărzilor naționale. Cercurile electorale din spațiul Transilvaniei și din Banat. De asemenea, au fost desemnați câte cinci delegați aleși de forurile interne ale partidelor în care activau românii (național-român și social-democrat)¹⁷.

Între participanții aleși le putem remarca în calitate de reprezentante oficiale și pe cele 61 de femei, delegate sau suplente. Din perspectiva studiului nostru, considerăm că este importantă o statistică din care să rezulte care dintre acestea au fost casnice și care erau cu studii superioare. De asemenea, importantă este și informația care se referă la organizația care le-a delegat, investindu-le oficial. Nu în ultimul rând, repartitia pe mediile de locuire a fost un alt aspect important al cercetării întreprinse. Studiul nostru, dincolo de inventarierea strictă și nominală a femeilor participante la marele moment, va face referință la cele mai sus specificate, astfel încât să putem înțelege și situația/contextul în care femeile române s-au manifestat în primele două decenii ale secolului al XX-lea, mai cu seamă în plan asociaționist, în reuniuni, societăți specifice¹⁸.

În cele ce urmează, ne vom rezuma la menționarea instituției culturale reprezentate de femeile române, așa cum sunt acestea evidențiate în documente (uniune, reuniune, societate). Ca semn distinctiv al progresului social și cultural, la Marea Adunare Națională organizată la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, au participat 61 femei, fie ca delegate oficial, fie ca suplente, reprezentând practic toate teritoriile locuite de românii din spațiul Transilvaniei. Alături de acestea, pe listele care erau rezervate structurilor asociative ale femeilor, s-au strecurat din

¹⁶ *Anuarul Reuniunii Femeilor Române din Sibiu pe anul 1917/1918 și 1918/1919*. Sibiu: Editura Reuniunii, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1919, p. 16-17; *Adunarea Femeilor Române din Sibiu*. În: *Telegraful român*, anul LXVI, nr. 118, 1918, p. 466; Traian Chirilă. *Reuniunea culturală națională a meseriașilor români din Sibiu*. Sibiu: Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1946, p. 108. Școala Civilă de Fete a Astei cu Internat și drept de Publicitate a fost reprezentată prin profesoarele: Cornelia Bradoși, Eleonora Lemenyi-Rozvani și Eugenia Tordășianu.

¹⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale, (în continuare se va cita prescurtat: A.N.I.C.), Fond *Consiliul Național Român Central Arad*, dosar. nr. 4/7277/1918, A.N.I.C., Fond *Consiliul Național Român Caransebeș*, dosar nr. 88/1918; Ioan I. Șerban, Nicolae Josan (coord.), Dorin Giurgiu, Ionela Mircea. *Dicționarul personalităților Unirii*. Alba Iulia: Editura Altip, 2010, p. 15-16. Vezi pe larg în acest sens în: Ion Popescu-Puțuri; Ștefan Pascu, (Coordonatori). *1918 la români. Documentele Unirii*. Vol. IX, București: Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989.

¹⁸ Mădălina Nicolaescu. *Cine suntem noi? Despre identitatea femeilor din România modernă*. București: Editura Anima, 1996, p. 35-42. Problema activității Reuniunilor femeilor române, dar nu numai a lor a fost tratată pe larg de Ștefania Mihăilescu. În: *Din istoria feminismului românesc: antologie de texte: 1838-1929*. Iași: Editura Polirom, 2002, 396 p.; Ionela Băluță. *Femeia cetățeană: între datorie socială și absența politică*. În *Studia Politica*, vol. II, No. 3/2002, Institutul de Cercetări Politice, Universitatea din București: Meridiane, 2002, p. 673 - 681, passim.

anumite rațiuni tactice și bărbați, ceea ce, pe undeva a încălcat reprezentativitatea femeilor la Marea Adunarea care s-a desfășurat la 1 decembrie 1918.

Redăm succint mai jos următorul tabel, așa cum rezultă acesta ca urmare a prelucrării informațiilor provenite din Gazeta oficială a Consiliului Dirigent al Transilvaniei¹⁹.

Nr. crt	Structura asociativă reprezentată	Numele și prenumele persoanei	Comitatul de origine/locul de proveniență al delegatului
1	Uniunea femeilor române din Ungaria	Octavia Mazzuchi și Dora Smeu	Deva, Comitatul Hunedoara
2	Reuniunea femeilor române din Arad și provincă	Eugenia Dr. C. Pop, Elena Goldiș. Suplentă: Adriana Dr. Ispravnic	Arad, Comitatul Arad
3	Reuniunea femeilor române din Alba-Iulia și jur	Silvia A. Stoica și Rozalia Cadar	Alba Iulia, Comitatul Alba
4	Reuniunea femeilor pentru înfrumusețarea bisericii gr. -ort din Alba-Iulia Maieri	Georgeta Dr. Velican ²⁰	Alba Iulia, Comitatul Alba
5	Reuniunea. femeilor române din Abrud, Abrud-sat și jur:	Sabina Dr. Borza și Sofia Dr. Chirtop	Abrud, Comitatul Alba Câmpeni, Comitatul Turda
6	Reuniunea femeilor române din comuna Arpătac	George Axente, și Alexandru Axente ²¹	Arpătac, Comitatul Trei Scaune
7	Reuniunea «Mariana» pentru înfrumusețarea bisericii din comuna Bărbant	Marioara Botian și Livia Crețiu	Bărbant, Comitatul Alba
8	Reuniunea femeilor din Beiuș și jur	Elena Dr. Muntean și Elena Ardelean	Beiuș, Comitatul Bihor
9	Reuniunea de binefacere, a femeilor greco-catolice și greco-ortodoxe române din Bistrița	Maria Dr. Onișor și Ana Dr. German	Bistrița, Comitatul Bistrița-Năsăud
10	Reuniunea femeilor române din Blaj	Ana Macrea și Elena Albu	Hunedoara, Comitatul Hunedoara
11	Reuniunea femeilor române din	Elena Pricu și	Brașov, Comitatul

¹⁹ *Gazeta Oficială*, I, nr. 1-14, 1918; Ioan Străjan. *Membrii de drept ai Marii Adunării Naționale de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918. Exmisele Reuniunilor femeiești*. În: <http://www.dacoromania-alba.ro/nr67/gazeta.htm>.

²⁰ Georgeta Velican a fost soția avocatului dr. Camil Velican. Acesta din urmă a fost primul primar român la Alba Iulia după 1 Decembrie 1918, iar ca un aspect semnificativ menționăm că în casa familiei Velican din Alba Iulia a fost înființat și au fost desfășurate primele ședințele ale guvernământului provizoriu al Transilvaniei: Consiliul Dirigent.

²¹ Remarcăm numele a doi bărbați de fel din această comunitate, evident o stratagemă politică utilizată. Ne este imposibil să credem că niciuna dintre românele din Sfântu Gheorghe sau din zonă nu a dorit să participe la Marea Adunare de la Alba Iulia. Evident este și acesta un exemplu că drepturile femeilor și egalitatea acestora cu bărbații va mai avea de așteptat.

	comitatul Brașov	Ana Pecea	Brașov
12	Reuniunea de femei din Câmpuri-Surduc	Eugenia Budoiu și Maria Fărcaș	Câmpuri-Surduc, Comitatul Hunedoara
13	Societatea femeilor române din Caransebeș	Elena Biju și Dimitrie Sgăvârdea ²²	Caransebeș, Comitatul Caraș-Severin
14	Reuniunea femeilor-române «Sf. Maria» din Cluj	Maria Dr. R. Pop și Sidonia G. I. Docan	Cluj, Comitatul Cojocna
15	Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoara	Cornelia Dr. Velțian și Veturia Păcurariu	Deva, Comitatul Hunedoara
16	Reuniunea femeilor române din Făgăraș și Jur	Nicolae Borzea, protopop și Ilie Beleuță, catehet ²³	Făgăraș, Comitatul Făgăraș
17	Reuniunea «Sf. Maria» a femeilor greco-catolice române din Gherla	Aurelia Suciș și Dr. Eugen Széles ²⁴	Gherla, Comiatul Cojocna
18	Reuniunea femeilor române greco catolice din Hațeg	Ștefan Crișan	Hațeg, Comitatul Hunedoara
19	Reuniunea femeilor române pentru înfrumșetarea bisericii greco-ortodoxe din Hațeg	Virgil Popovicu	Hațeg, Comitatul Hunedoara
20	Reuniunea femeilor române din Hunedoara	Ana Macrea și Elena Albu	Hunedoara, Comitatul Hunedoara
21	Reuniunea ajutoare a doamnelor române din Lugoj	Ersilia Petroviciu și Valeria Pinte	Lugoj, Comiatul Caraș-Severin
22	Reuniunea femeilor române pentru înfrumșetarea bisericii din Lipoveni	Emilia Muntean n. Podoabă și Maria Urzică n. Moldovan ²⁵ ,	Alba Iulia, Comitatul Alba
23	Reuniunea de femei pentru înfrumșetarea bisericii din Micești	Maria Ciugudean n. Crișan, Salomia Păclășan. Suplent, Ioan Ciugudean ²⁶	Micești, Comitatul Alba
24	Reuniunea femeilor greco-ortodoxe române din Petroșeni	Dr. Dominic Stanca ²⁷	Petroșeni, Comitatul Hunedoara
25	Reuniunea femeilor române greco-ortodoxe din Rășinari	Aurelia Goga și Sora C. Mitrea	Rășinari, Comitatul Sibiu
26	Reuniunea «Cununa Sft. Maria» a femeilor române din Reghin	Dr. Eugen Truția, avocat ²⁸	Reghin, Comitatul Mureș-Turda

²² De menționat numele unui alt bărbat care a fost înscris pe listele unor reuniuni ale femeilor.

²³ De remarcat că din comitatul Făgăraș sunt amintite numele a doi bărbați, un protopop și un catehet care au fost înscrși pe listele unor reuniuni/societăți/asociații ale femeilor.

²⁴ Constatăm numele unui alt bărbat care a fost cadru didactic în Gherla.

²⁵ Maria Urzică a fost soția protopopului greco-catolic de Alba Vasile Urzică și a prezidat această reuniune a femeilor din cartierul Lipoveni din Alba Iulia. Vezi în acest sens și studiul nostru: Dragoș Curelea. *Contribuție la o cunoaștere a vieții și activității protopopului greco-catolic de Alba Iulia, Vasile Urzică, între 1916-1942*. În: <http://asociatiaculturaladobreanu.blogspot.com/>.

²⁶ Se poate identifica în această listă numele unui alt bărbat originar din apropierea Albei Iulia.

²⁷ Pe lista oficială a Reuniunii femeilor ortodoxe române din Petroșeni figura numele unui alt bărbat, aspect care a privat o participare reală a femeilor din această structură în Alba Iulia. De altfel, chiar dacă s-a folosit acest subterfugiu tactic, în realitate femeile române au fost prezente la Alba Iulia, dar reprezentativitatea lor ca femei a avut de suferit, chiar dacă din punct de vedere zonal, spațiul lor de origine era reprezentat la Alba Iulia prin bărbați proveniți din aceeași comunitate.

²⁸ De remarcat un alt nume de bărbat care a reprezentat la Alba Iulia o reuniune a femeilor din Reghin.

27	Reuniunea femeilor greco-catolice române din Roșia-Montană	Miner Aron Gruică, Dr. Simion Henzel. Suplent Nicolau Cosma ²⁹	Roșia de Munte Comitatul Alba
28	Societatea femeilor ortodoxe române din Săliște	Maria Iordache Roșea și Maria Oprea Borcea	Săliște Comitatul Sibiu
29	Reuniunea femeilor române pentru înfrumusețarea bisericii din Sălciva de Sus	Veronica Gaja și Măria Praja	Sălciva de Sus Comitatul Alba
30	Reuniunea femeilor române din Sibiu	Eugenia Tordășianu, prof., Dr. Eleonora Lemenyi- Rozvány și suplentă Cornelia Barbu	Sibiu Comitatul Sibiu
31	Reuniunea femeilor române sălăgene	Cornelia Maniu, Lazăr Maior Periceiu și Suplent Emanoil Stoica ³⁰	Șimleul-Silvaniei Comitatul Sălaj
32	Reuniunea femeilor române din comitatul Târnavei-mici	Eugenia Săbaia și Ana Boila, Suplente Ana Coman, Leontina Costea,	Boziaș, Dicio-Sânmărtin, astăzi Târnăveni. Comitatul Târnava Mică
33	Societatea de lectură a femeilor române din Turda	Ecaterina Dr. Moldovan și Eugenia Mesaroșiu	Turda, Comitatul Mureș- Turda
34	Reuniunea femeilor greco-ortodoxe române din Zlatna	Stana Rof I. Nicolae și Aurelia Beșa n. Albini Suplente Elena Albini și Lucreția Domșa n. Bunea	Zlatna, Comitatul Alba
35	Reuniunea femeilor greco-catolice române din Zlatna	Lucreția Domșa și Măria Tomotaș	Zlatna, Comitatul Alba
36	Reuniunea femeilor române greco-ortodoxe din Sebeșul-Mare	Iosif Costea ³¹	Sebeșul Mare Comitatul Cojocna
37	Reuniunea femeilor române din Feldioara	Reveica I. Sibian	Feldioara Comitatul Brașov
38	Reuniunea femeilor române din Ofenbaia	Valeria Țăran și Anuța Barb	Ofenbaia, Comitatul Turda-Arieș

Tabel nr. 1.

Reuniuni, societăți și uniuni reprezentative ale femeilor care au participat la
Marea Adunare de la Alba Iulia ca delegate oficiale

²⁹ De asemenea, constatăm faptul că și Roșia de Munte a fost reprezentată în adunarea de la Alba Iulia de trei bărbați, dintre care doi de drept și un supleant.

³⁰ De data aceasta, pe lângă o femeie reprezentantă de drept a reuniunii locale, sunt remarcați și doi bărbați.

³¹ Constatăm pe lista acestei reuniuni din spațiul comitatului Cojocna numele unui bărbat care a participat la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918, în mod evident substituindu-se unei reprezentante de sex femeiesc. Acesta este un alt element care denotă că reprezentativitatea femeiască la Marea Unire, deși a existat, în realitate a fost una relativă și diminuată.

Între toate aceste românce, participante la Marea Adunare Națională (1 decembrie 1918), ne vom opri în rândurile care urmează la menționarea numelor și a reuniunii pe care au reprezentat-o femeile din Alba Iulia și din împrejurimi, precum și femeile din Sibiu și zona imediat limitrofă care au participat la acest mare eveniment plebiscitar al națiunii române din Transilvania³². În sensul celor exprimate, menționăm numele albaiuliențelor Rozlia Cadar, Silvia A. Stoica³³ care au reprezentat *Reuniunea femeilor române din Alba Iulia și jur.* Georgeta Dr. Velican, care a participat din partea *Reuniunii femeilor pentru înfrumșetarea bisericii greco-ortodoxe din Alba-Iulia Maieri*³⁴. Emilia Muntean, și Maria Urzică au fost desemnate oficial de *Reuniunea femeilor române pentru înfrumșetarea bisericii din Lipoveni, Alba Iulia*³⁵. Marioara Boțian și Livia Crețiu, ambele din Bărăbanț au reprezentat, *Reuniunea «Mariana» pentru înfrumșetarea bisericii din comuna Bărăbanț*. Maria Ciugudean și Salomia Pâclișan, ambele din comuna limitrofă Alba Iuliei, Micești. Cele două au reprezentat *Reuniunea de femei pentru înfrumșetarea bisericii din Micești*. Din Abrud și Câmpeni au participat doamnele Sabina Dr. Borza și Sofia Dr. Chirtop, cele două fiind reprezentante ale *Reuniunii femeilor române din Abrud și Câmpeni*.

Din Blaj au participat doamnele Elena Dr. Pop, Eliza Bodocan, iar ca supleante, Cornelia Hodoșiu și Roza Șerban. Acestea au reprezentat *Reuniunea femeilor române din Blaj*. Din Zlatna au participat Stana Rof I. Nicolae și Aurelia Beșa născută Albini, iar ca supleante le remarcăm pe Elena Albini și Lucreția Domșa, născută Bunea. Cele patru au fost desemnate să reprezinte în Alba Iulia, *Reuniunea femeilor greco-ortodoxe din localitate*, iar *Reuniunea femeilor greco-catolice române din aceeași localitate* a fost reprezentată de Lucreția Domșa și Maria Tomotaș. Deținem și informația că în Alba Iulia, la 1 decembrie 1918 au participat și Elena Muntean, (medic în Alba Iulia), respectiv Elena Căpâlnean (profesoară)³⁶.

³² Observăm din parcurgerea Listei menționate că au fost și bărbați care din anumite motive au reprezentat diferite *Reuniuni ale femeilor* românce, evident din rațiuni tactice și ca un subterfugiu folosit.

³³ Silvia A. Stoica a fost soția inginerului român Aurel Stoica, care a activat în Despărțământul Alba Iulia al Astrei. După Unirea din 1918, Aurel Stoica a condus districtul Alba Iulia al Căilor Ferate Române.

³⁴ Georgeta Velican, a fost soția lui Camil Velican, membru important în Despărțământul Alba Iulia al Astrei. După Unirea din 1918, constituirea și primele ședințe de lucru ale Consiliului Dirigent s-au desfășurat la Alba Iulia în casa familiei Velican. Camil Velican a fost primul primar român al Alba Iuliei, iar apoi a fost prefect național-liberat al Județului Alba și senator de Alba în Parlamentul României până în 1937. Nu în ultimul rând menționăm vasta activitate organizatorică a avocatului Camil Velican, care s-a îngrijit de înființarea filialelor Partidului Național-Liberal în județul Alba. A fost implicat în organizarea Serbărilor Unirii care s-au desfășurat la Alba Iulia (1929).

³⁵ Maria Urzică a fost soția protopopului greco-catolic de Alba Iulia, Vasile Urzică, a fost un alt important membru al comitetelor de conducere în despărțământul local al Asociațiunii Transilvane și vicepreședinte al Consiliului Național Român din Alba Iulia.

³⁶ *Gazeta oficială*, I, nr. 12, 1919; Ioan Străjan. *Membrii de drept ai Marii Adunării Naționale de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918. Exmisele Reuniunilor femeiești*. În <http://www.dacoromania-alba.ro/nr67/gazeta.htm>. Elena, Dr. Muntean a fost fiica avocatului memorandist Rubin Patiția și soția avocatului dr. Zaharia Muntean, originar din părțile Sibiului. Elena Căpâlnean a fost soția preotului greco-catolic Iuliu Căpâlnean din Vereșmort (astăzi comuna Unirea, județul Alba); Aceasta a reprezentat în Alba Iulia, *Reuniunea pentru înfrumșetarea bisericii greco-catolice din localitatea amintită*.

În ceea ce privește participantele din Sibiu și zona limitrofă, amintim printre acestea cadrele didactice Eugenia Tordășianu³⁷ și dr. Eleonora Lemenyi, măritată Rozvány, ambele activând la Școala Civilă de Fete a Asociațiunii. Ca supleantă, reuniunea sibiană a delegat pe Cornelia Barbu. Cele trei femei sibience au reprezentat *Reuniunea femeilor române din Sibiu*³⁸. De menționat că dr. Eleonora Lemenyi Rozvány a fost singura femeie aleasă în Marele Sfat Național la 1 decembrie 1918 în Alba Iulia³⁹. Din comuna Rășinari au fost la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, Aurelia Goga și Sora C. Mitrea; cele două au reprezentat *Reuniunea femeilor române greco-ortodoxe din comuna Rășinar*. Săliștencele au fost reprezentate de Maria Iordache Roșea și Maria Oprea Borcea, ambele fiind desemnate de *Societatea femeilor ortodoxe române din localitatea Săliște*.

Cu privire la memoriile unei alte delegate sibiene cu credențional la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, pe nume Cornelia Barbu⁴⁰, deținem informația că punctele citite public de Vasile Goldiș au marcat auditoriul. *Au produs un mare entuziasm punctele din proclamație în care se formulau largi drepturi democratice, pentru toți cetățenii statului, indiferent de naționalitate, confesiune, grad de cultură, drepturi stipulate la articolul III, a subliniat în interviul său din 1968, Cornelia Barbu*⁴¹.

În concluzie, am remarcat într-o manieră succintă, dar esențială contribuția femeilor românce care au participat în mod oficial la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (1 decembrie 1918), din partea diferitor organisme asociaționiste, reuniuni privind înfrumusețarea bisericii din localitate, societăți de lectură sau de organizare a unor expoziții și concursuri în mediile românești din Transilvania. Accentul acestei cercetări a fost focalizat pe cunoașterea femeilor care au reprezentat

³⁷ Traian Chirilă. *Reuniunea culturală națională a meseriașilor români din Sibiu*. Sibiu: Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1946, p. 108. Eugenia Tordășianu a fost soția lui Victor Tordășianu. Acesta a fost al doilea președinte al comitetului de conducere al Reuniunii meseriașilor români din Sibiu.

³⁸ *Anuarul Reuniunii Femeilor Române din Sibiu pe anul 1917/1918 și 1918/1919*. Sibiu: Editura Reuniunii, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1919, p. 16-17; *Adunarea Femeilor Române din Sibiu*. În *Telegraful român*, anul LXVI, nr. 118, 1918, p. 466; Valeria Șoroștineanu. *Reuniunea femeilor române din Sibiu în anii Primului Război Mondial*. În: *Astra Sabesiensis*, Cluj-Napoca: Argonaut, 2, 2016, p. 69.

³⁹ Eleonora Lemenyi-Rozvány (1885-1948). A fost cadru didactic în Sibiu, la Școala Civilă de Fete a Asociațiunii. Membră a secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria. Remarcăm că a fost singura femeie aleasă în Marele Sfat Național Român la Alba Iulia în 1 decembrie 1918. Vezi și în: Anton Drăgoescu (coordonator). *Istoria României. Transilvania*. vol. II, p. 663. Discursul dr. Eleonora Lemenyi-Rozvány a fost pe larg prezentat și în periodicul arădean. *Biserica și Școala*, anul XLII, nr. 49, 2 decembrie 1918, p. 2-3.

⁴⁰ *Scânțeia. Supliment*, nr. 6, 1968, p. 8.

⁴¹ [Cornelia Barbu]. *Pe-al nostru steag e scris Unire !* În *Scânțeia. Supliment*, nr. 6, 1968, p. 8. Articolul, deghizat bine în publicația amintită, este grăitor și, deși nu este semnat, din tonul și patima cu care a fost scris/povestit este mai mult decât credibil că a fost realizat de Cornelia Barbu, una dintre delegatele oficiale ale Reuniunii de femei din Sibiu la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

Alba Iulia și zona limitrofă, respectiv, Sibiu și spațiul imediat apropiat la marele moment al afirmării naționale românești⁴².

Din interpretarea statistică a datelor cuprinse în Tabelul nr. 1 de mai sus și care se găsesc în diferite numere ale periodicului sibian *Gazeta Oficială*, desprindem următoarele informații, de altfel, semnificative din perspectiva studiului de față: din 38 de structuri cultural-naționale de tip asociativ ale femeilor române din Transilvania și Banat, acestea au fost reprezentate numai în 27 structuri de tip colectiv, în celelalte, deloc puține, au fost desemnați 17 bărbați⁴³. De asemenea, am remarcat că mișcarea femeilor a fost reprezentată în Cetatea Unirii prin 34 reuniuni, 3 societăți și o uniune, totalizând un număr de 78 persoane (61 femei și 17 bărbați).

Bibliografie selectivă:

1. *Adunarea Femeilor Române din Sibiu*. În: *Telegraful Român*, anul LXVI, nr. 118, 1918, p. 466.
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond *Consiliul Național Român Central Arad*, doc. nr. 4/7277/1918; Fond *Consiliul Național Român Caransebeș*, dosar 88/1918
3. *Anuarul Reuniunii Femeilor Române din Sibiu pe anul 1917/1918 și 1918/1919*, Sibiu, Editura Reuniunii, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1919.
4. [Cornelia Barbu]. *Pe-al nostru steag e scris Unire !* În: *Scânteia. Supliment*, nr. 6, 1968, p. 8.
5. Ionela Băluță. *Femeia cetățeană: între datorie socială și absența politică*. În *Studia Politica*, vol. II, No. 3/2002, p. 673-681.
6. *Biserica și Școala*, anul XLII, nr. 49, 2 decembrie 1918, din Arad.
7. *Gazeta oficială*, anul I, nr. 1-14, decembrie 1918, din Sibiu.
8. *Gazeta oficială*, anul I, nr. 12, 1919, din Sibiu.
9. Ioan I. Șerban; Nicolae Josan; Dorin Giurgiu; Ionela Mircea. *Dicționarul personalităților Unirii*. Alba Iulia: Editura Altip, 2010.
10. Traian Chirilă. *Reuniunea culturală națională a meseriașilor români din Sibiu*. Sibiu: Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1946.
11. Daniela Curelea. *Contribuție la cunoașterea femeilor care au participat la Alba Iulia în 1918*. În *Gânduri și simțiri prin fapte. Studii și articole de istorie*. (Coordonator: Curelea Daniela). Sibiu: Editura Armanis, 2018, p. 125-133.

⁴² Daniela Curelea. *Contribuție la cunoașterea femeilor care au participat la Alba Iulia în 1918*. În *Gânduri și simțiri prin fapte. Studii și articole de istorie*. (Coordonator: Curelea Daniela). Sibiu: Editura Armanis, 2018, p. 125-133.

⁴³ Înțelegem, așadar, că dintr-un total de 78 de persoane desemnate în calitate oficială la Alba Iulia din parte Reuniunilor, societăților, asociațiilor, uniunilor femeilor române, acestea erau reprezentate în procent de 78 %, restul de 22 % a revenit bărbaților din următoarele comunități transilvănene: Arpădac, cu 2 persoane, Caransebeș, cu o persoană, Făgăraș 2 persoane, Gherla, o persoană, Hațeg, 2 persoane, Micești-Alba, o persoană, Petroșani, o persoană, Reghin, o persoană, Roșia de Munte, 3 persoane, Sălaș-Șimleul-Silvaniei, 2 persoane, Sebeșul-Mare, o persoană.

12. Dragoș Curelea. *Contribuție la o cunoaștere a vieții și activității protopopului greco-catolic de Alba Iulia, Vasile Urzică, între 1916-1942*. În: <http://asociatiaculturaladobreanu.blogspot.com/>.
13. Anton Drăgoescu (coordonator). *Istoria României. Transilvania*. Cluj-Napoca: Editura George Barițiu, 1997, vol. II.
14. Ștefania Mihăilescu. În: *Din istoria feminismului românesc: antologie de texte: 1838-1929*. Iași: Polirom, 2002.
15. Mădălina Nicolaescu. *Cine suntem noi? Despre identitatea femeilor din România modernă*. București: Anima, 1996.
16. Popescu Puțuri, Ion; Pascu, Ștefan, (Coordonatori), *1918 la români. Documentele Unirii*, Vol. IX. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
17. *Românul*, nr. 10 din 8/21 noiembrie 1918, din Arad.
18. *Scântea*. Supliment, nr. 6, 1968, din București.
19. Valeria Șoroștineanu. *Reuniunea femeilor române din Sibiu în anii Primului Război Mondial*. În *Astra Sabesiensis*, an II, 2016, Cluj-Napoca, p. 69.
20. Ioan Străjan. *Membrii de drept ai Marii Adunării Naționale de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918. Exmisele Reuniunilor femeiești*. În: <http://www.dacoromania-alba.ro/nr67/gazeta.htm>.

FEMEIA BASARABEANĂ ÎN PUBLICISTICA LUI GHEORGHE BEZVICONI

Alexandra RAETȚHI,

director, Centrul de Excelență în Industria Ușoară, mun. Chișinău

Angela IAȘCOV,

profesor de istorie, gr. did. II,

magistru în istorie, Centrul de Excelență în Industria Ușoară, mun. Chișinău

Summary

This article reflects Gh. Bezviconi's publicistic work through the article in the magazine "From Our Past" (number 11-12). Considering that this publication has become a bibliographic rarity, and Bezviconi's information presents both historical interest and current interest, while the need to increase the woman's role in the society becomes more and more obvious. The subject approached by Gh. Bezviconi draws the attention to the types of women who, through their activity, were imposed into the social-political life from Bessarabia. The author acquaints the reader with an impressive array of female personalities. In order to present them, the author seeks to see how are they involved in society: in charity activity, in literature and science, in educational system in school, in social actions. In their description, he applies features such as: "The Woman of Society", "The Woman in the Work of Charity", "The Woman in Literature and Society", "The Woman and the School", "The Woman in Art", "The Feminist Movement".

Keywords: *the Bessarabian Woman, the National Spirituality, the Philanthropy, The Feminist Movement*

Un rol aparte în opera publicistică a istoricului, genealogistului, heraldistului ilustru Gheorghe Bezviconi îl ocupă reflectarea rolului femeii în societate. În revista cu titlul sugestiv *Din trecutul nostru*, pe care Bezviconi o îngrijea cu dăruire, dedică femeii basarabene numerele nr. 11-12. Din această publicație, Bezviconi apare ca un vizionar în ceea ce privește aprecierea rolului femeii nu doar în viața socială, ci și în cea politică, luând în considerare condițiile contemporane, când devine tot mai evidentă necesitatea sporirii rolului acesteia⁴⁴. Mai mult, revista este prețioasă și pentru că a devenit o raritate bibliografică, iar informația reflectată în ea are un mare interes istoric.

⁴⁴ *Femeia în labirintul istoriei: Istorie verbală*. Chișinău: Știința, 2003; Lisela Bock. *Femeia în istoria Europei: din Evul Mediu până în zilele noastre*. Iași: Polirom, 2002.

Subiectul abordat de Gh. Bezviconi atrage atenția asupra tipurilor de femei care, prin activitatea lor, s-au impus în viața social-politică din Basarabia, dar și peste hotarele acesteia. Autorul prezintă cititorului un șir impresionat de personalități feminine. Pentru a le ilustra, Bezviconi le urmărește implicarea în societate: în activitatea de caritate, în literatură și știință, în sistemul educațional din școală, în acțiuni sociale. În descrierea articolelor, autorul folosește caracteristici de genul: „Femeia de societate”, „Femeia în opera de binefacere”, „Femeia în literatură și știință”, „Femeia și școala”, „Femeia în artă”, „Mișcarea feministă”.

„Femeile de societate”, după Bezviconi, sunt doamnele originare din Basarabia, dar cu o pondere însemnată în dezvoltarea social-culturală nu numai a arealului românesc, ci și în spațiul țărilor vecine. Conform istoricului, multe femei ilustre au ieșit din sânul Basarabiei, din sânul acelei Moldove de unde au pornit și Elena (1465–1505), fiica marelui Ștefan, măritată cu țareviciul Ioan cel Tânăr al Moscovei, și româncele luminate ale lui Dimitrie Cantemir Maria și Ecaterina, ultima măritată cu principele Al. Golițan, ambasadorul Rusei de la Viena. Anume în ele rezidă frumusețea etnică moștenită de femeia basarabeană⁴⁵.

Potrivit afirmațiilor lui Bezviconi, cea mai marcantă femeie a timpului său a fost Roxandra Sturdza, scriitoare, contesă, filantroapă basarabeană. „Roxandra Sturdza este una dintre cele mai strălucite femei ale vremii. Domnișoara de onoare a împărătesei Elizaveta, ea se bucură de încrederea Împăratului Alexandru I, iar salonul ei din Petersburg întrunește pe vestiții vrăjmași ai lui Napoleon: Baroana de Stoel, Conteșea Kociubei, principele Golițan, Baronul Stain, Conteșea Maistre, Londul Walpool”⁴⁶. Evaluând activitatea acesteia, Bezviconi subliniază importanței femeii în luarea deciziilor politice ale timpului.

O altă doamnă despre care autorul susține că este o femeie tot așa de însemnată – Alexandra Osipovna Rosetti (1809–1882), a fost domnișoară de onoare, favorită a împărăteselor Maria și Alexandra. Ea se căsătorise cu general-gubernatorul Petersburgului N. M. Smirnov. Poeții Pușkin și Lermontov îi dedică versuri, iar prozatorul și dramaturgul Gogol, poetul Jucovski, principele Viazemski și alții sunt prietenii ei. Notițele și scrierile Alexandrei Osipovna, cum notează Bezviconi, ca și cele ale contesei Edling sunt de mare preț, pentru istorie⁴⁷.

Una dintre cele mai culte femei ale vremii pe care istoricul o apreciază deosebit de mult este Olga Catargi. Conform cercetărilor lui I. Colesnic, familia ei deținea o bogată bibliotecă, iar ea era o pasionată cercetătoare a istoriei naționale, a literaturii, iubitoare a limbii române⁴⁸. Bezviconi scrie următoarele: „O însemnată femeie este

⁴⁵ Gheorghe Bezviconi. *Femei basarabene*. În: *Din trecutul nostru*, 1934, p. 17.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 30.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁸ Iurie Colesnic. *Olga Catargi. Odinioară posteritatea i-a cinstit numele*. În: *Moldoveanca*, 2014, iul.-aug., p. 13. <https://orasulmeuchisinau.wordpress.com/tag/olga-catargi/>

Olga Nicolaevna Catargi (1850–1916), fiica stolnicului Catargi, care se mărită cu vărul ei, mareșalul provincial al nobilimii Ioan Catargi (1840–1896), fiul căminarului. Menține legături cu Regina Elizaveta, poetă supranumită Carmen-Sylvia, cu Academia de Știință a României. În 1913 comunică Academiei Române un hrisov de Ștefan cel Mare la Suceava⁴⁹. Astfel, Bezviconi concluzionează că doamna Catargi avea capacitatea de apreciere a valorilor istorice inedite.

Un rol important în perioada Eteriei l-a jucat la Chișinău familia Cantacuzino. Potrivit lui Bezviconi, „fiicele Elizaveta și Elena, fiind aristocrate ca suflet și minte, adunau în casele lor boierimea cea mai selectă. Aici, de fapt, conchide Bezviconi, se producea politica timpului”⁵⁰.

O altă familie influentă a Basarabiei este Krupenski, pe care Bezviconi o distinge pentru legăturile sale la curte și în cercurile aristocratice. Totodată, autorul subliniază prestația femeilor din această familie, subliniind că „sunt antrenate deseori în acțiuni de filantropie ale mai multor instituții. Ele sunt acelea ce-i îndeamnă pe toți spre jertfire de sine și muncă în folosul celor obijduiți de soartă”. Autorul enumeră doamnele cu prestație în societate ale acestei familii: „Ecaterina Matei Krupinski, Sofia Gheorghe Krupinski, Nadejda Nicolai și Alexandra Dimitrie Krupinski – acestea sunt doamne de vază, conducătoare ale vieții obștești locale”⁵¹.

În studiul său, Bezviconi scoate din anonimat o femeie deosebită de obârșie basarabeană Natalia Keșco, regina Serbiei. Istoricul este de părerea că este „...o ilustră femeie, ieșită din Basarabia”. Născută în 1857, Natalia crește în Basarabia și ulterior în străinătate. În 1875 ea se mărită cu principele Milon Obrenovici. Întreaga Europă considera că Milon – un principe domnitor – face o partidă strălucită, căsătorindu-se cu frumoasa și arhibogata Keșco. În 1882 Natalia devine regină. La abdicarea lui Milon, în 1889, devine rege ficiorul Nataliei și a lui Milon – Alexandru, iar Natalia pleacă la Belgrad. Dorința de a juca un rol politic determină plecarea reginei din Serbia în Franța, ulterior în Rusia. La Paris, ea editează „Memoires de Nathalie, Reine de Serbia”, iar la Petersburg – nuvela „Mama”. Ex-regina nădăjduia să-și sfârșească viața în Basarabia, unde, la Chișinău, a fost preconizat pentru ea un palat, însă omorul fiului ei, la care Rusia nu a răspuns cu măsuri drastice, face ca Natalia să părăsească pentru totdeauna nu numai Basarabia, dar și ortodoxismul. Bătrâna catolică, ex-regină, își termină zilele în ruinare și umilință la Paris⁵².

O altă femeie pe care cercetătorul Bezviconi o apreciază deosebit este Sofia Ivanovna Bezviconiaia, mama istoricului și publicistului. În societate era recunos-

⁴⁹ *Ibidem*, p. 35.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 41.

⁵¹ *bidem*, p. 42.

⁵² *Ibidem*, p. 43.

cută ca excelentă profesoară de limbă franceză, ce ducea cultura în mijlocul celor dornici de slove luminătoare. Feciorul și omul de știință susține despre ea următoarele: „o femeie căreia ediția „*Din trecutul nostru*” trebuie să-i aducă un deosebit prinos de scumpă amintire este Sofia Ivanovna Bezviconiaia, una dintre îndrumătoarele acestei ediții, astăzi dedicate în memoria regretatei sale sprijinitoare. Este fiica consilierului de stat efectiv dr. L.L. Pigulevski. În 1912, după ani de studii la Petersburg, la cursurile superioare de limbi moderne ale M. M. Bobișceva-Pușkin, Sofia Ivanovna, absolvindu-le cu distincție, călătorește prin Europa, în Franța, la Paris, continuând instrucția înaltă. Războiul mondial o aduce înapoi în Basarabia, unde, până în ultimul moment al vieții sale, conduce treburile familiei sale de aici, știind să apuce mintea sa ageră și originală, energia nepotolită pe terenul cu totul străin firii sale idealiste. Moare la 2 aprilie 1934”⁵³. Prin această descriere la superlativ autorul caută să-i aducă omagiu mamei sale, punând-o în rândul altor femei ilustre ale neamului basarabean.

Nu trece cu vederea nici numele femeilor care s-au încadrat în lupta politică de la începutul sec. XX. Gheorghe Bezviconi prezintă fiicele lui Iordache Feodosiu ca persoane care au format baza viitorului Bloc Moldovenesc și al Societății Basarabene pentru ajutorarea învățământului poporului și studierea obiceiurilor țării. „Și mai mult s-au manifestat pe terenul național moldovenesc fiicele lui Iordache Feodosiu, dar și a altor familii nobile ale timpului: Maria Hanaș, Ecaterina Suruceanu, Eliza Carp, Anastasia Ilabce, Olga Honord, Eugenia Dicescu, Alexandra Miclos și Eufrosina. Ele au creat în decadele a VII-a și a VIII-a pe moșia Telenești un Cenaclu cultural, activitatea căruia a influențat mult formarea viitorului Bloc Moldovenesc în frunte cu Fiodosiu și Dicescu. De aici își are originea, în 1905, Societatea basarabeană pentru ajutorarea învățământului poporului și studierea obiceiurilor țării”⁵⁴. Prin această apreciere, autorul caută să identifice personajele feminine care au stat la baza sistemului educațional din Basarabia acelor timpuri.

Elucidând dezvoltarea mișcării feministe în societatea basarabeană, Bezviconi este de părerea că aceasta a fost influențată de mișcările similare din Europa de Vest, dar și din Est și își începe activitatea organizată în opera de binefacere. Un rol anumit l-a avut soția guvernatorului Alexandru Constantinovici. „Sofia Antonovna Constantinovici, care fondează primul Comitet de binefacere, întemeiază un spital de copii și împarte orașul Chișinău în sectoare ... supravegheate de doamne filantroape, iar mijloacele financiare le adunau din donațiile, cotizațiile acestei organizații. O doamnă deosebită de care a depins existența spitalului de copii a fost Elena Nicolaevna Leonard”⁵⁵.

⁵³ *Ibidem*, p. 44.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 45.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 46.

În studiul său, Bezviconi a apreciat mult și femeile nobile ce nu aveau rădăcini basarabene, dar au contribuit la soarta regiunii prin lucrări sociale importante. Astfel, împărăteasa rusă Alexandra Feodorovna se bucură de considerație înaltă din partea autorului pentru noblețea sa, dar și pentru donația filantropică care a permis construcția casei de muncă „Albina”, unde își găseau locuri de muncă multe basarabence. „O donație de 6000 ruble a Împărătesei Alexandra Feodorovna a făcut posibil ca în 1911 să funcționeze casa de muncă „Albina”, înzestrându-se cu un inventar de 2000 ruble. Atelierele posedau o mulțime de mașini, până-n 1919 lucrând zilnic la ele vreo 60-90 femei. Într-un magazin special în casele Primăriei, produsele „Albina” se vindeau foarte reușit, încât instituția a început să se mențină din veniturile proprii. O altă personalitate conectată la casa „Albina”, care a fost sufletul creator și președinte al instituției este Vera Petrovna Peretiatcovici, care zidește pe moșia Mălăești o biserică și o școală”⁵⁶.

Închizând pagina de binefacere a operei feministe în Basarabia, Gh. Bezviconi amintește despre o figură cunoscută pe atunci publicului din Chișinău – Alexandra Mihailovna Ilinski. „Prin ploaie și ger, o vezi întotdeauna mergând încetșor pe străzile orașului. E îmbrăcată în negru și o adâncă suferință e scrisă pe chipul acestei femei. Ea știe să-și poarte crucea. Câte zeci de mii de lei a strâns această femeie pentru cei obijduiți de soartă”⁵⁷.

Bezviconi reflectă consecințele nefaste, dar și provocările Primului Război Mondial pentru femeia basarabeană. „Războiul mondial dă o încercare și mai mare duhului de jertfă al femeii basarabene. Nu rămâne nici o femeie de seamă care să nu lucreze pe front, în calitate de soră sau stând la fața locului cu ajutoare reale pentru armată. Sofia și Smaranda Krupenski, Tatiana Gore, Olga Gherngross, Bezviconia, Elena Butni de Koțman, Alexandra Pavlenco și altele sânt basarabence care obțin distincții pe linia frontului”⁵⁸.

Un rol deosebit acordă femeilor care s-au afirmat în plan cultural, scoțând din anonim exponentele cele mai talentate. Iulia Hasdeu, fiica marelui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, tânăra genială, poetă apreciată, cunoscătoare a vreo opt limbi, care la vârsta de 16 ani își ia bacalaureatul la Paris, iar la 19 ani, murind, lasă manuscrise franceze pentru șase volume, dintre care se tipăresc: „Bourgeois de Avril”, „Chevalerie” și „Theatre”, „Angelo de Gulematis”. Într-o conferință din 1889, la Florența, ea este considerată o minune. Pe Olga Nacco, soția istoricului Alexis

⁵⁶ *Ibidem*, p. 47. Între anii 1883-1888 activează ca institutoare. Pe parcurs, a fost aleasă în funcția de președintă a Consiliului de administrare a Spitalului pentru copii din or. Chișinău. Din 1905 se afiliază mișcării feministe organizate.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 52.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 51.

Nacco (1832–1919), autorul o consideră o scriitoare specifică, lucrările căreia au conținut local valoros⁵⁹.

Despre opera scriitoarei Ecaterina Cerkez, Bezviconi opinează că sunt recunoscute în întreaga Europă: *Mărgăritarul lacrimilor*, tradusă în limba germană și cehă, *Cărarea primăverii*, se editează la Berlin, iar piesa *Accident* este jucată în 1928 pe scena Teatrului Național din Chișinău. Doamna Cerkez alcătuiește o *Antologie* a prozei contemporane românești în limba rusă⁶⁰.

În domeniul științelor din Basarabia, autorul o remarcă pe Ana Pavlova Tumarkina, filosof și erudit profesor. „În știință, Basarabia, contemporană o dă pe Ana Pavlovna Tumarkina, distinsă profesoară de filosofie la Berna, absolventă cu medalia de aur a liceului „Regina Maria”. După studiile terminate la Berlin, devine profesoară de o mare erudiție, însemnată conferențiară la Berna, unde aproape în fiecare an scoate câte o voluminoasă carte”⁶¹.

Bezviconi constată că domeniul în care mai mult se propagă geniul activității femeiești este acel al medicinei: „În 1893 la Chișinău se stabilește dr. Iulia Alexandrovna Kviatcovski, care înființează aici primul ambulatoriu de vaccinare, iar în 1905, din inițiativa ei, se înalță clădirea spitalului de boli de copii. În 1917, aleasă în Consiliul Comun, ajunge membră în delegația permanentă, conduce partea sanitară a orașului, spitalul comunal, maternitatea, ambulatoriul, fondează o farmacie municipală, iar în 1926 este una dintre cele dintâi femei pornind în ajutorul refugiaților transnistreni”⁶².

Din cele scrise de autor, constatăm că aportul Iuliei Alexandrovna este deosebit la fondarea primului laborator de vaccinare, la deschiderea primului spital de ochi și deschiderea primei farmacii municipale. Toate acestea o evidențiază ca pe o filantroapă în folosul săracilor. În activitatea medicală și în munca sa în domeniul cultural și pedagogic, Bezviconi apreciază capacitățile dr. Maria Pavlovna Roșcovici, care a organizat un muzeu-ambulatoriu al instrucției publice și a condus secția culturală în societatea naturaliştilor, iar pe dr. Sofia Zisovski, autorul o consideră femeie luminată, chirurg de la Dumnezeu⁶³.

O femeie energică, promotoare a românismului în Basarabia este Florica Nița. „Această energică femeie Florica Nița joacă un rol important în viața obștească, mai ales ca președintă a „Crucii Roșii”⁶⁴.

Gheorghe Bezviconi consemnează și rolul femeii în domeniul învățământului. El este de părere că procesul se înviorează la începutul sec. XIX, când doamna Mojait

⁵⁹ *Ibidem*, p. 53.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 54.

⁶¹ *Ibidem*, p. 55.

⁶² *Ibidem*, p. 57.

⁶³ *Ibidem*, p. 58.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 63.

din Odesa întemeiază la Chișinău prima pensiune pentru fete nobile. „Până la începutul secolului XIX, concepția orientală a bărbaților cu puțină cultură privind femeia, nu permite să ne gândim la o educație specială feminină. Un rol important în instruirea femeii basarabene, l-a avut Liubovi Alexandrovna Beliucova (1821–1871), care, cu ajutorul tatălui ei Al. I. Beliuco, profesor de seminar, deschide la 8 martie 1864 prima școală de fete, recrutate din toate clasele sociale. Această școală s-a transformat mai târziu în liceul „Regina Maria”⁶⁵.

Pe baroana Iulia Gheiking, Bezviconi o apreciază ca pe o distinsă directoare-fondatoare de liceu. „O însemnată directoare-fondatoare de liceu este baroana Iulia von Gheiking, fiica guvernatorului Petre Șumleanski (1811–1892). Ea își începe activitatea școlară la 1 octombrie 1892, înființând mai întâi o grădiniță de copii, apoi o școală (1901) și, în fine, un liceu (1903–1931)”⁶⁶.

Autorul consideră că o păstrătoare de tradiții este directoarea liceului „Regina Maria” Elena Petrovna Botezat. Mulți ani la rând, îndrumând fetele, caută să fie la curent cu pedagogia modernă. Doamna Botezat protejează cercetările, fiind desemnată, la 4 mai 1931, în fruntea Cohortei cercetătorilor din Chișinău. O altă femeie care realizează o vastă activitate pe tărâmul cultural-pedagogic este Nadejda Ivanovna Terlețki. În perioada 1887 – 1927 ea este directoare a școlii primare nr. 5, participă la congresele învățătorilor din Rusia”⁶⁷.

În galeria femeilor prezentate de Bezviconi în „Femei basarabene” se găsește și Lidia Arionescu-Baillayre (1881–1923). „Portrete și chipuri a Lidiei Arionescu-Baillayre (1881–1923) sunt expuse în saloanele din Petersburg, Moscova, București. În domeniul muzicii, remarcă femeii basarabene cu renume european: Valentina Cuza, Lidia Lipkovski, Suzana Mahaichi, artistă de operă, absolventă a conservatorului din Petersburg; cântărețele: L. Coreneva-Oleiniceva, T. Îașincovski, T. Poleva, M. Cibotaru, Gvozdețki-Terenteva, Nocicova, Evițki, Aivaz, Elena Bezviconi, Lidia Babici; pianiste: Stadnițki, Ilnițki-Nagacevski”⁶⁸.

Autorul evidențiază că în primele decenii ale sec. XX femeile se antrenează tot mai activ în plan sociopolitic, militând pentru valori democratice, drepturi civile și naționale. Spre exemplu, Elena Djionat este evocată pentru inaugurarea în Basarabia a școlii românești. „La primul congres al dascălilor din Basarabia (25-27 mai 1917) participă majoritatea femeilor, luând însemnate decizii de românizare a școlilor, una dintre ele, doamna Elena Djionat, deși amenințată de bolșevici, în toamna anului 1917 înființează prima școală românească. Pe vremea Unirii, Elena Djionat a convocat femeile din Chișinău la o grandioasă adunare, punând bazele

⁶⁵ *Ibidem*, p. 61.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 62.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 62.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 64.

Organizației femeilor basarabene, cu un Comitet care pleacă la București, cerând drepturile politice ale femeilor. Președintele comitetului devine Elena Djionat, E. Lughina este vicepreședinte, D. Bodescu – secretară, E Crușevan – avocat⁶⁹.

O altă fiică basarabeană care a inițiat organizarea filialei Reuniunii femeilor române este distinsa Eleonora Halippa, soția marelui luptător Pantelimon Halippa. Tot ea a fost aleasă președintă a filialei și a pus bazele unei școli profesionale⁷⁰.

Una dintre primele femei care este aleasă în legislativ și votează unirea Basarabiei cu România este Elena Alistar-Romanescu. Ea își începe studiile la Chișinău, studiile superioare, de medicină le finalizează la Iași. Venind de peste Prut în ajunul Unirii, ocupând postul de directoare a Școlii eparhiale de fete, la 27 martie 1918 votează Unirea. Cu contribuția doamnei Dicescu, în 1926, se încheagă Consiliul Național al Femeilor din Basarabia, iar în 1927, sub președinția doamnei Alistar – filiala Grupării femeilor române. Toate aceste asociații au reușit să intervină cu succes pentru păstrarea excepțională a unor drepturi civile în Basarabia.

În concluzie, așa cum deducem din lucrările lui Gh. Bezviconi, Basarabia a avut distinse doamne care s-au manifestat în plan social, cultural, politic. În primele decenii ale sec. XX în spațiul basarabean se înviorează mișcarea feministă, care a fost o încercare de a obține drepturi civile. Cu regret, trebuie să constatăm că femeile nu întotdeauna au găsit sprijin în societate, deși mișcarea lor a avut impact asupra dezvoltării învățământului românesc, activității de caritate și asupra mișcării de emancipare. Subiectul este unul ce necesită a fi studiat pe viitor, pentru a determina valoarea și importanța femeii în istoria românească.

ANEXE

Anexa 1.

DIN TRECUTUL NOSTRU

FEMEIA BASARABEANĂ.

DE
GHEORGHE G. BEZVECONAI.

Ediție dedicată memoriei mult regretatei
SOFIA BEZVECONAIA.

CHIȘINĂU
Tipografia Ununii Cereale și Ortofonice din Basarabia
1 9 3 4

Pagina de titlu a publicației *Din trecutul nostru*, 1934, № 11-12

⁶⁹ *Ibidem*, p. 66.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 65.

Anexa 2.

cucoane, *Anastasia Stepanovna Lascari*, n. Nedelcovici, mama *princesei Elizaveta Constantinovna Cevcevadze*. Eliza Stroescu fondează la Stolniceni Bălți un spital model, înzestrat cu o moșie și supravegheat de medicul francez Chauvé.

O femeie, căreia ediția „*Din trecutul nostru*”... trebuie să-i aducă un deosebit prinos de scumpă amintire,

Sofia Lvovna Bezveconnaia.

este *Sofia Lvovna Bezveconnaia*, una din îndrumătoarele acestei ediții, astăzi dedicată în memoria regretatei sale sprijinitoare. Fiica consilierului de stat efectiv, Dr. L. L. Pigulevski, distins și prin teoriile sale pedagogice, Sofia Lvovna se naște în 1876 la Jitomir (Volâni), unde în

Natalia
Regina Natalia.
Colecția d-lui M. Potloc.

Natalia devine Regină. Casnicia-i este însă nefericită, urmând în 1887 retragerea Reginei la Wissenbaden. Urmărită de Milan, aci i se răpește unicul ei fiu, Alexandru (n. 1876). La abdicarea lui Milan, Alexandru, în 1889, devine rege, iar Natalia, prin Basarabia, se gră-

Anexa 3.

mitetul central al ostașilor moldoveni și alte organizații nuanțate prin naționalism. La primul Congres al dascălimii din Basarabia (25—27 Mai 1917) participă în majoritate femeile, luând însemnate decizii de românizare a școalelor, iar una dintre ele, d-na *Elena Djionat*, deși amenințată de bolșevici, în toamna 1917 înființează prima școală românească.

Comitetul Ligii femeilor basarabene în 1918.

E. Djionat, O. Țurcan, E. Alistar, N. Derevici,
E. Ivanova, E. Isanos și N. Tudor.

De pe front, unde activa ca soră de caritate, sosește d-na *Nadejda Tudor*, institutoare-literată, care ia asupra-și inițiativa de organizare a *Ligii femeilor basarabene* (Liga femeilor moldovene din Basarabia). În luna iunie 1917 se alege primul Comitet, compus din d-nele: dr. *E. Alistar*—președintă, *E. Zaharova-Djionat*—vice-președintă, *N. Tudor*—secretară, iar d-nele: *O. Țurcan*, *E. Isanos*, *N. Derevici*, *E. Ivanova*, *A. Budacova*, *Catanchina*, *Drăganciu*, *Popova* și altele, ce apar mai târziu, ca membre.

CONTRIBUȚIA BISERICII ORTODOXE LA ACTUL UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA DIN 27 MARTIE 1918

Viorel BOLDUMA,

*lector universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,
profesor de istorie, Centrul de Excelență în Construcție din Chișinău*

Summary

The Church of Bessarabia, the Moldavian priesthood and the entire clergy contributed to the consolidation of all the civilian forces in the country, gave an effective stimulus to the spiritual and political maturity of the Bessarabian Romanians. The Moldavian priests made decisive efforts alongside the great personalities of the Romanian people in Bessarabia for the realization of the national ideal - the Union of Bessarabia on March 27 with the Romania.

Keywords: *Union, church, priests, Bessarabia, Romania, revolution, national movement*

Trezirea conștiinței naționale la românii basarabeni a fost rezultatul evenimentelor de la începutul secolului XX din Imperiul rus⁷¹. În februarie 1917, în Rusia izbucnea o revoluție pe care istoriografia bolșevică a denumit-o „revoluția burghezo-democratică”. Evenimentele din februarie au prefigurat dezastrul pe care avea să-1 aducă lovitura de stat bolșevică din octombrie-noiembrie 1917. În ciuda propagandei venite de la centru, în gubernia basarabeană nu se poate vorbi despre transformări în sens bolșevic. Aici se face simțită tendința de organizare după criteriul național. Se formează Partidul Național Moldovenesc (PNM), al cărui program reflecta, în linii generale, toate aspectele unei provincii autonome în cadrul unui stat federativ. Preoțimea basarabeană, folosindu-se de moment, cere organizarea bisericii naționale. Obținerea dreptului de a oficia serviciul divin în limba română și de a se face studii în limba română erau posibile doar prin organizarea unui congres⁷².

Cu prilejul adunării preoților în Chișinău, la 18 aprilie 1917, comitetul provizoriu al Partidului Național Moldovenesc s-a adresat cu un apel către preoțimea românească. Făcând trimitere la trecutul istoric al poporului sub stăpânirea rusească, comitetul provizoriu al PNM constată cu regret că: „bietul moldovean a ajuns să se

⁷¹ Silvia Scutaru. *Tendințe de renaștere națională în rândurile preoțimii basarabene la începutul secolului al XX-lea*. În: Centenar Sfatul Țării (1917-2017). Materialele conferinței științifice internaționale. Chișinău, 21 noiembrie 2017. Chișinău, 2017, p. 393.

⁷² *Ibidem*. *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918. Teză de doctorat*. Chișinău, 2010, p.145.

simtă străin în țara lui și adeseori să se rușineze de neamul lui”, ca să nu admitem „să rămânem și mai departe lipsiți de ceea ce ni se cade, va trebui să ne cucerim înșine drepturile, care știm că ni se cuvin”, „... cerința noastră este că cea dintâi datorie a preoțimii moldovenești e ca să se înscrie în PNM și să se îndatoreze a câștiga și poporul pentru acest partid. „Să ne întoarcem cu toții la norodul nostru, să-l întărim, să-l ajutăm, să-l luminăm pentru ca să nu se osândească cei de azi și cei din viitor că l-am fi putut ridica dar n-am avut destulă dragoste pentru el”⁷³.

Acest apel este un argument forte pentru ideea că Biserica este principalul generator al legăturii între stat și popor.

Între 19 și 25 aprilie 1917, în Casa eparhială din Chișinău și-a ținut lucrările Congresul extraordinar eparhial al preoțimii și mirenilor din eparhia Chișinăului și Hotinului. „Din cele 34 de regiuni duhovnicești au participat câte 4 reprezentanți ai preoțimii, blagocinul⁷⁴, misionarul și 2 deputați, 1 staroste bisericesc și 1 mirean din partea județului. Din orașul Chișinău au luat parte toți preoții, apoi câte 3 mireni de la fiecare parohie și câte unul de la fiecare biserică de casă. De la Uniunea pedagogică a școlilor duhovnicești au participat 6 reprezentanți. În total 250 de deputați”. Au avut drept la vot, în afară de delegații clerului și reprezentanții mirenilor din eparhie, delegații instituțiilor eparhiale, organizațiilor obștești și militare, și chiar reprezentanții „sectanților”. Președinte al congresului a fost ales un laic – membrul judecătoreiei de ocol Petru Gurschi. În calitate de vicepreședinți ai congresului au fost aleși preoții Ioan Andronic și Teodor Belodanov, secretari – preoții T. Bogos, I. Russul și profesorul de seminar P. Lotoțchi, în prezidiu – preotul T. Ungureanu, diaconul G. Radomschi, cântăreții M. Frățiman, H. Dimitrov, M. Dumitrachi și V. Lupanov⁷⁵.

Reprezentanții județului Soroca au vorbit despre necesitatea oficerii serviciului divin în limba maternă în satele moldovenești. Pantelimon Halippa și Paul Gore au relatat istoricul preoțimii și rolul ei, au expus programul Partidului Național Moldovenesc cu privire la autonomia Basarabiei și naționalizarea instituțiilor acesteia. În mesajul PNL către preoți se menționa: „În trecut preoțimea moldovenească nu a luptat cum ar fi trebuit pentru drepturile norodului nostru, așa cum au luptat, de pildă, preoțimea din Transilvania, și ei s-au plecat la voia stăpânirii vechi, uitând norodul în întuneric și robie”⁷⁶.

Hotărârile ulterioare ale congresului au demonstrat că preoțimea a susținut ideea unei biserici naționale autonome și aspirațiile naționale ale românilor basarabeni. Clerul basarabean a salutat crearea Partidului National Moldovenesc,

⁷³ Ștefan Ciobanu. *Unirea Basarabiei*. Chișinău, 1993, p. 88-91.

⁷⁴ Blagocin - administrator bisericesc al unei plase.

⁷⁵ Boris Buzilă. *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*. București: Fundația Culturală Română, Chișinău: Știința, 1996. p. 82; S. Scutaru *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918*, p.145-146.

⁷⁶ Octavian Ghibu. *Pe baricadele vieții în Basarabia revoluționară (1917-1918)*. Amintiri. Chișinău: Universitas, 1992, p. 141.

arhimandritul Gurie și protoiereul Gobjilă manifestându-și deschis susținerea față de această formațiune. S-a discutat și despre deținerea pământului de către biserică, o controversată problemă în epocă. Unii deputați, printre care ofițerul Kolev, considerau inoportun ca preoții să dețină loturi de pământ. Aceștia invocau motivul că ocupațiile agricole vin în contradicție cu demnitatea de preot. Oponenții lor, O. Crocos, I. Cecan, G. Stepanov, la rândul lor afirmau că lipsa totală de pământ i-ar face pe preoți să fie preocupați de lupta pentru supraviețuire, neglijându-și îndatoririle. În consecință, s-a decis ca pământul bisericesc să rămână în posesiunea preoțimii până la Adunarea întemeietoare. Dacă la această adunare se va hotărî împărțirea pământului la țăranii, atunci preoțimea va susține această decizie cu condiția repartizării unor mijloace pentru răscumpărarea pământului⁷⁷.

La congres s-a discutat chestiunea autonomiei Basarabiei, care urma să se realizeze, în viziunea delegaților, prin respectarea „unității și integrității Rusiei”. Basarabia urma să fie administrată de un consiliu suprem (divanul), membrii căruia trebuiau aleși de Adunarea reprezentanților populari din toată Basarabia în baza votului universal, egal, direct și secret. Preoții au revendicat ca „Basarabia să aibă cea mai mare autonomie [...], adică să se ocârmuiască singură prin deputații săi adunați în Sfatul Țării”. Preoții au pledat pentru „...serviciul militar al ostașilor basarabeni în Basarabia, învățarea istoriei Basarabiei, istoriei poporului moldovean, culturii, literaturii, cântării naționale moldovenești, care devin obligatorii pentru elevii moldoveni, iar pentru elevii altor națiuni-la dorință...”⁷⁸.

Congresul a solicitat ca drepturile naționale ale moldovenilor din celelalte gubernii ale Rusiei să fie păstrate și respectate cu sfințenie. De asemenea, a revendicat ca lucrările de secretariat în administrație, justiție și biserică să se efectueze în limba locuitorilor băștinași, iar pământurile bisericești să fie la dispoziția parohiilor. Deputații au aprobat comunicarea despre administrarea bisericii în Basarabia autonomă, în care se precizează: „Biserica ortodoxă din Basarabia se supune canonic Bisericii Ortodoxe Ruse autocefale”. Clerul basarabean, format în spiritul pravoslaviei, nu concepea începutul mutațiilor eparhiale „tară Rusia-mamă”. În același timp, preoții cereau ca „...în fruntea Bisericii ortodoxe din Basarabia să se afle o persoană, care cunoaște obiceiurile locale și care știe nu doar limba rusă ci și limba majorității populației basarabene – limba moldovenească”⁷⁹.

Aspirațiile preoțimii ilustrau grija clerului față de enoriașii basarabeni, aflați într-o ignoranță desăvârșită, fără cărți și învățământ în limba română, situație care nu mai putea fi tolerată în viața eparhială. Drept urmare, deputații au hotărât reactivarea

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ Silvia Scutaru. *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918*, p.147.

⁷⁹ *Idem.* Aspecte privind presa bisericească în Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea-începutul secolului al XX-lea. În: *Studia Universitatis. Seria Științe umanistice*, Nr.10 (30), 2009, p. 61-67.

imediată a Comitetului eparhial al tipografiei, pentru a optima activitatea de culturalizare bisericească în conformitate cu hotărârile congreselor eparhiale din anii 1905 și 1906. Parohiile eparhiale moldovenești trebuia să primească Evangheliile și molitvenice în limba română. Tipografia urma să tipărească în regim de urgență o culegere de cântece bisericești moldovenești, Comitetul eparhial al tipografiei să fie reprezentat în Consiliul Frăției „Nașterea lui Hristos” și în Consiliul misionar.

Deputații s-au pronunțat pentru convocarea Soborului bisericesc din Rusia până la deschiderea Adunării Constituante pentru a elabora o strategie cu privire la raporturile dintre stat și Biserică. Clericii considerau că la lucrările soborului trebuie să participe cât mai mulți mireni ortodocși. Acest fapt va demonstra Adunării Constituante că hotărârile soborului nu vor fi tendențioase⁸⁰.

Adunarea extraordinară a reprezentanților clerului și mirenilor a adoptat o adresare către cetățenii Basarabiei, în care se menționează că, după prăbușirea vechiului regim, „...opera consolidării statului se găsește în mâinile guvernului provizoriu, care, până la Adunarea constituantă, este singura autoritate superioară recunoscută de voința poporului”⁸¹. Delegații recomandau mirenilor să nu atenteze la averi străine sau să răpească pământuri, deoarece ar putea provoca răscoale.

Deputații au condamnat orice ură națională, religioasă sau de clasă. De o importanță aparte este faptul că „...s-a desfășurat o acerbă confruntare de idei între cei care se transformaseră într-o «castă cu interese proprii și legată strâns de politica permanentă a țărilor» și cei care susțineau necesitatea propovăduirii ideii naționale”⁸².

Preoțimea basarabeană inițiază o amplă mișcare de formare a conștiinței naționale, dat fiind faptul că cei 106 ani de dominație străină s-au răsfrânt simțitor asupra întregii vieți sociale.

Astfel, la 25–28 mai 1917 s-a desfășurat la Chișinău Congresul învățătorilor din Basarabia. În momentul când Paul Gore și-a început discursul de la tribună cu adresarea „Frați români!”, unii învățători l-au întrerupt specificând: „Nu suntem români ci moldoveni”⁸³. Exemplul adus denotă faptul că mulți învățători nu cunoșteau istoria românilor. Atunci a fost nevoie de intervenția lui Alexe Mateevici și a arhimandritului Gurie Grosu ca să-i convingă pe profesori prin argumente de originea lor românească, iar rezoluția congresului corpului didactic moldovenesc va consfinți „religia ca obiect de învățământ îndatoritor pentru toți moldovenii din școlile de toate treptele, iar în școlile începătoare dascălii îi vor învăța pe copii și cântarea bisericească moldovenească”⁸⁴.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Ștefan Ciobanu. *Unirea Basarabiei, studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*. București: Cartea românească, 1929, p. 69.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ Anton Moraru. *Istoria românilor*. Chișinău, 1995, p. 154.

⁸⁴ Constantin Botoran, Mihai Retegan. *1918. Făurirea României Mari*. București: Vatra românească, 1998, p.41.

Pe lângă Congresul eparhial extraordinar al clerului și mirenilor, în toată Basarabia aveau loc întruniri ale intelectualității, militarilor, țărănimii, unde se discuta despre organizarea și administrarea provinciei în noile condiții. Una dintre hotărârile adunării ostașilor moldoveni din Odessa (8 aprilie 1917) se referea la Biserică: „Viața bisericească să fie și ea întocmită așa ca să răspundă nevoilor poporului. Fiind povățuitoarea sufletească a credincioșilor, biserica trebuie să vorbească în limba lor: pentru moldoveni în limba moldovenească [...]”⁸⁵.

Biserica Basarabiei își dorea să fie neatârnată în ocârmuirea ei față de Biserica rusă, păstrând numai legături sufletești și canonice. Ocârmuirea lăuntrică a Bisericii basarabene să fie democratică, pentru ca și mireni să aibă glas la așezarea vieții bisericești. În fruntea Bisericii să fie un mitropolit moldovean, ales de preoți și de mireni. Preoții și dascălii bisericilor să fie, de asemenea, aleși de poporani⁸⁶. Congresul cooperativilor din Basarabia (6-7 aprilie 1917) a cerut Biserică autonomă și serviciu divin în limba română. La 15 mai 1917, în Casa eparhială din Chișinău a avut loc adunarea femeilor ortodoxe⁸⁷.

Adunarea a hotărât înființarea „...unui comitet al femeilor pentru apărarea legii pravoslavnice și al clerului duhovnicesc”. Delegații din Lăpușna, ținutul Chișinău, sub președinția lui Daniil Ciugureanu (președintele Comitetului de voloste), în cadrul adunării din 16 mai, au revendicat: „Biserica noastră moldovenească din Basarabia să fie de sine stătătoare, arhieriei să fie moldoveni și să fie aleși de popor și preoțime. Preoțimea să fie aleasă de mireni. În toate satele moldovenești, slujba dumnezeiască să fie în limba noastră părintească”. Congresul învățătorilor moldoveni, care și-a desfășurat lucrările în Sala Eparhială din Chișinău între 25 și 28 mai 1917 și a început cu slujba religioasă săvârșită de arhimandritul Gurie, a optat pentru alfabetul latin și naționalizarea procesului de învățământ din Basarabia.

La 17 iunie 1917 au demarat cursurile de limba română pentru învățătorii moldoveni.

La 20 mai 1917 și-a deschis lucrările primul Congres al studenților, unde, după Pantelimon Halippa, a vorbit părintele Alexe Mateevici. Deputații au solicitat instituirea unor catedre de limba română și istorie a românilor la universitățile din Kiev și Odessa. La 8 septembrie 1917, cu sprijinul lui Onisifor Ghibu, s-a inaugurat tipografia românească.

Tot în primăvara anului 1917, la Kiev, s-a constituit Rada Ucraineană, care avea intenția de a încorpora Basarabia, chiar dacă toate congresele din Basarabia pledau pentru autonomia ținutului. Vladimir Cristi, guvernatorul Basarabiei, a primit o

⁸⁵ Silvia Scutaru. *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918*, p. 149.

⁸⁶ Ștefan Ciobanu. *Unirea Basarabiei. Studii și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*. Chișinău: Universitas, 1993, p. 23

⁸⁷ *Ibidem*.

telegramă, semnată de Vinicenکو, ministrul de Interne al Ucrainei, în care era invitat la 25 iulie 1917 la o consfătuire a guvernatorilor provinciali. Telegrama menționa, indirect, Basarabia ca parte componentă a Ucrainei autonome. Aflând că Rada Ucraineană urma să trimită la Petrograd o delegație specială pentru a obține aprobarea decisivă a guvernului rus și fixarea hotarelor Ucrainei din 10 provincii, inclusiv Basarabia, Vladimir Cristi a convocat, la 20 iulie 1917, o întrunire a reprezentanților a 20 de partide politice, organizații obștești și organizații naționale din Basarabia pentru a discuta problema dată. Din partea preoțimii au fost prezenți preoții Partenie și Bogos. Părintele Partenie, delegatul Comitetului Executiv Eparhial a enunțat: „La Congresul pan-rus al clerului și mirenilor din Moscova, unde Domnia sa a reprezentat Basarabia, delegații Ucrainei au declarat dorința de a primi cu iubire în inimă Basarabia în sânul mumei Ucraina, dar delegații Basarabiei au declarat în mod categoric că în Basarabia nici nu s-a ridicat problema unirii Basarabiei cu Ucraina, că Basarabia și Ucraina pretind la autonomie teritorială și au rugat delegații Ucrainei să transmită această declarație Radei Centrale”⁸⁸.

Aceste declarații demonstrează poziția fermă a clerului basarabean în favoarea obținerii autonomiei Basarabiei și a transformărilor din viața bisericească în noile condiții. Preoțimea era preocupată de starea dezastruoasă în care se afla cultura națională, ignorată premeditat de autoritățile țariste. În această ordine de idei, s-a ridicat problema privind răspândirea cărților bisericești în limba română. În paginile ziarului „Cuvânt moldovenesc” se propunea formarea unei comisii, alcătuită din preoți și dascăli moldoveni, care urmau să obțină „dezlegarea” de a tipări, cu ajutorul stăpânirii, cărți moldovenești la tipografia sinodală. Comisia trebuia să caute mijloace pentru „tipărirea cântărilor noastre bisericești”.

Între 3 și 26 august 1917 s-a desfășurat Congresul ordinar eparhial al preoților și mirenilor. În cadrul acestuia s-a discutat problema directivelor, care trebuie date delegaților basarabeni la înaltul Sobor din Rusia pentru recunoașterea și întărirea autonomiei bisericii basarabene ca mitropolie canonic supusă bisericii ruse, hotărâre aprobată de Congresul extraordinar al clerului și mirenilor din luna aprilie 1917. Congresul a ales deputații la Soborul Bisericesc din Rusia, care urma să-și desfășoare activitatea la 16 august.

Biserica din Basarabia s-a implicat activ în procesul de constituire a Sfatului Țării, care și-a deschis lucrările în Ziua Intrării în Biserică a Maicii Domnului. În acest consiliu au fost reprezentate „...diferite categorii sociale, profesionale, dar și naționale”⁸⁹.

⁸⁸ Silvia Scutaru. *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918*, p. 150.

⁸⁹ V. Arimia, L. Ardeleami ș.a. *Cartea neamului. Marea Unire din 1918, documente istorice*. București: Editura Globus, 1993, p. 8.

Mitropolitul Gurie Grosu a binecuvântat Sfatul Țării, afirmând că nimeni nu a simțit atât de tare asuprirea străină ca preoțimea basarabeană. Caracterizând profilul moral-spiritual al Mitropolitului Gurie Grosu, cercetătorul științific Vasile Malanețchi afirma că acesta „a preferat, de fiecare dată când se punea problema, să se lase mai degrabă el însuși ostracizat, decât să abdice de la principiile crezului împărtășit”, de aici încolo, preoțimea va putea fi o călăuză adevărată poporului”⁹⁰.

Reprezentant al Bisericii basarabene în Sfatul Țării a fost protoiereul Alexandru Baltaga, care se bucura de un respect deosebit în rândurile clericilor și care a avut onoarea să voteze, alături de ceilalți patrioți ai neamului, unirea cu Țara. Printre membrii Sfatului Țării erau mulți deputați care aveau studii în instituții de învățământ bisericesc. În cadrul forului legislativ, clerul și-a exprimat dorința să fie salarizat de stat, să dețină monopolul comercializării lumânărilor bisericești, să poată coordona activitatea instituțiilor de învățământ bisericesc.

Un eveniment deosebit a fost proclamarea Republicii Democratice Moldovenești (2 decembrie 1917). Sfatul Țării a recurs la această acțiune pentru a evita dezastrul în care se afla Basarabia. Evenimentele din 2 decembrie 1917 nu prezentau ceva extraordinar pentru preoțimea basarabeană, deoarece erau în concordanță cu hotărârile congreselor eparhiale din aprilie și august 1917⁹¹.

Asupra poziției clerului basarabean a influențat puternic prezența – la mijlocul lunii ianuarie – a Armatei Române pe teritoriul Republicii Democratice Moldovenești. Revista *Luminătorul* îndemna preoțimea să explice adevărul despre Armata Română, deoarece „...dușmanii noștri și a românilor împrăștie minciuni că românii au fost chemați de boieri ca să nu dea pământ țăranilor”. Preoțimea trebuia să explice țăranilor că aceștia nu au interes să se implice în problema pământului, pentru că în Țară această problemă a fost rezolvată în baza legii, fără revoluție, iar staționarea armatei în Basarabia este temporară. Proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești la 24 ianuarie 1918 a schimbat și statutul Bisericii basarabene, care, în consecință, a obținut dreptul să-și declare autocefalia. Această problemă putea fi rezolvată de singura autoritate bisericească – Soborul bisericii basarabene, care trebuia să ajungă la un acord comun cu Biserica Rusă și alte biserici autocefale. Astfel se putea pune baza canonică a viitoarei organizări a Bisericii din Basarabia independentă⁹².

La 27 martie 1918, Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România, despre care preotul Andrei Murafa scria: „Actul de la 27 martie e o trecătoare zidită peste prăpastia neagră spre îmbrățișarea țărilor de același sânge”⁹³. Evenimentul a

⁹⁰ Vasile Malanețchi. *Păstorul de neam*. În: Destin Românesc, Chișinău-București, 2007, nr. 1-2, p. 135-152.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Silvia Scutaru. *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918*, p. 150-154.

⁹³ Andrei Murafa. *Doruri sfinte*. Chișinău: Institutul de arte grafice „România nouă”, 1918, p. 42.

schimbat circumstanțele convocării Sinodului local. Dacă până la această dată Soborul avea să fie convocat într-o republică independentă, după 27 martie, convocarea Soborului depindea de bunăvoința autorităților din România. Unirea politică a pus problema raporturilor dintre Biserica din Basarabia și Biserica din România. Era semnificativă și poziția autorităților române privitor la convocarea Soborului local. În perioada dată, arhiepiscopul Anastasie se afla la Moscova, iar episcopii Dionisie și Gavriil, care erau la Chișinău, nu aveau împuternicirea să ia o decizie atât de importantă fără arhiepiscop, ei fiind vicari. Atât arhiepiscopul, cât și vicarii reprezentau autoritățile bisericești ruse, ei înșiși fiind ruși, de aceea autoritățile civile din România nu aveau încredere în capacitatea lor de a rezolva problemele Bisericii basarabene. Astfel, singura autoritate bisericească în Basarabia competentă să expună doleanțele bisericii basarabene în acele momente istorice deosebite era comisia de pregătire pentru Soborul local, compusă din reprezentanții clerului și mirenilor⁹⁴.

Problema statutului Bisericii basarabene în noile condiții a dispersat preoțimea, o parte pledând pentru păstrarea dependenței canonice față de Patriarhia de la Moscova, alții – pentru „unirea” bisericească cu România. Era evident că unirea politică și administrativă a Basarabiei cu România schimba și poziția Bisericii basarabene. Ea nu mai putea depinde de Rusia, deoarece Biserica din România nu ar fi fost de acord cu existența în sânul ei a unei Biserici rusești, care a neglijat aspirațiile spirituale ale moldovenilor peste o sută de ani. Autoritățile bisericești române l-au recunoscut pe arhiepiscopul Anastasie, exponentul Bisericii Ruse, drept chiriarh legal și canonic al Bisericii Ortodoxe din Basarabia. Cercurile superioare bisericești din România au propus reprezentanților ruși ai autorității bisericești din Basarabia să participe la ședințele Sfântului Sinod român, însă aceștia nu au răspuns invitației⁹⁵. Funcționarii imperiali nu doreau să se integreze în viața bisericească din Basarabia.

Însă evenimentele politice din luna martie au luat o altă întorsătură, în aceste condiții arhiepiscopul Anastasie sugerează discutarea altei probleme și anume problema raportului Bisericii basarabene, care făcea parte din Biserica rusă, față de cea română. În acest scop, la 7 aprilie a fost trimisă o delegație la Mitropolitul Pimen al Moldovei, care a explicat că: „prin actul politic de la 24 ianuarie 1918 s-a restabilit fosta legătură canonică a eparhiei Chișinăului și Hotinului cu Mitropolia Moldovei și că orice pretenție de drept canonic ar înainta biserica rusă ar fi la fel de întemeiate precum și răpirea Basarabiei de la 1812, cât privește chestiunea autonomiei bisericești,

⁹⁴ *Ibidem*; Silvia Scutaru. *Biserica Ortodoxă din Basarabia între 1882-1918*, p. 155-156.

⁹⁵ Ion Negrei. *Biserica din Basarabia pe calea unirii cu Biserica Ortodoxă Română*. În: Cugetul, 2000, nr. 1(5), Chișinău, p. 23.

această problemă nu poate fi numai a bisericii basarabene, ci ea este o problemă generală a întregii biserici române care va lupta cu toate forțele unite”⁹⁶.

Arhiepiscopul Anastasie, care lua parte la ședințele Soborului General rusesc de la Moscova, nu s-a mai întors la Chișinău.

În urma acestor evenimente, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, considerând că Anastasie s-a retras de la scaunul arhiepiscopiei, a hotărât ca Preasfințitul episcop al Hușilor Nicodim să conducă Arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului până la alegerea unui titular. Noul arhiepiscop a stabilit o disciplină și o nouă organizare în orânduiala bisericească, slujbele dumnezeiești fiind făcute în limba poporului.

În decembrie 1919, episcopul Nicodim s-a întors să conducă Episcopia Hușilor, iar în locul lui a fost numit arhiereul Gurie Botoșăneanul, vicarul Mitropoliei Moldovei și Sucevei. La 30 decembrie 1919, Sfântul Sinod al BOR, format din ierarhii provinciilor românești reunite, întrunit în ședință extraordinară, a luat hotărârea solemnă ca: „după cum s-a realizat unirea tuturor teritoriilor românești la Patria-Mamă, tot astfel să se realizeze unitatea bisericească pe întreg pământul României întregite, într-o singură Biserică Autocefală Ortodoxă”. La începutul lunii februarie 1920, arhiereul Gurie este ales arhiepiscop titular al Bisericii din Basarabia, alegerea fiind recunoscută de Sfântul Sinod și aprobată prin decret regal.

Unificarea bisericească era necesară și se impunea, atât în interesul Bisericii, cât și al statului. Discuțiile purtate în vederea unificării Bisericești se desfășurau paralel cu propunerile făcute pentru înființarea Patriarhiei, fiind încurajate de articolul 22 din Constituția din martie 1923, fapt care va fi recunoscut prin act oficial abia la 1925, când se consfințește autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, organizată ca Patriarhie. Sub raport canonic-administrativ, ea cuprindea patru mitropolii, una fiind Mitropolia Basarabiei cu două eparhii: episcopia Chișinăului și episcopia Cetății Albe-Ismail, condusă de Gurie Grosu⁹⁷.

Astfel, Biserica din Basarabia, preoțimea moldoveană, întregul cler au contribuit la consolidarea tuturor forțelor civile din ținut, au dat un imbold eficient de maturizare spirituală și politică românilor basarabeni. Preoții moldoveni au depus eforturi decisive, alături de marile personalități ale neamului românesc din Basarabia, pentru împlinirea idealului național – Unirea Basarabiei cu patria istorică, România.

⁹⁶ Mircea Păcurariul. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. București, 1992, vol. III, p. 390.

⁹⁷ *Istoria Basarabiei de la începuturi până la 1989*. Coordonator Ioan Scurtu. București, 1998, p. 168.

CONSIDERAȚII ISTORIOGRAFICE SUCCINTE PRIVIND CONTRIBUȚIA CORPULUI VOLUNTARILOR ROMÂNI (BĂNĂȚENI, BUCOVINENI ȘI TRANSILVĂNENI) LA AFIRMAREA NAȚIONALĂ A BASARABIEI ÎN PERIOADA 8 IUNIE 1917–23 MARTIE 1918

Dragoș L. CURELEA,

dr. în istorie, prof. de istorie,

Liceul Tehnologic „Avram Iancu”, Sibiu și Școala gimnazială „Radu Selean”, Sibiu;

Comitetul Român de Istorie a Filosofiei, Științei și Tehnicii

al Academiei Române, Divizia Brașov;

Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Sibiu

Summary

The knowledge of the military and organizational activity of the Corps of Romanian Volunteers from Austria and Hungary, and more specifically from Transylvania, Banat and Bucovina, who fell on the fronts of the First World War, fell to the Russians on the front of Galicia and Bucovina and the Allies on the fronts of central and western Europe is a subject that further raises the interest of the researcher concerned with the historiographic nature of the system of succession states that appeared in the geostrategic and politico-economic controlled spaces of the multinational empires of the central part -European Europe. Thus, we note that the topic under your attention is studied, even more so in the present, given that scientific research prepares to celebrate the Centenary of Unitary Romania.

From this historiographic perspective in our next study we will emphasize the relevant contributions that the volunteers (troops, aspirants-cadets, non-commissioned officers and officers) formed in Darnița near of Kiev the first Corps of Romanian Volunteers under the leadership of Lieutenant Colonel Gheorghe Pitrușu and Aradan attorney, dr. Victor Deleu, had it in the construction of the Romanian nation and in the process of national assertion of Bessarabia during 1917-1918. Constitutive-national steps involving other personalities of the time in those years. And it is enough to mention the names of Onisfor Ghibu, Ghiță Pop, Pantelimon Halippa, Gurie Grosu, and others.

Keywords: *Volunteers, Transylvania, Bukowiner, Romania, the rumanians volunteers corps activity, civil war in Russia, white guards and the red guards*

Cunoașterea activității militare și organizatorice a Corpurilor Voluntarilor Români din Transilvania și Bucovina, care au căzut prizonieri pe fronturile

Primului Război Mondial, atât la ruși, pe frontul din Galiția și Bucovina, cât și pe fronturile din centrul și vestul Europei, este un subiect care stârnește în continuare interesul cercetătorului, astfel că tema se studiază cu atât mai mult în actualitate, în condițiile în care cercetarea științifică aniversează Centenarul României unitare.

Din această perspectivă istoriografică, în studiul nostru vom sublinia contribuția relevantă pe care eșaloanele voluntarilor (trupă, aspiranți-cadeți, subofițeri și ofițeri) care au format la Darnița Kievului primul Corp al Voluntarilor Români au avut-o în construcția națiunii române în perioada 1917–1918. Voluntarii ardeleni și bucovineni s-au afirmat atât în marile bătălii din zona sud-vestică a Moldovei (Triunghiul focului: Mărăști, Mărășești, Oituz sub lozinca celebră: „Pe aici nu se trece!”), dar și în gestionarea situației din Basarabia între lunile decembrie 1917–martie 1918, în condițiile atât de complexe ale destrămării Imperiului Rusiei și ale războiului civil între garda albă și cea roșie⁹⁸. Basarabia, provincie rusească până la acea dată, a fost afectată de acțiunile unor detașamente bolșevice și de neclaritatea și inconsistența mesajului și a direcției pe care autoritățile de la Chișinău urmau a pași în viitor, fie ca republică independentă, fie ca provincie care urma să se unească cu România. Iar în aceste condiții, elitele politice și conducerea militară a României, concentrată la acea dată în Iași, au urmărit a realiza unirea, însă în condițiile în care autoritățile legitime ale Basarabiei urmau să solicite sprijin românesc, ceea ce s-a și întâmplat.

Contribuția detașamentelor militare conduse de colonelul transilvănean Marcel Olteanu a fost una mai mult decât definitorie atât în ceea ce privește asigurarea ordinii și a stabilității interne, cât și la semnarea unirii cu România la finele lunii martie 1918⁹⁹.

La începutul studiului nostru, trecem în evidență câteva dintre ideile politice exprimate de unii dintre reprezentanții elitei românești din Basarabia încă din perioada 1915–1916, adică în plină desfășurare a evenimentelor militare, Rusia fiind, de altfel, un principal actor în cadrul Antantei. Astfel, Zamfir Arbore, urmașul unei străvechi familii nobiliare din această provincie, sublinia că: „două milioane de

⁹⁸ Gabriel Ene, Dragoș Curelea. *Albi contra Roșii. Repere din istoria unui război civil (1919-1921)*. Sibiu; Editura Armanis, 2015, p. 109.

⁹⁹ România, în primăvara anului 1918, se afla într-o situație politico-militară, atât internă, cât și externă, mai mult decât complicată, în condițiile defectiunii armatei ruse, bolșevizate pe frontul din Moldova, ca urmare a izbucnirii și desfășurării celor două mari etape ale Revoluției din Rusia, cea democratic-burgheză din februarie 1917 și cea bolșevic-autoritaristă din octombrie același an, evident cu grave urmări privind desfășurarea operațiunilor militare în Estul Europei. (Apud: Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*. București: Oscar Print, 1999, 137 p.; Zorin Zamfir, Jean Banciu. *Primul Război Mondial*. București: EDP, 1995, p. 219-245, 273-276; Constantin Moșincat. *Cronică de marș. 80 ani de la înființarea Diviziei 11 Infanterie, 15 august 1916*. Oradea: Editura Cogito, 1996, p. 25, 26, 167-175; Marin C. Stănescu. *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România: 1917-1918*. Constanța: Editura Ex Ponto, 1999, evident și istoriografia privind intrarea armatei române în Basarabia la cererea expresă a organismelor legitime: *Consiliul Directorilor* condus de Pantelimon Erhan și *Sfatul Țării* condus de Ion Incuț ar putea continua).

moldoveni sunt sugrumați de muscali și nu mai poate fi vorba de o simplă autonomie a Basarabiei ci de libertatea deplină a acestei provincii”¹⁰⁰. Axente Frunză, care era originar din Basarabia, dar în acei ani își exercita demersul didactic la Iași, scria în publicația *România Mare* în 1915, sintetizând situația existentă, „că într-un ev al progresului, rușii, au smuls cu carne și sânge o parte din trupul Moldovei”¹⁰¹, iar la 5 mai 1915, Alexe Mateevici, cadru didactic și preot la Seminarul Teologic din Chișinău, nota: „cu românii formăm una și aceeași familie. Să ne închinăm toate forțele binelui pământului natal; iubiți trecutul bogat în monumente istorice, mai ales cele bisericesti, tradiții și obiceiuri din viața strămoșilor”¹⁰².

Proprietarul Teodor Ciucureanu din zona Bălți a fost arestat și închis pentru că a exprimat în public că așteaptă Armata Română¹⁰³. Vasile Florov, alt cadru didactic, a fost exilat din Basarabia pentru filoromânism, trecând în Moldova și luptând voluntar în bătăliile anului 1917, iar studentul Ion Costin scria într-o broșură, pe care a publicat-o în 1915, că „Basarabia trebuie să redevie românească. Basarabia trebuie recucerită”¹⁰⁴.

De pus în evidență faptul că, imediat după reușita revoluției burgheze din februarie 1917 și venirea la putere în Rusia a unui Guvern provizoriu, dar cu tentă constituțională, în teritoriul românesc dintre Prut și Nistru, s-au răspândit vederi poștale pe a căror față se afla chipul pașoptistului unionist Vasile Alecsandri. Aceste cărți poștale aveau scrise pe ele lozinca „Trăiască Basarabia autonomă!”, deci, în mod firesc, după mai bine de un veac de dominație și control exercitat de Rusia, românii basarabeni vizau într-o primă fază autonomia – situație juridico-politică care să le faciliteze propria organizare în funcție de comandamentele dezvoltării lor social-economice și politice¹⁰⁵. La puțin timp după difuzarea acestor cărți poștale cu rol propagandistic național, a fost înființat la Chișinău Partidul Național Moldovenesc, având în fruntea sa pe celebru mecenat Vasile Stroescu, secondat de Pantelimon Halippa, Paul Gore, Vladimir Herța și Onisifor Ghibu. Între lunile aprilie și octombrie 1917, în toată Basarabia au avut loc acțiuni în favoarea autonomiei interne, a introducerii alfabetului latin în învățământ, a românizării învățământului și a desprinderii provinciei din cadrul Imperiului Rusiei¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Biblioteca Academiei Române, (în continuare, B.A.R.), *Arhiva istorică, Fond XX*, vol. II, dosar 3367.

¹⁰¹ Autorul se referea la războiul ruso-turc din anii 1806-1812, la sfârșitul căruia, partea de răsărit a Moldovei era cedată Rusiei.

¹⁰² B.A.R., *Arhiva istorică, Fond XX*, vol. II, dosar nr. 3367, f. 16, 26.

¹⁰³ B.A.R., *Arhiva istorică, Fond XX*, vol. II, dosar nr. 3367, f. 16, 30, 41.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p.105.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 106-107. Oricum, epopeea anexării Basarabiei la România a fost una complexă, o parte a elitei din această provincie a urmărit obținerea totală a independenței, deși situația s-a complicat în condițiile revoluției bolșevice din octombrie 1917, inclusiv la Chișinău, unde elementele politice roșii (bolșevice) au urmărit alipirea provinciei la Rusia sovietelor. În lunile ianuarie-martie au pătruns în

În acest context complex, marcat de românism și de acțiuni sociale, economice, politice în favoarea desprinderii de Rusia, s-a încadrat, din punctul nostru de vedere, contribuția corpului voluntarilor români din Transilvania și Bucovina în sensul emancipării naționale a Basarabiei și a poporului român din această provincie. De apreciat că aflându-se în Rusia, ca prizonieri, apoi ca voluntari, transilvănenii și bucovinenii au intrat în contact cu tinerii studenți ai Basarabiei care învățau la Kiev și în Odessa, fiind propagate idei de autonomie și chiar de unitate a Basarabiei și a celorlalte provincii locuite de români cu România¹⁰⁷. În perioada în care Corpul Voluntarilor Români și-a avut sediul la Darnița, între decembrie 1916 și mai 1917, în cadrul vizitelor pe care ofițerii români (transilvăneni și bucovineni) le făceau la Kiev au intrat în legătură cu studenții basarabeni. Comitetul executiv al Corpului Voluntarilor Români i-a mandatat pe Victor Deleu și Vasile Chiroiu să intensifice legăturile cu basarabenii¹⁰⁸.

Bănățeanul Petre Nemoianu sublinia într-o carte pe care a publicat-o în anul 1922 „foarte des se vedeau austrieci cu tricolor românesc, aceștia fiind transilvăneni și bucovineni vorbind românește cu soldați sau civili ruși, evident fiind vorba de basarabeni și strecurându-se printre masele de filosofi ruși moscoviți, care puneau lumea la cale pe străzile Kievului după revoluția din primăvara anului 1917”¹⁰⁹. Între acești basarabeni s-au afirmat studenții Virgil Bogos și Vladimir Cazacliu. De semnalat observația pe care Constantin Kirițescu a făcut-o referindu-se la studenții basarabeni care învățau la Kiev: studențimea basarabească a venit în contact la Kiev cu prizonierii ardeleni și bucovineni, adunați aici pentru a se constitui voluntar în legiuni române. Această întâlnire a fost una hotărâtoare pentru viața românească din Basarabia.

Tineretul universitar a căpătat conștiința națională: ei au devenit cei mai înfocați și mai susținători propagandiști ai curentului național basarabească”. Demers care se încadra perfect în construcția națiunii prin cultură și care putea fi constatat încă din sec. al XIX-lea la toate popoarele care s-au aflat în spațiul controlat politic și economic de Dubla Monarhie după 1867¹¹⁰. Cu trei zile anterior unirii Basarabiei cu

provincie atât batalioanele voluntarilor ardeleni, bănățeni și bucovineni, cât și unități militare din Divizia II Infanterie a Armatei Române. Au urmat apoi încă o divizie de infanterie și două de cavalerie, unități militare precedate de 16 detașamente ale primului Corp al Voluntarilor Români.

¹⁰⁷ Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*. Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2003, p. 143-144.

¹⁰⁸ Nemoianu Petre. *Prima Alba Iulie. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*. Timișoara, f.e., 1922, p. 31.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 32-34; Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*. Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2003, p. 144-145; Cazacu Gheorghe. *Voluntarii români ardeleni din Rusia în timpul Primului Război Mondial*. În *Astra Salvensis*, I, nr. 1, 2013, p. 112-116.

¹¹⁰ Anne Marie Thiesse. *Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII-XIX*, traducere de Andrei-Paul Codrescu, Cornelia Capverde și Giuliano Sfichi. Iași: Polirom, 2010, p. 77-111; Constantin I. Stan.

România, la 24 martie 1918, pornind de la un proiect de statut realizat de Comitetul executiv al Corpului Voluntarilor Români, a fost constituit la Kiev un organism de tip asociativ, denumit *Cercul studentelor și studenților români din Basarabia și de peste Nistru*. Din procesul-verbal semnat cu ocazia înființării acestuia la Universitatea de la Kiev, scris de locotenentul voluntar transilvănean Vasile Chiroiu, aflăm că semnatarii se recunoșteau între ei sub denumirea mai mult decât sugestivă *Deșteptarea*¹¹¹.

La elaborarea acestui document au fost de față membrii ordinari înscriși, reprezentanții corpului ofițeresc român, dar și voluntarii români de origine transilvăneană sau bucovineană, la acea dată adunați la Darnița din apropierea Kievului, alt public basarabean și voluntarii din Regat. Scopul acestui organism al studențimii române originare din Basarabia l-a reprezentat cunoașterea limbii, a culturii și a istoriei României și românilor, deșteptarea politică a poporului român din Basarabia, dar și propagarea ideilor democratice în cercurile românești, nu în ultimul rând ale celor socialist-moderate. Cercul acesta a fost condus de studentul Virgil Bogos, în fruntea unui comitet format din 7 membri¹¹². Remarcăm că pentru consolidarea relațiilor dintre românii din Kiev, indiferent că erau transilvăneni, bucovineni sau basarabeni, voluntarii au susținut în mai multe cazuri concerte corale, cu diferite piese tradiționale din Ardeal și Bucovina¹¹³. Acest cerc studențesc, dar la care au luat adeseori parte și voluntarii ardeleni, bănățeni, bucovineni și români din Vechiul Regat, din 26 martie 1918 a trecut la folosirea limbii române, nu a limbii ruse la întocmirea proceselor-verbale, a notelor de cerc, a protocoalelor, a altor documente care se transmiteau către presa de la Kiev, de la Chișinău, de la Iași și din alte locuri¹¹⁴. Cercul *Deșteptarea* de la Kiev a fost un vector de românism și românitate, un mod prin care s-a putut propaga idealul național și conștiința românească¹¹⁵.

În manuscrisul „Moldova dintre Prut și Nistru. Istoria Sfatului Țării” al profesorilor basarabeni D. Munteanu-Râmnic și Ioan Frățiman a fost pus în evidență că, în urma stabilirii contactului între voluntarii români din Transilvania și Bucovina și basarabeni, aceștia din urmă, vorbitori de limbă rusă, în contextul evenimentelor revoluționare din februarie și octombrie 1917 din Rusia, s-au

Activitatea refugiaților ardeleni, bănățeni și bucovineni în Basarabia (1917-1918). În *Apulum*, XXXI, 1994, p. 427-440.

¹¹¹ Constantin Kirițescu. *Războiul pentru întregirea neamului*. București, 1925, vol. II, p. 227; Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 144.

¹¹² Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia (în continuare, M.N.U.A.I.), *mss. dactilografiate neinventariate*, p. 201-206; Munteanu-Râmnic D., Ioan Frățiman. *Moldova dintre Prut și Nistru. Istoria Sfatului Țării*. Chișinău, 1919, *mss.*, p. 201-204.

¹¹³ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, inv. nr. 6203; *Procesul verbal de constituire a cercului Deșteptarea din Kiev din 24 martie 1918*; Petre Nemoianu. *Prima Alba Iulie*, p. 33.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Sever Bocu. *Opt luni în Kiev*. Conferință susținută în 19 martie 1933, Institutul Social Banat-Crișana, Timișoara, p. 15; *Vestul*, IV, nr. 769-780, 1938, p. 1-3.

interesat în mod permanent de soarta ardelenilor și a bucovinenilor pe lângă autoritățile epocii, civile, religioase, militare, solicitând adeseori în memoriile adresate noilor autorități apărute în urma revoluțiilor să sprijine demersurile naționale și culturale ale voluntarilor români (foști ofițeri și soldați români din Transilvania și Banat care au căzut prizonieri în Rusia și care erau originari din Austro-Ungaria)¹¹⁶. Menționăm și activitatea editorialistică care se desfășura prin intermediul publicației *Cuvânt Moldovenesc*, periodic care a apărut în Chișinău, în fruntea sa activând sălișteanul Onisifor Ghibu. Rostul acestei gazete consta, în principal, în a „scurta depărtările imense și de a vărsa peste răni balsamul mângâierii”. Publicația a urmărit să sădească în rândurile prizonierilor români din Rusia încrederea că mai devreme sau mai târziu se vor reîntoarce acasă într-o Transilvanie liberă și mai ales românească¹¹⁷.

În seria manifestărilor desfășurate în comun, amintim primirea pe care atât voluntarii, cât și basarabienii de la Kiev au făcut-o misiunii românești formate din Vasile Lucaciu, Ioan Moța și Vasile Stoica, care se afla în drum către Statele Unite ale Americii, vizând organizarea pe teritoriul american a unei legiuni naționale românești de voluntari, care să cuprindă pe românii transilvăneni și bănățeni emigrați în SUA, pentru a-i aduce pe câmpul de luptă din Europa pentru cauza românească¹¹⁸. De subliniat aprecierea pe care după un deceniu, în anul 1927, Vasile Stoica a făcut-o la Cluj cu privire la faptul că a întâlnit la Darnița Kievului „întreg comitetul de conducere din anul președinției mele de la Societatea Petru Maior din Budapesta”¹¹⁹, în care autorul remarca contribuția transilvănenilor și a bucovinenilor la educația națională în rândul basarabienilor. De asemenea, autorul aprecia primirea făcută misiunii române de către prizonieri în popasul pe care aceasta l-a avut la Kiev¹²⁰. De amintit și contribuția lui Sever Bocu, care, ajuns la Kiev în februarie 1917, a reprezentat Marele Cartier General, cu misiunea de a sprijini organizarea și echiparea Corpului Voluntarilor Români. Transilvăneanul S. Bocu s-a

¹¹⁶ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*: D. Munteanu-Râmnic, Ioan Frățiman. *Moldova dintre Prut și Nistru. Istoria Sfatului Țării*. Chișinău, 1919, *memoriu mss.*, p. 103; Ioan I.Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 147.

¹¹⁷ *Cuvânt Moldovenesc*, I, nr. 33 din 26 aprilie 1917.

¹¹⁸ Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 148.

¹¹⁹ Vasile Stoica. *O ședință a Societății „Petru Maior” în Darnița*, în *Almanahul Societății Academice „Petru Maior” (1918-1928)*, Cluj, 1927, p. 76; Constantin I. Stan. *Contribuții ale studenților români la Marea Unire (1916-1918)*. În *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „Alexandru D. Xenopol”*, Iași, 1988, vol. XXV/tom 2, p. 229. Facem mențiunea că Societatea de Lectură „Petru Maior” din Budapesta a fost un organism de tip asociativ și academic al tinerimii studioase de naționalitate română din Austro-Ungaria, care studia la diferite facultăți, atât în Budapesta, cât și la Viena, dar și în alte centre universitare din Imperiu. A se vedea pe larg date despre aceste asociații studențești în: Glodariu Eugenia, *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia Habsburgică (1860-1918)*, Cluj-Napoca, Bibliotheca Musei Napocensis, XVII, 1998.

¹²⁰ *România Mare*, anul I, nr. 8 din 21 septembrie 1917; Sever Bocu, *Opt luni în Kiev*, p. 4-5.

implicat el însuși, în perioada premergătoare unirii Basarabiei cu România, în activități de educație națională, pe parcursul celor opt luni cât a stat la Kiev.

Printre obiectivele pe care S. Bocu le-a îndeplinit în capitala Ucrainei remarcăm că, imediat după proclamarea independenței Kievului față de Rusia, Bocu a întreținut relații cu șefii Guvernului provizoriu din Ucraina (cu prim-ministrul Vladimir Vinnicenکو, cu comandantul armatei hatmanul Petliura și cu ministrul de externe Olexandr Șulighin), evident în scopul de a obține din partea acestora și a Radei „un vot pentru recunoașterea drepturilor României asupra Basarabiei”¹²¹. În vederea obținerii bunăvoinței noului guvernământ de la Kiev, Bocu a solicitat României să sprijine noul stat cu un împrumut pe care l-a fixat împreună cu partea ucraineană la 50 milioane, dar care, din cauza reticențelor autorităților române de la Iași, care nu înțelegeau situația din Ucraina și cu atât mai puțin ceea ce avea să urmeze în Rusia, nu a venit la timp. De aici și atitudinea neclară, într-o primă fază, a autorităților de la Kiev față de pretențiile României și de doleanțele basarabenilor. De făcut aprecierea că, la nici două luni după tratativele lui Bocu cu partea ucraineană, aliații occidentali, în special Franța, au recunoscut noul stat și autoritatea guvernului ucrainean, iar generalul Tabuy a promis un sprijin financiar imens Kievului în schimbul menținerii Ucrainei în alianța împotriva Puterilor Centrale¹²².

Situația României era una extrem de complicată, cu mai bine de două treimi din teritoriul său ocupat militar de Centrali, cu datorii economice uriașe contractate în perioada beligeranței, cu o anume prudență din partea liberalilor față de voluntari ardeleni și bucovineni, dar mai ales față de propunerea lui S. Bocu de a împrumuta Ucraina cu o sumă însemnată. De constatat și faptul că guvernul ucrainean se afla într-o incertitudine constantă, semnând o alianță cu bolșevicii, dar care mai târziu au încălcat acordurile și au lichidat independența Ucrainei, instaurând supremația Sovietelor¹²³. Până la urmă, negocierile purtate de Bocu cu partea ucraineană s-au finalizat cu o formulă de compromise, formulată expres ce premierul Vinnicenکو, care observa: „Noi am recunoscut independența Basarabiei, a recunoaște dreptul României asupra ei ar însemna a ne amesteca în afacerile ei interne”¹²⁴. Nu este de ignorant nici aspectul că Ucraina a considerat Basarabia o provincie/gubernie a sa, iar autoritățile sale aveau propriile interese¹²⁵.

¹²¹ Bocu Sever, *Opt luni în Kiev*, p. 11-12.

¹²² Șerban Ioan I., *Din activitatea desfășurată în Vechiul Regat de voluntarii și refugiații ardeleni și bucovineni în slujba idealului național (iunie 1917-ianuarie 1918)*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 1, 1997, p. 101-111; Hulea Eugen, *Despre contribuția voluntarilor români la Unire*, în *Apulum*, XIV, 1976, p. 345-350.

¹²³ Șerban Ioan I., *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 149.

¹²⁴ Bocu Sever, *Opt luni în Kiev*, p. 12; Ciachir Nicolae, *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p. 101.

¹²⁵ Șerban Ioan I., *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 150.

Influența voluntarilor români (ardeleni, bănățeni, bucovineni) în Basarabia a fost una covârșitoare, situație care a fost favorizată de trecerea prin teritoriul acestei provincii a celor 11 batalioane voluntare (primul Corp al Voluntarilor Români, care în mai multe eșaloane au traversat Basarabia pe itinerarul lor urmat de la Kiev la Iași, Mărășești și Hârlău). Forța acestor 11 eșaloane se ridica la 8.513 militari (ofițeri, subofițeri și trupă), care erau echipați de luptă și aveau spirit combativ, fiind foști soldați ai armatei austro-ungare. De făcut observația că toate cele 11 transporturi care au adus în România detașamentele primului Corp al Voluntarilor Români în perioada iunie 1917–ianuarie 1918 au făcut popas în gara din Chișinău¹²⁶, dar și în alte localități, ceea ce a atras din partea basarabenilor manifestații pline de entuziasm. Localnicii, apreciem noi, au fost bucuroși și totodată mândri în condițiile în care vedeau unități militare românești disciplinate, bine înarmate și care erau un factor de ordine și stabilitate într-o lume marcată de haosul revoluționar care a cuprins Rusia în cursul anului 1917¹²⁷.

Relevantă și de pus în lumină a fost primirea oficială a primului eșalon al voluntarilor români la Chișinău la 3 iunie 1917, iar la 19 iunie un alt eșalon pe drum către Iași a fost primit într-o atmosferă triumfală la Chișinău. Reprezentanții acestora au fost primiți la Primăria din Chișinău și au ascultat o alocuțiune a lui Pantelimon Halippa¹²⁸. Reproducem mai jos câteva din cuvintele frunțașului politic român-basarabeian P. Halippa: „Trăiască Basarabia slobodă!, Trăiască românii!, Trăiască România Mare!”. Cuvinte care subliniau din plin crezurile acestuia față de România și față de viitor¹²⁹. La 20 octombrie 1917, în aceeași zi în care s-au deschis la Chișinău lucrările Congresului Ostășesc și era proclamată autonomia Basarabiei, un alt eșalon al voluntarilor ardeleni și bucovineni „în drum spre România a intrat fără veste în sala Congresului, în sunetul imnului patriotic Deșteaptă-te române!”¹³⁰. Trecerea batalioanelor din primul Corp al Voluntarilor Români prin Basarabia a avut un puternic efect asupra populației locale contribuind la acceptarea de către basarabeni a oportunității unirii cu România¹³¹.

Remarcăm din paginile de memorialistică scrise de Elie Bufnea și Petre Nemoianu că în toamna anului 1917 legăturile dintre transilvănenii și bucovinenii din Rusia și basarabeni au fost strânse. De exemplu, la Congresul naționalităților

¹²⁶ C.S.P.A.M.I., Fond *Marele Stat Major*, dosar 386/1917, f.109.

¹²⁷ Gabriel Ene, Dragoș Curelea, *Albii contra roșii*, p. 28-30.

¹²⁸ B.A.R., *Serv. mss.*, Arhiva „Luceafărului”, Octavian C. Tăslăuanu, *mss. cit.* p. 86.

¹²⁹ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, D. Munteanu Râmnic și I. Frățiman. *mss. cit.* p. 105.

¹³⁰ Munteanu Râmnic D., Frățiman I., *Moldova dintre Prut și Nistru. Istoria Sfatului Țării*, *mss.* p. 72; N. Radu Halippa, Nitreanu N. P., *Pantelimon Halippa-tribun al Basarabiei*, *mss.* dactilografiat, p. 29-30. Acest organism din Basarabia a fost format din 989 delegați, ofițeri și soldați, reprezentând cei 250.000 de soldați basarabeni care au fost mobilizați în Armata (imperială) a Rusiei în anul 1914.

¹³¹ Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 151. Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p. 106-107.

din Rusia, care s-a desfășurat în Kiev (6–15 septembrie 1917) au participat, trimiși de către autoritățile române de la Iași, ardelenii: Sever Bocu și Ghiță Pop, dar și basarabeni: T. Ioncu, Ion Codreanu și Ștefan Holban, care au luat parte la dezbaterile care au avut loc și care au privit voința națională a popoarelor din fostul Imperiu, și anume de a se desprinde de Rusia, de a se elibera și de a-și constitui propriile state naționale/sucesorale. De asemenea, s-a desprins, urmare firească a acestor discuții de la Kiev și ideea necesității destrămării Imperiului Austro-Ungar, pentru a se putea constitui statele naționale ale slavilor și românilor¹³².

Câteva luni mai târziu, la 21 noiembrie 1917, s-au deschis la Chișinău lucrările Sfatului Țării, organism politic reprezentativ al Basarabiei, care a proclamat la 2 decembrie 1917, constituirea Republicii Democratice Federative Moldovenești, luând astfel ființă în zilele următoare un guvernământ românesc al tinerei republici dintre Prut și Nistru¹³³. În 15 decembrie 1917, Sfatul Țării a devenit instituția oficială și reprezentativă a locuitorilor din Republica Moldovenească, iar guvernarea locală a fost încredințată unui Consiliu al Directorilor, prezidat de Pantelimon Erhan. Două săptămâni mai târziu, la 30 decembrie 1917, românii de peste Nistru s-au adunat la Tiraspol și au solicitat Sfatului Țării alipirea lor la Republica Moldovenească¹³⁴. Facem precizarea că în condițiile constituirii sale după Revoluția bolșevică de la Sankt Petersburg, extinsă apoi la nivelul Rusiei, Republica Democratică Federativă Moldovenească a fost înființată ca parte integrantă a statului sovietic, în cadrul planului „marii mișcări de eliberare națională a popoarelor, proclamat de Consiliul Comisarilor Poporului” la Sankt Petersburg¹³⁵. Însă la puțin timp, noile autorități sovietice au promovat politici fățișe de anulare a libertăților și drepturilor promise, urmărind instalarea unui centralism comunist și extinderea autorității bolșevice în întreg spațiul Rusiei europene și asiatice¹³⁶.

În acest context deosebit de complex, a fost înființat la Odessa, la 2 ianuarie 1918 „Comitetul Național al românilor subjugate din Austro-Ungaria”, ardelenii și bucovinenii anunțând noile autorități din Republica Federativă Moldovenească de această structură politică. Misiunea aceasta i-a revenit lui Onisifor Ghibu, care, la 3 ianuarie 1918, se deplasa de la Odessa la Chișinău, pentru a

¹³² *România Mare*, I, nr. 10 din 21 septembrie 1917; Sever Bocu. *Opt luni în Kiev*, p. 8.

¹³³ Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p. 106. Sfatul Țării a fost constituit conform hotărârilor Congresului ostășesc. Instituția a fost una reprezentativă fiind compusă din 120 deputați, dintre care majoritatea de 84 dintre aceștia erau români, 36 dintre aceștia reprezentau celelalte naționalități care trăiau în Basarabia (ruși, ruteni, evrei, bulgari, germani, etc.).

¹³⁴ M.N.U.A.I., *Fond Marea Unire, Moldova dintre Prut și Nistru*, mss. 140-145; Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 152.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 17-37.

¹³⁶ Ene Gabriel, *Curelea Dragoș. Albii contra roșii*, p. 111.

înmâna documentul autorităților din Basarabia, iar altă copie a fost trimisă autorităților române de la Iași¹³⁷.

De subliniat că în condițiile în care Ucraina și-a proclamat independența sa față de Rusia, Basarabia nu a mai avut legături directe cu Rusia, iar guvernământul de la Kiev avea intenția de a prelua în propriul control teritoriul românesc dintre Prut și Nistru. Așadar, într-un atare context, opțiunile liderilor politici de la Chișinău erau limitate, iar punctele de vedere privind viitorul Basarabiei erau foarte împărțite. Singura soluție viabilă, cel puțin pentru moment, era proclamarea independenței Republicii Moldovenești, ceea ce s-a și întâmplat în mod simbolic la 24 ianuarie 1918¹³⁸.

Noul stat independent, s-a confruntat încă de la apariția sa cu probleme interne grave, printre care amintim: gestionarea situației economice, situația militarilor, constituirea organismelor politico-militare bolșevice pe teritoriul Moldovei, situația fiind deosebit de gravă și pentru România, în plan intern, datorită faptului că pe teritoriul Basarabiei existau depozite ale României de alimente și muniție care trebuiau apărute, protejate, asigurate, cu atât mai mult cu cât turbulența a cuprins armata rusă încă de la finele anului 1917. Se impunea ca Republica Moldovenească să constituie propriile unități militare, care să aibă capacitatea să apere teritoriul, ordinea internă și viața locuitorilor, iar aici un rol esențial l-au deținut și transilvănenii, și bucovinenii care au compus Corpul Voluntarilor Români. Astfel, autoritățile de la Chișinău au pus în aplicare un proiect de organizare militară conceput de Octavian Goga și Onisifor Ghibu, care urmărea înființarea unor cohorte moldovenești, fiecare a câte 100 soldați, în frunte fiind un ofițer, un inspector, un medic și un preot.

De subliniat rolul de organizator al acestor forte combatante deținut de maiorul Emanoil Cattely, fost comandant de batalion în armata imperială, dar care s-a pronunțat cu fermitate pentru emanciparea națională a Basarabiei și unirea sa cu România¹³⁹, iar în acest context trebuie amintit că instituția centrală a Comitetului ostășesc hotărî transformarea acestor cohorte în unități militare mai numeroase și sporirea acestor unități de la 16 la 100¹⁴⁰. În acel an teribil 1917-1918, în rândurile basarabenilor și a unităților militare ale Chișinăului, de altfel, insuficiente pentru a gestiona eficient situația, s-au manifestat și elemente anarhice, bolșevizate, astfel încât Consiliul Directorilor Republicii Moldovenești s-a adresat în mai multe rânduri

¹³⁷ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, N. Radu Halippa, N. P. Nitreanu. *Pantelimon Halippa-tribun al Basarabiei*, mss. dactilografiat, p. 13-14; Ioan I.Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 151; Onisifor Ghibu. *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară 1917-1918*. Chișinău: Universitas, 1992, p. 741.

¹³⁸ Ioan I.Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 153.

¹³⁹ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, Nitreanu N. P. *Pantelimon Halippa - tribun al Basarabiei*, mss. p. 17-37.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

generalului Scerbacev, generalisimul Rusiei pe frontul din Moldova, solicitându-i acestuia și Șefului Misiunii Militare a Franței în România, Henri Mathias Berthelot, trupe disciplinate și sigure, provizii și muniții, însă răspunsurile nu au venit, cei doi înalți oficiali militari având propriile lor agende și interese.

De unde să iei la acea dată unități militare, dar mai ales de unde să iei trupe sigure? România însăși avea propria situație internă dificil de gestionat, câteva luni mai târziu fiind nevoită să semneze un armistițiu, iar apoi o pace separate cu Puterile Centrale (mai 1918). Conducerea de la Chișinău s-a adresat în mai multe rânduri autorităților de la Kiev, pentru a solicita unități militare sigure care să permită impunerea și asigurarea ordinii interne în Basarabia. Kievul a anunțat însă conducerea de la Chișinău să se adreseze României. Astfel, în cel mai deplin secret, autoritățile române au trimis în Chișinău ofițeri care proveneau din rândurile Corpului Voluntarilor Români (transilvăneni, bănățeni și bucovineni), pentru a furniza informații corecte Iașiului privind evoluția evenimentelor și situația existentă în Basarabia, dar și pentru a pregăti intervenția Armatei Române, dacă guvernul român ar fi primit o asemenea solicitare din partea autorităților de la Chișinău¹⁴¹.

Reprezentanții voluntari ai Misiunii române la Chișinău, în frunte cu Ioan Vescan, au intrat în contact cu liderii mișcării unioniste din Basarabia, Ion Inculeț, Pantelimon Halippa, Ion Buzdugan, Ion Codreanu ș.a., pentru a lua contact cu date oficiale¹⁴², în vederea informării adecvate a conducerii României cu privire la ceea ce se petrecea în Basarabia/Republica Democratică Federativă Moldovenească. Deși, aprecia P. Meteș (mult mai târziu, în 1938), o bună parte dintre reprezentanții Basarabiei nu erau dispuși să accepte o intervenție militară, fiindcă „nu știau românește și erau cu totul străini de aspirațiile neamului românesc”¹⁴³. Însă, aprecia același ofițer, fost voluntar, reprezentanții Sfatului Țării, urmăreau realizarea unei unirii cu România. După 24 ianuarie 1918, Comitetul național al studenților moldoveni adresa o chemare lumii intelectuale din Basarabia indiferent de naționalitate în care se solicita „o Românie a tuturor Românilor”¹⁴⁴.

În condițiile în care situația internă s-a înrăutățit în Basarabia, Consiliul Directorilor trimitea autorităților României la Iași următoarea telegramă: „Vă rugăm să dispuneți trimiterea la Chișinău a unui regiment ardelenesc. Totodată, vă rugăm să ordonați ca acest regiment să stea la dispoziția Directoriului Republicii Moldove-

¹⁴¹ Șerban Ioan I., *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 155. Împuternicirea Ministerului de Război a fost acordată transilvănenilor: Nicolae Căpețianu, Petru Meteș și Ioan Vescan. Acesta din urmă a fost numit șeful Misiunii militare române în Republica Moldovenească.

¹⁴² Pantelimon Halippa era însărcinat cu portofoliul Externelor în Consiliul Directorilor de la Chișinău.

¹⁴³ *Gazeta Voluntarilor*, XII, nr. 2 din 8 iunie 1937

¹⁴⁴ Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p. 107.

nești”¹⁴⁵. Iar Guvernul României, în temeiul acestei solicitări, prin Marele Stat-Major, dispunea ca un eșalon de voluntari transilvăneni, bucovineni dintre aceia care veneau de la Kiev la Iași să oprească în Chișinău și să se pună la dispoziția Consiliului Directorilor, în vederea asigurării protejării autorității legitime a noii republici¹⁴⁶.

Într-un document prezentat ministrului de război, generalul Constantin Iancovescu, ardelenii Victor Deleu, Petru Meteș și Vasile C. Osvadă, au subliniat cererile exprese pe care unioniștii din Sfatul Țării le-au adresat autorităților române în vederea realizării unității, dar mai ales în vederea trimerii în Basarabia a unui batalion ardelenesc¹⁴⁷.

Voluntarii au intrat în Basarabia prin puncte diferite în perioada decembrie 1917-ianuarie/februarie 1918. Rolul cel mai important l-a deținut eșalonul condus de căpitanul ardelean Silviu Bordan¹⁴⁸, care se deplasa la acea dată pe itinerarul Kiev-Chișinău-Iași. Aceste elemente voluntare, aprecia ofițerul voluntar Petru Meteș, au reprezentat pionierii armatelor României pe teritoriul basarabean¹⁴⁹. Un alt transilvănean care a contribuit la organizarea eșaloanelor de voluntari, Octavian Metea, a publicat în 1939 un articol în *Universul literar*, în care observa că rolul esențial în perioada 1917-1918 l-a avut căpitanul Silviu Bordan¹⁵⁰, aflat în fruntea detașamentelor de voluntari. Deoarece în acel moment Chișinăul se găsea sub controlul unității bolșevizate Front-otdel, pentru a nu se intra în conflict direct și deschis, S. Bordan a luat hotărârea ca eșaloanele voluntarilor să fie încartiruite temporar în Lozova, o comună apropiată capitalei Basarabiei, în vederea așteptării următoarelor eșaloane¹⁵¹. Un

¹⁴⁵ Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Fond *Saint Georges*, pachet XCVIII, dosar 8, doc. 7.

¹⁴⁶ George Andronachi. *Albumul Basarabiei. Figuri basarabene de la Alexandru Scarlat Sturdza până la 27 martie 1918*, Chișinău, 1933, p. 117.

¹⁴⁷ *Gazeta Voluntarilor*, I, nr. 1 din 7 ianuarie 1923. Dumitru Miron. *Corpul voluntarilor ardeleni la Hârlău 1917- 1918*. Iași: Editura Pim, 2014, p. 56-62. Batalionul acesta a fost trimis într-adevăr în Basarabia, însă a fost împărțit în grupe mici formate din 20 până la maxim 100 de oameni. Au fost 17 asemenea detașamente, în fond un întreg batalion, dar care a fost deghizat din rațiuni tactice; evident, România nu urmărea să lase impresia unei intervenții militare deschise și la vedere pe teritoriul unui stat independent, pe care Iașii l-a recunoscut la data înființării sale. Recrutarea acestei unități militare a căzut în sarcina colonelului Marcel Olteanu și a aghiotantului său locotenent Vasile Chioroiu. La acea data colonelul transilvănean Olteanu, mai târziu general, se afla în fruntea Corpului Voluntarilor Români de la Hârlău.

¹⁴⁸ Lugojeanul Silviu Bordan sr. a fost mai târziu inspector general al Jandarmeriei Române organizate în Basarabia în perioada interbelică, iar fiul său S. Bordan jr., denumit Clonț, a fost inginer și directorul al Uzinelor din Reșița, unde a proiectat și executat, alături de generalul Valerian Nistorescu, celebrul tun antiaerian de 75 mm, numit „Tunul Reșița” care a intrat în înzestrarea Artileriei române în anul 1942-1943.

¹⁴⁹ *Gazeta Voluntarilor*, I, nr. 1 din 7 ianuarie 1923.

¹⁵⁰ *Universul Literar*, nr. 42 din 28 noiembrie 1939. Căpitanul Silviu Bordan a ajuns la Iași la începutul lunii decembrie 1917, a fost voluntar în primul Corp al Voluntarilor Români, iar apoi la începutul lui ianuarie 1918, în urma unor întrevederi cu generalul Iancovescu, ministrul de război al României, a fost numit comandantul celor două batalioane A-B care au fost trimise în Basarabia. A fost însoțit la Chișinău de 40 de ofițeri și elevi-plutonieri, având ordinul și împuternicirea de a prelua comanda voluntarilor de îndată după concentrarea acestora în capitala provinciei.

¹⁵¹ Ioan I.Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 157. De pus în evidență și conflictul deschis între voluntarii ajunși în Gara din Chișinău și unitatea bolșevizată Front-otdel cu forță numerică și logistică net superioară. Ca urmare a acestei ciocniri, ardelenii și bănațenii au fost umiliți, batjocoriți și luați prizonieri.

conflict cu unitatea bolșevică Front-otdel care acționa în sensul impunerii controlului sovietic la Chișinău a avut loc la 6 ianuarie 1918 în gara din Chișinău, unde forțele bolșevice au deschis foc asupra românilor, beneficiind de poziții tactice și de o superioritate numerică și în tehnică de luptă¹⁵². Batalionul voluntarilor veniți de la Kiev a fost luat prizonier, iar ofițerii voluntari trimiși de la Iași au fost arestați sub acuzația că ar face spionaj în favoarea României și contrarevoluției¹⁵³.

Un tribunal revoluționar controlat de comuniști a decis, la 6 ianuarie 1918, confiscarea bunurilor Comisiei interaliate româno-ruse pentru aprovizionare, care activa la Chișinău, și arestarea membrilor români care compuneau această structură interaliată - reprezentanții români în Sfatul Țării, Ioan Inculeț, și din fruntea Consiliului Directorilor, Pantelimon Erhan. În temeiul aceleiași hotărâri revoluționare, erau condamnați la moarte sentința urmând a se pune în aplicare de îndată. Situația fiind una deosebit de complexă și gravă, Ioan Pelivan și Pantelimon Halippa, împreună cu Vasile Cazacliu și Aurel Crihan, au solicitat degrabă intervenția Armatei Române în Basarabia, pentru că doar România se afla în măsură să facă față situației care exista deja la Chișinău și într-o bună măsură în toată provincia¹⁵⁴. Ofițerii români mai sus amintiți și soldații respectivului eșalon au fost eliberați de abia la finele lunii ianuarie 1918, în urma intrării Diviziei a II Infanterie română în Chișinău.

Hotărârea Consiliului de Miniștri de la Iași a permis, la 20 ianuarie 1918, ca Marele Cartier General și Marele Stat-Major să ordone unui dispozitiv militar românesc apreciat la 4 divizii, dintre care două de cavalerie și două de infanterie, să pătrundă în Basarabia, pentru a asigura ordinea internă și legitimitatea actelor instituțiilor politice reprezentative din Chișinău.

De remarcat faptul că premierul I. I.C. Brătianu a făcut recomandări personale clare generalului Ernest Broșteanu, în care înaltului ofițer român care comanda Divizia a 11 română i s-a spus „aceste măsuri de securitate pentru aprovizionarea armatei române și pentru țară însăși nu înțeleg să împiedice cu nimic autoritatea politică I legitimă a guvernului Republicii Moldovenești. Trupele noastre vor sta la dispoziția sa și se vor retrage când guvernul va putea asigura securitatea prin propriile sale forțe”¹⁵⁵.

¹⁵² M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, Munteanu Râmnic D. și Frățiman I. *Moldova dintre Prut și Nistru*, mss. p. 152; *Gazeta Voluntarilor*, XII, nr. 2 din 8 iunie 1937.

¹⁵³ Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.), Serv. msse, *Arhiva „Luceafărului”*, mapa IX, varia 21. A se vedea în detaliu *Rapoartele transilvănenilor Vasile C. Osvadă și Ioan Vescan către Serviciul central al Voluntarilor din Iași, luna martie 1918*. De făcut observația că ardelenii Petru Meteș, Vasile C. Osvadă, Ioan Vescan au fost arestați din dispoziția conducerii bolșevice a Front-otdelului, care activa în Chișinău în slujba Rusiei sovietice.

¹⁵⁴ *Svobodnaia Basarabia*, II, nr. 9 din 9 ianuarie 1918; Jean-Noel Grandhomme. *French support for the Transylvanian cause until the Alba Iulia Union (1916-1918)*. În: *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, Tom. XIII, No. 2, 2016; p. 172-189.

¹⁵⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita A.M.A.E.), Fond 71/U.R.S.S., vol. 133, f. 76-77.

Constatăm preocuparea premierului român de a preveni o eventuală acuză care să evidențieze faptul că România ar urmări în mod expres scopuri expansioniste cu privire la Republica Moldovenească, de altfel care fusese recunoscută de Guvernul prezidat de același Ion I. C. Brătianu. În acest sens, punem în lumină și manifestul adresat populației basarabene de către Constantin Prezan, șeful Marelui Stat Major al Armatei, în care demnitarul militar sublinia că Armata Română a fost chemată în Republica Moldovenească atât de generalul Scerbacev, comandantul dispozitivului militar rus, cât și de autoritățile legitime ale tinerei republici (Consiliul Directorilor și Sfatul Țării), aflate în incapacitate de a gestiona situația politico-socială și ordinea internă. Singurul scop al prezenței militare a României pe teritoriul Republicii Moldovenești, observa C. Prezan, era de „a asigura ordinea și stabilitatea internă, cât și de a proteja depozitele și transporturile de importanță vitală pentru armatele ruso-române”¹⁵⁶. Din discursul generalului Broșteanu, susținut în 28 ianuarie 1918 în Sfatul Țării, putem observa că România și armata sa nu au urmărit să limiteze libertățile cetățenilor din Republica Moldovenească, ci doar să asigure ordinea și stabilitatea internă a noului stat.

În final, concluzionăm că, pentru o mai bună înțelegere a contextului intern din Basarabia anilor 1917-1918, este de observat ciclul de mărturie lăsat de scriitorul Duiliu Zamfirescu, care a activat la Chișinău ca reprezentant oficial al României până în iunie 1918. În calitate pe care a deținut-o, a făcut o serie de aprecieri privind capacitățile economice, dar și situația politico-socială din Basarabia, considerând că în condițiile în care cea mai mare parte a României era ocupată de Puterile Centrale, aportul pe care îl avea Basarabia la construcția țării era unul esențial, atât în plan economic, cât și demografic¹⁵⁷. De asemenea, considerăm că prezența eșaloanelor de voluntari transilvăneni și bucovineni în Basarabia, dar și incidentul din gara Chișinău sunt doar două din multele cauze care au contribuit ca Guvernul de la Iași, „capitala de război a României”, să hotărască să ajute autoritățile de la Chișinău, astfel voluntarii și-au îndeplinit și onorat încă o dată misiunea și credința pe care și-au asumat-o: realizarea Marii Uniri din 1918¹⁵⁸, iar prima etapă a acestui proces a reprezentat-o unirea cu Basarabia la sfârșitul lunii martie 1918¹⁵⁹.

¹⁵⁶ M.N.U.A.I., Fond Marea Unire, inv. nr. 4872/15, *Manifestul generalului Constantin Prezan către populația Basarabiei, 21 ianuarie 1918*; Constantin Kirilășcu, *Războiul pentru întregirea neamului*, p. 243-244.

¹⁵⁷ Duiliu Zamfirescu. *În Basarabia*, în *Îndreptarea*, I, nr. 43, din 2 iunie 1918, p. 1; Constantin Argetoianu, *Memorii*. București, 1995, vol. V, p. 119. Între acești basarabeni s-a afirmat studentul la medicină Virgil Bogos, dar și alți tineri și tinere care au participat la piese interpretate de Corul românesc din lagărul de la Darnița, aceștia cerând cărți de literatură românești și au participat la cursurile de limba română organizate de profesorul bucovinean Emanoil Isopescu la Universitatea din Kiev.

¹⁵⁸ Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*, p. 161.

¹⁵⁹ Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p. 107-108.

Bibliografie selectivă:

1. Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Fond *Marele Stat Major*.
2. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita A.M.A.E.), Fond 71/U.R.S.S.
3. Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, Fond *Saint Georges*.
4. Biblioteca Academiei Române, *Arhiva istorică, Fond XX. Arhiva „Luceașărului”, Octavian Codru Tăslăuanu*.
5. Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, Fond *Marea Unire*.
6. George Andronachi. *Albumul Basarabiei. Figuri basarabene de la Alexandru Scarlat Sturdza până la 27 martie 1918*. Chișinău, 1933.
7. Constantin Argetoianu. *Memorii*. București, 1995, vol. V.
8. Nicolae Ciachir. *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*. București: Oscar Print, 1999, p. 105.
9. Gabriel Ene, Dragoș Curelea. *Albii contra roșii. Repere din istoria unui război civil (1918-1921)*. Sibiu: Armanis, 2015.
10. Onisifor Ghibu. *Pe baricadele vieții. În: Basarabia revoluționară 1917-1918*, Universitas Chișinău, 1992.
11. Eugenia Glodariu. *Asociațiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia Habsburgică (1860-1918)*. Cluj-Napoca: Bibliotheca Musei Napocensis, XVII, 1998.
12. Constantin Kirițescu. *Războiul pentru întregirea neamului*. București, 1925, vol. II.
13. Dumitru Miron. *Corpul voluntarilor ardeleni la Hârlău 1917- 1918*. Iași: Editura Pim, 2014.
14. Petre Nemoianu. *Prima Alba Iulie. Voluntari români în războiul pentru întregirea neamului*. Timișoara: f.e., 1922.
15. Ioan I. Șerban. *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916-1919*. Alba Iulia: Editura Aeternitas, 2003, p. 143-144.
16. Anne Marie Thiesse. *Crearea identităților naționale în Europa. Secolele XVIII-XIX*. Traducere de Andrei-Paul Codrescu, Cornelia Capverde și Giuliano Sfichi. Iași: Polirom, 2010.
17. *Îndreptarea*, (Iași), I, nr. 43, din 2 iunie 1918.
18. *Cuvânt Moldovenesc*, (Iași), I, nr. 33 din 26 aprilie 1917.
19. *Gazeta Voluntarilor*, (Cluj), 1923-1938.
20. *Universul Literar*, nr. 42 din 28 noiembrie 1939.
21. *România Mare*, (Kiev), I, nr. 8 din 21 septembrie 1917.
22. *Svobodnaia Basarabia*, (Chișinău), II, nr. 9 din 9 ianuarie 1918.
23. *Vestul*, (Timișoara), IV, nr. 769-780, 1938.
24. Gheorghe Cazacu. *Voluntarii români ardeleni din Rusia în timpul Primului Război Mondial. În Astra Salvensis*, I, nr. 1, 2013, p. 112-116.

25. Eugen Hulea. *Despre contribuția voluntarilor români la Unire*. În *Apulum*, XIV, 1976, p. 345-350.
26. Jean-Noel Grandhomme. *French support for the Transylvanian cause until the Alba Iulia Union (1916-1918)*. În: *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, Tom. XIII, No. 2, 2016; p. 172-189.
27. Constantin I. Stan. *Activitatea refugiaților ardeleni, bănățeni și bucovineni în Basarabia (1917-1918)*. În: *Apulum*, XXXI, 1994, p. 427-440.
28. Idem, *Contribuții ale studenților români la Marea Unire (1916-1918)*. În: *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „Alexandru D. Xenopol”*, Iași 1988, vol. XXV/2, p. 229.
29. Vasile Stoica. *O ședință a Societății „Petru Maior” în Darnița*. În: *Almanahul Societății Academice „Petru Maior” (1918-1928)*, Cluj, 1927, p. 76.
30. Ioan I. Șerban. *Din activitatea desfășurată în Vechiul Regat de voluntarii și refugiații ardeleni și bucovineni în slujba idealului național (iunie 1917-ianuarie 1918)*. În: *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 1, 1997, p. 101-111.
31. Sever Bocu. *Opt luni în Kiev*. Conferință susținută în 19 martie 1933. Institutul Social Banat-Crișana, Timișoara, 1933.

DISPUTE ISTORIOGRAFICE PRIVIND PROBLEMA BASARABIEI: STUDIU COMPARATIV

Ovidiu TURTUREANU,

dr. în istorie, profesor de istorie și filosofie,

Centrul de Excelență în Energetică și Electronică, Chișinău

Summary

At the moment, when we celebrate one hundred years since the Union of Bessarabia with Romania, we find that Bessarabia remains to be both an object of geopolitical dispute and a contradictory problem in historiography. In this study, we aim to make a comparative analysis of the how Bessarabian issue is reflected in the historiographical environment, both from the Republic of Moldova, Romania and Russian Federation, and in Ukraine, especially that, starting with 20th century in the history of Bessarabia also appears the Ukrainian factor.

Keywords: *historiography, the problem of Bessarabia, comparative study*

În prezent, când aniversăm o sută de ani de la Unirea Basarabiei cu România, constatăm că Basarabia rămâne să fie în continuare atât un obiect de dispută geopolitică, cât și o problemă contradictorie în istoriografie. Ne-am propus deci ca obiectiv să facem o analiză comparativă a felului în care este reflectată problema Basarabiei în mediul istoriografic.

Primele date istorice referitoare la Basarabia ne sunt oferite încă de Dimitrie Cantemir în monumentală sa operă *Descrierea Moldovei*, scrisă în latină în 1714–1716. Autorul face în câteva pagini o descriere a teritoriului numit Basarabia¹⁶⁰, menționând că „era odată a treia parte a Moldovei. Această parte de țară fu subjugată de turci înainte de a li se supune toată Moldova. Astăzi nu mai stă sub domnia Moldovei, cu toate că orașele și satele de pe lângă Dunăre până în ziua de astăzi sunt pline de moldoveni care urmează legea creștină și rabdă tirania turcilor și a tătarilor”. Mai departe, menționează că Basarabia se împărțea în patru ținuturi: al Bugeacului, al Achermanului, al Chilieii și al Ismailului¹⁶¹.

Despre perioada antică a acestei regiuni și despre etniile care au locuit aici aflăm din cea mai fascinantă carte despre începutul istoriei în părțile noastre – *Getica*, scrisă de marele istoric român, Vasile Pârvan, acum aproape o sută de ani.

¹⁶⁰ În perioada lui Cantemir, Basarabia se numea partea de sud al Moldovei, cedată în secolul al XIV-lea de Alexandru Basarab voievodului Moldova.

¹⁶¹ Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. București: Minerva, 1973, p. 24-28.

Autorul evidențiază spațiul etnic al geților ca fiind drept cel mai nordic neam tragic¹⁶². Istoricii consideră că încă din secolul al VIII-lea î.Hr. s-a produs separarea ramurii nordice a geto-dacilor din marea familie a tracilor. Ulterior, prin unirea triburilor geto-dace, Burebista a întemeiat primul stat centralizat, numit Dacia¹⁶³, parte componentă a căreia a fost și teritoriul dintre Prut și Nistru, urmat apoi de alte perioade istorice, cum ar fi: a) perioada cuceririi romane a Daciei și romanizarea, b) perioada postromană, caracterizată prin pătrunderea triburilor germanice și slave, c) retragerea slavilor la Sud de Dunăre și încheierea procesului de constituire a poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic¹⁶⁴, d) constituirea statelor medievale românești, îndeosebi formarea statului Țara Moldovei, aproximativ în jurul anului 1359, care a cuprins, inclusiv și teritoriul numit ulterior, Basarabia.

În prezent, știm că denumirea de *Basarabia* provine de la numele dinastiei muntenești a Basarabilor, iar potrivit surselor istorice, între secolele XIV–XV zona Bugeacului de astăzi s-a aflat sub autoritatea domnitorilor munteni.

Problema Basarabiei datează de la sfârșitul războiului ruso-turc din 1806–1812 și semnarea Tratatului de pace de la București din 16/29 mai 1812, prin care teritoriul Moldovei dintre Prut și Nistru este anexat de Rusia, care, ulterior, extinde toponimul *Basarabia* asupra întregului spațiu pruto-nistrean¹⁶⁵. Anexat la Imperiul Rus, teritoriul Moldovei de la Est de Prut a fost supus în primele decenii ale dominației țariste unui intens proces de colonizare cu elemente străine (bulgari, găgăuzi, nemți, polonezi etc.), promovându-se, totodată, o politică de rusificare, care, într-o anumită măsură, a contribuit la modificarea structurii etnice a Basarabiei, în primul secol de ocupație țaristă.

Important este de menționat că pe parcursul întregii perioade, teritoriul dintre Prut și Nistru s-a aflat în componența Imperiului Rus (1812–1917) sub denumirea de *Basarabia*, iar pe harta politică a Europei a continuat să existe statul moldovenesc cu centrul politic la Iași, care a mers mai departe pe drumul istoriei și care a avut un rol destul de important în 1859 la constituirea statului modern Român.

Anume din această perioadă, așa cum menționează istoricul rus Oleg Grom, începe o „competiție simbolică” între Imperiul Rus și Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei (din 1881, Regatul României) privind problema Basarabiei¹⁶⁶. Istoricul rus are dreptate când vorbește de o „competiție simbolică”, pentru că, analizând istoriografia rusă din sec. al XIX-lea, observăm că istoricii ruși din această

¹⁶² Eugen Statnic. *Din istoria veche a Basarabiei*. Bacău: Vicovia, 2015, p. 16.

¹⁶³ Ioan Scurtu ș.a. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. București: Institutul Cultural Român, 2003, p. 19-21.

¹⁶⁴ Valeriu Dulgheru. *Istoria integrală a Basarabiei*. Chișinău: Serebia, 2016, p. 73-114.

¹⁶⁵ Dinu Poștarencu. *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*. Chișinău: Grafema-Libris, 2005, p. 4.

¹⁶⁶ Олег Гром. *Бессарабия в составе Российской империи 1812-1917*. Москва: НЛО, 2012, с. 19.

perioadă încă nu depun „eforturi mari” să demonstreze așa-numita apartenență istorică a Basarabiei la „pământurile istorice rusești” (исконно русские земли), lucru ce l-au făcut, cu mare osândă, în sec. XX.

Mai mult, poate fi observat faptul că unii autori ruși care au studiat realitățile din Basarabia evidențiază originea romanică a basarabenilor și legăturile lor istorice cu românii din Principate. De exemplu, funcționarul rus P. Svinin, trimis în Basarabia de către generalul rus I. Harting pentru a examina modul de administrare a Basarabiei, la doar numai patru ani de la anexarea ei din 1812, afirma că „Basarabia a fost desprinsă de Moldova, iar istoria ei e strâns legată de istoria acesteia din urmă”, precum și faptul că „populația ei se trage din coloniști romani și are același trecut cu întreg poporul românesc”. Mai departe scrie: „Locuitorii autohtoni ai regiunii sunt moldoveni sau români (vlahi), ei vorbesc limba moldovenească care e de origine latină”¹⁶⁷. Autorul se bazează în principal pe informații primite de la localnici, ceea ce demonstrează o autoconștiință a acestui fapt, cel puțin printre boierimea basarabeană.

Mărturii valoroase privind legătura istorică a Basarabiei de spațiul istoric românesc aduce geograful și istoricul rus Ignati Iakovenko în cartea sa *Starea actuală a Principatelor turcești Moldova și Valahia și a regiunii rusești Basarabia*, tipărită la Sankt Petersburg în 1828. În această lucrare, autorul evidențiază caracterul unitar al spațiului carpato-danubiano-pontic în evoluția sa istorică, din cele mai vechi timpuri¹⁶⁸.

Iar primul autor al unei lucrări științifice referitoare la Basarabia este considerat un ofițer din Statul-Major al armatei ruse, pe nume Alexandr Zașciuk. El vorbește despre comunitatea dintre locuitorii autohtoni ai Basarabiei și cei din Principatele Române, abordează tema raportului dintre basarabeni și frații lor din Principatele Române și scoate în evidență trăsăturile de caracter ale românilor ca popor, făcând referire, în primul rând, la influența romană¹⁶⁹. Lucrarea a fost scrisă după unirea Principatelor, iar autorul rus arată legătura istorică a Basarabiei cu Principatele Române, inclusiv prin citarea, în anexa lucrării sale, a unei liste complete de domnitori ai Principatelor, astfel arătând, de fapt, locul Basarabiei în spațiul istoriei românești.

Dovezi precum faptul că populația majoritară a Basarabiei era românească aduc și alte lucrări ale autorilor ruși, cum ar fi: *Basarabia. Descriere istorică*, de

¹⁶⁷ Igor Șarov, Andrei Cușco. *Identitatea națională a basarabenilor în istoriografia rusă din sec. XIX*. În: *Basarabia: dilemele identității*. Iași, 2002. <https://ro.scribd.com/document/43536062/Identitatea-na%C5%A3ional%C4%83-a-basarabenilor-in-istoriografia-rus%C4%83>

¹⁶⁸ Игнатий Яковенко. *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии, и Российской Бессарабской области*. Санкт-Петербург, 1812, с. 81-89.

¹⁶⁹ Александр Защук. *Бессарабская область*. Ч. 1-2, Санкт-Петербург, 1862, с. 151.

istoricul și etnograful rus, T.N. Batiușkov; *Dreptul bizantin în Basarabia*, de Lev Casso; *Basarabia. Țară-Oameni-Economie*, de Leon Berg ș.a.

O etapă nouă în istoriografia privind problema Basarabiei ține de perioada 1917–1918. Ea este caracterizată prin prăbușirea Imperiului Rus, care la rândul său a favorizat începutul mișcării de eliberare națională din Basarabia, proces care s-a finalizat cu Unirea Basarabiei cu România. Cu alte cuvinte, aici constatăm faptul reînțoarcerii Basarabiei în albia aceluși spațiu etnocultural și lingvistic de la care a fost ruptă pe nedrept în 1812.

Anume în această perioadă, 1917–1918, pentru prima dată apare un interes politic față de Basarabia, manifestat prin pretenții teritoriale și din partea tânărului stat ucrainean, care la 13/26 ianuarie 1918 și-a declarat independența față de Rusia. La 16 martie 1918, Daniel Ciugureanu, premierul Republicii Democratice Moldovenești, dădea citire, într-o ședință a Sfatului Țării, unei note emise de guvernul de la Kiev către autoritățile germane, în care se menționa că „Basarabia din punct de vedere etnografic, economic și politic, constituie o parte inseparabilă a teritoriului Republicii Populare Ucrainene”¹⁷⁰. În pofida acestui fapt, istoriografia interbelică practic nu ne oferă lucrări istorice care ar face trimitere la vreun „drept istoric” al Ucrainei asupra Basarabiei, lucru ce se datorează și faptului că la începutul anilor '20 ai secolului trecut Ucraina devine deja parte componentă a Uniunii Sovietice.

În schimb, Basarabia începe tot mai mult să fie revendicată de către reprezentanții intelectualității ruse. De exemplu, geograful rus Leon Berg în cartea sa *Basarabia* scrie că „România a răpit o provincie asupra căreia nu are nici un drept politic și etnic”¹⁷¹, cu toate că în lucrările sale recunoaște: „populația majoritară a Basarabiei o constituie moldovenii”¹⁷². Asemenea stereotipuri sunt dominante în istoriografia sovietică din perioada interbelică, mai ales datorită faptului că problema Basarabiei era o problemă de ordin politic, nesoluționată în relațiile româno-sovietice. Anume în perioada interbelică apar și primele *teorii moldoveniste* care se bazează pe următoarele principii: a) moldovenii și românii sunt două popoare diferite, care vorbesc limbi diferite; b) spațiul istoric al moldovenilor, nu este cuprins între Carpați și Nistru, (așa cum a fost pe parcursul istoriei), ci între râurile Prut și Bug; c) pe parcursul secolului XIX în Basarabia s-a format o națiune moldovenească diferită de cea română etc. În susținerea acestor teorii a fost creată și autonomia moldovenească din stânga Nistrului (RASSM), iar ca exemplu sunt

¹⁷⁰ <https://www.europalibera.org/a/blog-centenarul-unirii-octavian-ticu/29018682.html>. (Accesat: 07.11.2018)

¹⁷¹ Anton Crihan. *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*. Galați: Eminescu, 1995, p. 136.

¹⁷² Лев Берг. *Население Бессарабии. Этнографический состав и численность*. Петроград: Рос. гос. акад. тип., 1923, с. 28.

lucrările următorilor autori: Lev Alexandri, *Basarabia și problema basarabeană*, editată la Moscova în 1924; Vladimir Dembo, *Problema basarabeană*, editată la Moscova în 1924; Hristian Racovski, *România și Basarabia. După șapte ani de la anexarea Basarabiei*, editată la Moscova în 1925 ș.a.

Aceste teze, desigur, veneau în contradicție cu viziunile istoricilor români din perioada interbelică, cum ar fi: Nicolae Iorga, Ion Nistor, Alexandru Boldur, care demonstau apartenența istorică a Basarabiei de spațiul românesc, prin faptul că este teritoriul istoric al Principatului Moldova. Lucru confirmat și recunoscut, încă în anul 1711, de către țarul rus, Petru cel Mare, care în baza art. 11 al tratatului de alianță de la Luțk, încheiat cu D. Cantemir, se angaja să respecte *pe vecie* hotarele Moldovei, „cuprinse între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Bugeacului, Dunărea, granițele Țării Munteneste și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitarea făcută”¹⁷³.

O altă etapă privind problema Basarabiei este reflectată în istoriografia comunistă din perioada postbelică. Perioadă în care România pornește pe calea construcției socialiste alături de Uniunea Sovietică. Din acest motiv, problema Basarabiei, reflectată în istoriografia comunistă, din URSS sau din România, poartă amprenta relațiilor politice româno-sovietice. Astfel, în anii '50 ai sec. XX, când înregistrăm o încălzire a relațiilor dintre București și Moscova, problema Basarabiei practic lipsește din istoriografia românească. Această situație însă nu se atestă după *Declarația CC al PCR din aprilie 1964*, considerată de unii istorici o *Declarație de independență* a României față de Moscova, după care problema Basarabiei apare în spațiul istoriografiei românești.

Acest lucru este vădit, după ce în anul 1964, într-un volum editat de Academia Republicii Populare Române, apăreau manuscrisele inedite ale lui Karl Marx, *Însemnările despre români*, în care se pomenea și despre anexarea nedreaptă a Basarabiei, în 1812, de către Imperiul Țarist.

După cel de-al Doilea Război Mondial, în Uniunea Sovietică sarcina privind studierea problemei basarabene, în mare măsură, a căzut pe umerii istoricilor din RSSM, care au continuat într-un anumit mod viziunea istoricilor ruși, încercând totodată să fundamenteze teoretic apariția în timp a unei *națiuni socialiste moldovenești*¹⁷⁴. În fond, istoriografia sovietică moldovenească se caracterizează prin dogmatism și critică față de perioada de „ocupație românească” a Basarabiei, iar anexarea din 1812 este prezentată drept o eliberare¹⁷⁵.

¹⁷³ Anton Crihan. *Op.cit.*, p. 15.

¹⁷⁴ Александр Грекул. *Расцвет молдавской социалистической нации*, Кишинев, Картя Молдовеняскэ, 1974, 204 с.

¹⁷⁵ Артем Лазарев. *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974, 910 с.

Datorită faptului că odată cu crearea RSSM o treime din teritoriul Basarabiei s-a pomenit în componența Ucrainei Sovietice, un interes față de problema Basarabiei începe să apară din partea istoricilor ucraineni. Așa cum menționează o cercetătoare ucraineană, autoarea unei lucrări istorice despre sudul Basarabiei, Svetlana Palamarciuc: „Pe parcursul secolului al XIX-lea, istoriografia ucraineană practic nu s-a interesat de Basarabia”¹⁷⁶. Situația începe să se schimbe în primul deceniu postbelic, când apar lucrările istoricilor ucraineni, A. Iurcenco și P. Smișco, care se refereau la așa-numitele răcoale de la Hotin¹⁷⁷ și Tatarbunar¹⁷⁸, în care se prezenta atitudinea ostilă a populației din aceste regiuni ale Basarabiei față de „ocupația” românească, astfel, se pare, autorii ucraineni urmăreau și scopul de-a justifica, într-un anumit mod, intrarea teritoriilor din nordul și sudul Basarabiei în componența Ucrainei.

O etapă nouă în istoriografia contemporană începe odată cu prăbușirea Uniunii Sovietice și apariția noilor state independente. Cu toate acestea, problema Basarabiei rămâne a fi un subiect de dispută în mediul istoriografic atât din Republica Moldova, România, Federația Rusă, cât și din Ucraina. Unii istorici ucraineni chiar încearcă să plaseze nordul Bucovinei și sudul Basarabiei într-un spațiu de cercetare separat de restul Moldovei istorice. De exemplu, istoricul ucrainean M. Grigorișin în lucrarea sa *Ucraina în concepțiile politicii externe ale României* susține că problema Basarabiei de Sud și Bucovinei de Nord, în perioada interbelică, era strâns legată de problema „teritoriilor naționale ucrainene”¹⁷⁹. În această ordine de idei, și cercetătoarea ucraineană Svetlana Palamarciuc afirmă că, începând din sec. XVI, odată cu intrarea zonei Bugeacului în componența Imperiului Otoman, teritoriul ar fi avut o evoluție istorică diferită, chiar de restul Basarabiei. Totuși S. Palamarciuc evidențiază foarte clar legătura și apartenența istorică a Basarabiei de Sud la Principatul Moldovei¹⁸⁰.

În istoriografia rusă de după 1991 problema Basarabiei este elucidată prin prisma intereselor geopolitice ale Rusiei în această zonă a Europei, fapt pentru care, în continuare, sunt promovate unele teze, inclusiv din perioada sovietică, precum că Basarabia ar fi strâns „legată istoric” de Rusia, iar populația acestui teritoriu mereu ar fi avut opțiuni proruse. Lucru care nu este împărtășit de toți istoricii ruși contemporani. De exemplu, renumitul istoric Boris Socolov într-o lucrare despre cel de-al Doilea Război Mondial consideră că „presupusa unire

¹⁷⁶ Светлана Паламарчук. *Забывтая земля: историческая область Бессарабия*. Одесса: Астропринт, 2008, с. 23.

¹⁷⁷ Юрченко А. *Хотинское восстание: К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австро-венгерских и румынских оккупантов в 1918-1919гг.* Киев, 1948, 142с.

¹⁷⁸ Смішко П.Г. *Татарбунарське повстання: (1924 р.)*. Київ, 1956, 95 с.

¹⁷⁹ Григоришин С.М. *Украина во внешнеполитических концепциях Румынии. Їп: Украинская государственность в XX веке*. Киев, 1996, с. 197-209.

¹⁸⁰ Паламарчук С.В. *Op. cit.*, 284 с.

benevolă a Basarabiei la URSS nu este altceva decât un mit. În realitate, acest teritoriu a fost anexat sub amenințarea forței militare, iar dorința basarabenilor de a se uni cu Uniunea Sovietică nu este documentată nicăieri”¹⁸¹.

Cât privește istoriografia din Republica Moldova cu referire la problema Basarabiei, atunci ea reflectă realitățile social-politice din societate. Datorită polarizării sporite a societății moldovenești pe principii geopolitice între Est și Vest, putem determina două curente: a) Curentul istoriografic care demonstrează și susține apartenența istorică a Basarabiei de spațiul etnolingvistic și cultural românesc și b) Curentul istoriografic care este aproape de istoriografia ruso-sovietică și de viziunea politică a Rusiei.

În concluzie, putem menționa că problema Basarabiei rămâne a fi un subiect de dispută în istoriografie. Însă dacă ne referim la evenimentul din 27 martie 1918 care a realizat Unirea Basarabiei cu România, atunci îl putem considera un fapt firesc, din considerentul că a readus Basarabia la locul de unde a fost ruptă ilegal în 1812, dar și faptul că Actul din 27 martie 1918 a fost unica garanție la acel moment care a asigurat integritatea teritorială a Basarabiei.

Bibliografie selectivă:

1. Dimitrie Cantemir. *Descrierea Moldovei*. Chișinău, 1973.
2. Statnic E. *Din istoria veche a Basarabiei*. Bacău, 2015.
3. Ioan Scurtu ș.a. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. București, 2003.
4. Dulgheru V. *Istoria integrală a Basarabiei*. Chișinău, 2016.
5. Dinu Poștarencu. *Contribuții la istoria modernă a Basarabiei*. Chișinău, 2005, Vol. 1.
6. Олег Гром. *Бессарабия в составе Российской империи 1812–1917*. Москва, 2012.
7. Igor Șarov. ș.a. *Identitatea națională a basarabenilor în istoriografia rusă din sec. XIX*. În: *Basarabia: dilemele identității*. Iași, 2002.
8. Яковенко И. *Нынешнее состояние турецких княжеств Молдавии и Валахии, и Российской Бессарабской области*. Санкт-Петербург, 1812г, 303 с.
9. Защук А.И. *Бессарабская область: Ч. 1-2*. Санкт-Петербург, 1862, 847 с.
10. Crihan Anton. *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*, Galați, 1995, 148 p.
11. Лев Берг. *Население Бессарабии. Этнографический состав и численность*. Петроград, 1923.
13. А. Грекул. *Расцвет молдавской социалистической нации*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974.
14. Антон Лазарев *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1974.

¹⁸¹ Соколов Б.В. *Мифическая война. Миражи Второй Мировой*. Москва, 2011, с. 17.

15. Светлана Паламарчук. *Забытая земля: историческая область Бессарабия*. Одесса, 2008.
16. Юрченко А.Т. *Хотинское восстание: К истории борьбы крестьян северной Бессарабии против австровенгерских и румынских оккупантов в 1918-1919гг.* Киев, 1948.
17. Смішко П.Г. *Татарбунарське повстання: (1924 р)*. Київ, 1956.
18. Григоришин С.М. *Украина во внешнеполитических концепциях Румынии. În: Украинская государственность в XX веке*. Киев, 1996.
19. Соколов Б.В. *Мифическая война. Миражи Второй Мировой*. Москва, 2011.

COMPLEXUL UNITĂȚII ETNICE ȘI AL RECONSTITUIRII IDENTITARE ÎN PAGINILE REVISTELOR LITERAR-CULTURALE DIN BASARABIA (1985-2000)

Inga EDU,

prof. de limba și literatura română,
Colegiul de Industrie Ușoară din Bălți

Summary

The cultural dialogue, interrupted by political interest, is nowadays a pressing necessity for the culture and the subsequent development of the people. The theme of linguistic and territorial unity is not a new one in cultural journals, nor politically. It is a theme left in the shadows due to political inconveniences and the desire to monopolize the territory called Bessarabia.

Keywords: *centenary, territorial unity, political regime, identity*

Ca imperativ fundamental al tranziției, problema unității etnice și lingvistice angajează o serie de aspecte derivate, toate având direcție centripetă, de conturare a orientării proromâne a presei de cultură din Basarabia. Studiile demonstrative, eseurile nostalgice, articolele militante, orientate spre atenuarea durerilor istorice ale poporului – limba națională, istoria neamului, identitatea și conștiința de neam – ocupă spații considerabile în reviste, contribuind astfel la edificarea caracterului cultural al naționalismului basarabean. Văzută ca un relief tragic, ca un pământ așezat în calea năvălirii străinilor, Basarabia „își trăiește drama ei, calvarul ei și umilințele ei proprii. Dar comunitatea de spirit și de neam cu restul românimii, ea nu o pierde niciodată”¹⁸².

Schimbările tulburătoare ale istoriei au mișcat acest teritoriu ca pe o piesă de puzzle, de la un capăt la celălalt al continentului. Proiectat pe o evoluție tragică și după 1989, destinul țării devine un simbol al suferinței, animat de un reflex tragic, materializat ulterior într-un sentiment de (auto)culpabilizare istorică. De aceea, George Uscătescu găsește soluția zborului liber din „domeniul servituții și al sterilității dogmatice”¹⁸³, fapt care ar redeschide vocile criticii profunde și revoluționare. Doar astfel, dialogul cultural, întrerupt din interes politic, ar putea

¹⁸² George Uscătescu. *Basarabia, simbol al destinului românesc*. În: *Limba română*, 1993, nr. 3-4, p. 25.

¹⁸³ *Ibidem*. *Caracterele culturii românești*. În: *Limba română*, 1993, nr. 3-4, p. 21.

fi reluat, cultura românească câștigând din aceasta posibilitatea de a fi „profilată poate pentru întâia dată în termenii noi ai unei ontologii a culturii românești”¹⁸⁴.

Preponderență în paginile revistelor literare, tema unității lingvistice se structurează, pe de o parte, pe demonstrarea rădăcinilor latine ale limbii „moldovenești” (atunci, o mare dilemă a poporului), iar, de cealaltă parte, pe acuzarea regimului politic, etnocidul și lingvocidul fiind argumentele esențiale. Impunerea unui *homo sovieticus* și, odată cu el, a unui bilingvism autoritar, fapt conștientizat în profunzimea consecințelor sale abia după căderea URSS-ului, a impulsionat apariția unui discurs plin de patetism și spirit integrator, care nu a mobilizat decât o mică parte a populației. Întreaga națiune părea ruptă de realitatea culturală a țării, orientată spre bunăstarea materială, iar integrarea în spațiul european nu însemna decât o *evadare* (termen perfect pentru a denumi emigrarea basarabenilor!) și o împlinire a visului de a fi înstărit.

Pe cât de larg a fost vehiculată în perioada postrevoluționară, pe atât problema identității își adâncește ecourile *sub vremi*: deși aparent elucidată, identitatea basarabeană, suspendată secole de-a rândul între România și Rusia, va intra într-un impas paradoxal – între românism și moldovenism, la care se adaugă, ca un luceafăr pe care abia de reușește să-l ajungă cu privirea, Europa. Într-un material publicat în revista *Limba română*, într-un studiu ce se referea la unitatea lingvistică și la raportul ei cu unitatea națională, Eugen Coșeriu distingea trei tipuri de unități:

- „1. O unitate pur lingvistică, o unitate de limbă;
2. o unitate națională care nu este numai unitate de limbă, ci implică și o unitate de tradiții culturale, de obiceiuri, de datini, de istorie comună;
3. o unitate politică, adică unitatea unui stat”¹⁸⁵.

Aceste trei unități sunt ordonate în succesiune, ele formând, una pentru cealaltă, baza de construire. Pentru a acorda prioritate, lingvistul apelează la spusele lui Aristotel – „Limba este factorul constitutiv al națiunii și deci și al statului”¹⁸⁶.

În articolul *Unitatea stilistică a culturii române*, Petru Ursache unește aspectele problemei analizate într-o explicație filosofică. Ideea de debut a articolului este cea a diferenței dintre cantitatea spațială, adică *unitatea*, și, înglobat în acesta, calitatea, adică *specificul*. „Dacă ele se află îngemănate la anumite puncte de topire, afirmă cercetătorul, [...] înseamnă că unitatea spațială se transformă în calitate, se spiritualizează”¹⁸⁷. Cauza oscilației identitare este atribuită nu doar terorii cronologice a istoriei, ci și celei spațiale. Ca realitatea geo-politică și paideumatică, unitatea „trebuie privită ca o ființă vie care se bucură atunci când integritatea ei se

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ Eugeniu Coșeriu. *Unitate lingvistică - unitate națională*. În: *Limba română*, 1994, nr. 2, p. 11.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ Petru Ursache. *Unitatea stilistică a culturii române*. În: *Limba română*, 1992, nr.2-3, p. 118.

reface, și suferă când nu și-o poate păstra în condiții normale”¹⁸⁸. O altă direcție a articolului este cea a întinderii spațiului românesc, idee pe care autorul o argumentează prin versul eminescian „De la Nistru pân’la Tisa”: „Poetul a definit în chip ingenios dimensiunea limbii române cuprinsă în spațiul unitar carpato-danubiano-pontic și nistrean, dar a avut în vedere întreaga Românie orientală, așa cum se obișnuia să se gândească în epocă”¹⁸⁹.

Centrul și periferia, categorii prin prisma cărora Petru Ursache încearcă să explice construcția spirituală a sufletului românesc, sunt solidare, fapt care asigură „unitatea stilistică a tuturor actelor de cultură”¹⁹⁰. Basarabia este aripa rănită a acestei integrități, a cărei încercare de a se trata aduce, simultan, o nouă fractură, politică, culturală sau ideologică. Multitudinea materialelor publicate în revistele literare demonstrează orientarea intelectualilor spre această reuniune, dar, totodată, și tendința lor de a metamorfoza mentalitatea maselor, în pofida apariției lunare, bilunare sau semestriale a revistelor (spre deosebire de săptămânale), la care se mai adaugă și o criză economică în decursul căreia problemele de cultură intră în impas.

Predilecția pentru acest subiect nu poate fi explicată decât prin necesitatea de a pune sub semnul întrebării inevitabila deziluzie identitară și de a reîncerca un proiect de reconstrucție, întemeiat pe o premisă concretă: de a defini identitatea națională a poporului și de a trezi conștiința de neam. Rostogoliți „într-un univers al *absenței*”¹⁹¹, după 1989 basarabeni s-au dezmeticit din nou: au cerut limbă și alfabet, s-au lăsat călăuziți spiritual, și-au proclamat suveranitatea și independența, ca să ajungă ulterior la un demagogism avansat, care trăgea greu la imaginea noastră în URSS „«Înțelepciunea» noastră s-a dovedit de două parale”¹⁹², afirmă criticul Andrei Țurcanu; am plăcut prin inofensivitate străinilor și ne-am supus, mioritic vorbind, unor metehne noi ale aceleași societăți – „Atâta doar că în locul ochiului veghetor al înregimentării se cască golul orb al indiferenței”¹⁹³. Am reușit totuși o construcție – orgoliul ființării noastre; pe cât de bine se ancorase în el voința de identitate care „își regăsea în limbă elementul intim, cald actual, «sângvin», pe care îl reclama, în mod obsesiv, aproape în exclusivitate”¹⁹⁴, pe atât de lesne cade identitatea în orice actualitate, insolvabilitatea artificială a ei fiind o consecința polarizării opiniilor populației și a diversificării controversate a intereselor geopolitice.

Lumea care se construia în fața omului de cultură la sfârșitul secolului XX era o lume care „se debarasa de mituri”¹⁹⁵, o lume în care „se producea o de-

¹⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 119.

¹⁹⁰ *Ibidem*, p. 120.

¹⁹¹ Andrei Țurcanu. *Supliciu al absenței*. În: *Bunul simț*. Chișinău: Cartier, 1996, p. 27.

¹⁹² *Ibidem*. *Celula suferindă*. În: *Bunul simț*. Chișinău: Cartier, 1996, p. 41.

¹⁹³ *Ibidem*. *Supliciu al absenței*. În: *Bunul simț*. Chișinău: Cartier, 1996, p. 27.

¹⁹⁴ *Ibidem*. *Celula suferindă*. În: *Bunul simț*. Chișinău: Cartier, 1996, p. 43.

¹⁹⁵ Gheorghe Mazilu. *Riscul experimentului*. În: *Nistru*, 1990, nr. 2, p. 125.

ideologizare de esență a activităților spirituale, de creație”¹⁹⁶, descătușare ce urma să stimuleze intelectualii, să-i elibereze de autocenzurare, de opreliștile politico-ideologice și să le ofere posibilitatea unui sentiment nou atât în creație, cât și în existența cotidiană. Totuși creația purta încă amprenta vechii mentalități, dar încerca să depășească aceste stereotipuri, atât la nivel artistic, cât și afectiv. Omul de creație nu se putea autodefini decât în raport cu trecutul în care artistismul a fost ignorat de către critica ideologizantă, fapt ce l-a lipsit de posibilitatea selectării independente a materialului, de posibilitatea manifestării complexe a viziunii artistice individuale și de exprimarea propriilor atitudini și convingeri estetice. Astfel, a apărut și sentimentul frustrării, infiltrat în mentalitate, iar ulterior în civilizație, a cărei cultură „nu a făcut decât să reflecte atât prin scăderile, cât mai ales prin performanțele sale această însușire, care constituie simultan și motivația ei ascunsă”¹⁹⁷.

Această dibuire în mai multe părți deodată în încercarea de a cuprinde totul s-a transformat într-un spectacol absurd de măști, în care creatorul se dezvăluia treptat nu doar publicului, ci și sinelui. Spectacolul nu părea a ieși din limitele firescului – un fel de schimbare la față, o ieșire din cămașă (așa cum spunea Eugen Cioclea: „Mi se spune că m-am născut în cămașă./Maică-mea chiar mă convinge!/ simt, le răspund,/dar ce vreți de la mine,/nu vi-i de-ajuns/ că mă strânge?”) – nu altceva decât cenzura personală, interioară, „marea problemă a sufletelor noastre, dar o mare problemă care se vede nu numai în literatură, ci mai ales în structura socială”¹⁹⁸.

În opinia Anei Blandiana, e mult mai ușor să desființezi o structură exterioară decât o mentalitate care te cenzurează; din obișnuința de a cântări de două ori cuvintele înainte de a le exterioriza s-a și născut duplicitatea omului de creație, devenită un sentiment al culpei chiar și atunci când cuvântul nu mai avea nevoie de măști pentru a fi exprimat. Inevitabila legătură dintre intelectuali și sistemul politic ne demonstrează relația de condiționare reciprocă dintre aceste două puteri, fiindcă „intelectualii s-au aflat totdeauna în vâltoarea vieții politice. Și au fost totdeauna personali, au avut voci inconfundabile”¹⁹⁹. Ei sunt cei care au promovat idealurile democratice și au sădit idei fertile în solul stagnării socialiste, și-au refăcut puterile din dezamăgiri și au scris ca să potolească „foamea de idei”²⁰⁰ existentă în țară. S-ar putea spune că ei au inițiat o întregă campanie de dezintoxicare a mentalității, încercând să găsească un antidot nu doar pentru domeniul culturii, dar și pentru cel social și politic deopotrivă.

¹⁹⁶ *Ibidem*.

¹⁹⁷ Vitalie Ciobanu. *Ieșirea din inerție*. În: *Sud-Est*, 1992, nr. 1, p. 29.

¹⁹⁸ Ana Blandiana. *Aș vrea puțină liniște*. În: *Basarabia*, 1991, nr. 1, p. 118.

¹⁹⁹ Andrei Sangheli. *Realitatea pe care o purtăm în noi. Interviu*. În: *Columna*, 1990, nr. 2, p. 54.

²⁰⁰ *Ibidem*, p. 55.

În 1990, când în fața intelectualilor era pusă opțiunea liberalizării, opiniile privind implicarea lor în politică erau polarizate. Această implicare nu avea neapărat scopul de a-i transforma în politicieni. Vocile intelectualilor erau necesare pentru a vorbi despre politică, pentru a comenta faptele ei și pentru a critica puterea. Nu întotdeauna asemenea discursuri s-au bucurat de coerență, argumentare și eficiență, dar și-au relevat importanța în dezvoltarea spiritului critic. Din această perspectivă, eseurile, comentariile, dezbaterile pe teme politice erau inevitabile în revistele de cultură: „Scriitorul nu are dreptul să se sustragă treburilor cetății, afirma Vitalie Ciobanu. Opinia publică are nevoie de comentariul său, de atitudinea sa promptă și neechivocă, pentru a-și înțelege corect propria situație și perspectivele mișcării sociale”²⁰¹.

Constatăm deci că tranziția construiește, pe lângă o nouă politică, și o nouă cultură și un discurs despre funcționalitatea lor, dar, atâta timp cât nu s-a ajuns la stabilizare socio-politică, indiscutabil, vor apărea simbioze, dar și eșecuri ale cuplării politicului și culturalului. Referindu-se, retrospectiv, la influența culturii ruse asupra formării personalității intelectualilor, Leo Butnaru susține că, deși toți au trăit și s-au format în acest timp „al rinocerilor”²⁰², atuul sau handicapul acestei influențe a depins „de gradul de rezistență (al fiecăruia) la deformarea, de-civilizarea impuse de regimul politic”²⁰³. Suficient de motivată pentru perioada tranziției este și replica lui Vitalie Ciobanu – „de ce scriu” intelectualii basarabeni, însoțită de anevoiosul „cum scriu?”²⁰⁴. Pe lângă misiunea la care se aliniază (trezirea conștiinței de neam), intelectualul trebuie să privească lucid în adâncimile problemei: „Nu e suficient să declari cu emfază că suntem români și să procedezi la inventarierea obsesivă a necazurilor noastre. E timpul să vedem cum am ajuns aici”²⁰⁵.

Una dintre așteptările intelectualului era, la acel moment, și restructurarea literaturii, „fiindcă un ziar mai putea fi cumva adunat de o mână de scriitori și ziariști operativi și talentați. Dar o revistă «groasă» nu putea organiza la comandă romane și poeme pătrunse de spiritul restructurării”²⁰⁶. Finalitatea revistelor nu se reducea la idolatrizarea conducătorilor politici sau a personalităților culturale, ci la cunoașterea identității naționale prin aprecierea adecvată a calităților și defectelor proprii, prin sesizarea locului în contextul națiunilor, fiindcă doar

²⁰¹ *Masa rotundă: Columna - Pen-Clu*. Chișinău, 3 martie 1995. În: *Columna*, 1995, nr. 1-3, p. 35.

²⁰² Leo Butnaru. *Cultura rusă în Basarabia: un atu sau un handicap*. Ancheta Contrafort. În: *Contrafort*, 1999, nr. 9-10, p. 14.

²⁰³ *Ibidem*.

²⁰⁴ Vitalie Ciobanu. *Despre spirit critic în Basarabia și nu numai*. În: *Frica de diferență*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 94.

²⁰⁵ *Ibidem*.

²⁰⁶ Ion C. Ciobanu. *Restructurarea a deschis adevăratele porți*. În: *Nistru*, 1990, nr. 8, p. 154.

printr-un dialog constructiv cu ceilalți putem „respinge primitivismul, naționalismul mărginit și autarhia culturală”²⁰⁷.

Învestite cu statutul de instituții ideologice, revistele literare se orientează spre reorganizarea și reformarea vieții sociale și culturale, finalitatea subversivă rămânând totuși cea politică. Perspectiva istorică dominantă a perioadei a fost cea de transformare a presei într-o putere de legitimare a faptelor și orientărilor socio-culturale, diferite de cele sovietice.

Cu toate că vocea critică rezonează (încă) cu cea politică, traseul literar îl ambiguizează pe cel ideologic al momentului, plasând literatura între două dimensiuni specifice: de la problema literaturii la literatura problemelor. Dincolo de nevoia unei noi orientări ideologice a discursului, se simte nevoia unei raportări la alte modele, ce stau sub semnul reconstituirii trecutului istoric și literar. Substituirea valorilor ideologico-politice și culturale duce la schimbarea programatică a publicisticii literare. Prin platformele acesteia literatura basarabeană își revizuieste orientările ante/anticomuniste și pe cele de perspectivă, cultura spațiului românesc devenind astfel nucleul funcțional al revistelor de profil, evolua(n)te spre resuscitarea, prin discurs, a culturii și literaturii din Basarabia.

Bibliografie selectivă:

1. Ana Blandiana. *Aș vrea puțină liniște*. În: *Basarabia*, 1991, nr.1, p. 113-119.
2. Leo Butnaru. *Cultura rusă în Basarabia: un atu sau un handicap*. *Ancheta Contrafort*. În: *Contrafort*, 1999, nr. 9-10, p. 14-15.
3. Ion C. Ciobanu. *Restructurarea a deschis adevăratele porți*. În: *Nistru*, 1990, nr.8, p. 153-156.
4. Vitalie Ciobanu. *Despre spirit critic în Basarabia și nu numai*. În: *Frica de diferență*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 91-96.
5. Vitalie Ciobanu. *Ieșirea din inerție*. În: *Sud-Est*, 1992, nr. 1, p. 29-31.
6. Eugeniu Coșeriu. *Unitate lingvistică – unitate națională*. În: *Limba română*, 1994, nr. 2, p. 11-17.
7. *Masa rotundă: Columna – Pen-Club*. Chișinău, 3 martie 1995. În: *Columna*, 1995, nr. 1-3, p. 30-41.
8. Gheorghe Mazilu. *Riscul experimentului*. În: *Nistru*, 1990, nr. 2, p. 125-137.
9. Constantin Pricop. *În loc de program*. În: *Sud-Est*, 1992, nr. 1, p. 1-2.
10. Andrei Sangheli. *Realitatea pe care o purtăm în noi. Interviu*. În: *Columna*, 1990, nr. 2, p. 54-59.
11. Andrei Țurcanu. *Celula suferindă*. În: *Bunul simț*. Chișinău: Cartier, 1996, p. 40-49.
12. Andrei Țurcanu. *Supliciu absentei*. În: *Bunul simț*. Chișinău: Cartier, 1996, p. 27-32.

²⁰⁷ Constantin Pricop. *În loc de program*. În: *Sud-Est*, 1992, nr. 1, p. 2.

13. Petru Ursache. *Unitatea stilistică a culturii române*. În: *Limba română*, 1992, nr. 2-3, p. 118-123.
14. George Uscătescu. *Basarabia, simbol al destinului românesc*. În: *Limba română*, 1993, nr. 3-4, p.23-25.
15. George Uscătescu. *Caracterele culturii românești*. În: *Limba română*, 1993, nr. 3-4, p. 15-21.

SECȚIUNEA II

ROLUL DOCUMENTELOR ISTORICE ÎN PREDAREA-ÎNVĂȚAREA SUBIECTELOR CE ȚIN DE MAREA UNIRE ÎN CADRUL LECȚIILOR DE ISTORIE

Tatiana ȚIGANU,

prof. de istorie, gr. did. I,

Instituția Publică Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza”

Ala BURUIANĂ,

prof. de istorie, gr. did. I,

Instituția Publică Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza”

Summary

Simultaneously with the curricula reform, introduction of the clue competences in the curricula and the shift from referential objectives to the competences increased the interest of the teachers in using the historic documents in teaching process. The bearing information documents serve for passing through time and space of the information which are used in different domains of the man activity constituting the issue of study for science subjects and are kept in libraries archive, and museums. We have to emphasize the fact that mainly non of the essential forms of the acting of the modern Romanian society (economical activities, social reports, judiciary, military, religious and executive organizations, political phenomenon and the claiming of cultural beginnings) can't be restored without the investigation of historic sources. A specific competence for the history of Romanians and universal history, as much as for the grammar school, gymnasium level as for the lyceum is: the awareness and explanation of the historical sources. Due to the fact that the historical documents have a great force of persuasion, the forming of abilities of their usage is decisive in the history study and it is made through a wide range of didactical methods and proceedings. From now on we will refer to the study and interpretation of the historical documents at the lessons, together with the pupils for the topics connected with "Marea Unire". The written document increases the pupils trust in the authenticity of the events, develops his scientific curiosity and the love for the history study, provides inquisitive attitudes before the historic reality, the rising of some questions, enhances the interests for the searching of the answer directly from the original source.

Keywords: *document; curriculum, Great Union, Unified Romania, analysis, lesson*

„Istoria se scrie cu ajutorul documentelor.
Acestea sunt urme lăsate de cugetările și faptele oamenilor de altădată.
Din lipsa documentelor, istoria unor perioade foarte întinse ale
trecutului umanității rămâne pentru totdeauna necunoscută, căci nimic
nu poate înlocui documentele: unde lipsesc acestea nu se scrie istorie.”²⁰⁸

Aurelian Sacerdoțeanu

La întrebarea „Ce este un document?” constatăm că acesta constituie o „mărturie servind la cunoașterea unui fapt real actual sau din trecut ...”²⁰⁹ și, totodată, „un termen generic însemnând toate categoriile de surse ce pot transmite date istorice (inscripții, urme de civilizație materială, acte etc.)”²¹⁰. Documentele sunt, așadar, purtătoare de informații și servesc la transmiterea acestora în spațiu și în timp. Ele sunt utilizate în diferite domenii de activitate ale omului, fiind obiectul de studii al diferitor discipline științifice și aflându-se depozitate în arhive, biblioteci, muzee²¹¹.

Conform Dicționarului științelor speciale ale istoriei, document este sursa „pe suport friabil, realizate cu ajutorul grafiei, fotografiei, înregistrărilor sonore, cinematografice sau a altor imagini, care prezintă interes pentru cunoașterea istorică”. Prin urmare, poate fi un text scris sau tipărit, o inscripție, dar și oricare altă mărturie ce poate servi la cunoașterea unui fapt real, din prezent sau din trecut, mărturie redactată într-o formă clară și având unitate de conținut și înțeles de sine stătător²¹².

Din acest considerent, izvoarele istorice și sursele istoriografice sunt primordiale în elucidarea veridică a faptelor, evenimentelor, fenomenelor și proceselor istorice²¹³. Documentele istorice, analizate critic, ne pot răspunde la următoarele întrebări: Cine? Ce? Când? Unde? Cum? De ce? Trebuie să remarcăm faptul că aproape niciuna dintre formele esențiale de manifestare a societății moderne românești (activități economice, raporturi sociale, organizarea administrativă, juridică, militară ori bisericească, fenomene politice și afirmări ale începuturilor culturale) nu poate fi reconstituită fără investigarea surselor istorice. Izvoarele istorice sunt „martori direcți ai trecutului”. Iată de ce în procesul de predare-învățare este foarte important să punem la dispoziția elevului o varietate de surse, care îl vor ajuta să-și formeze o opinie proprie despre anumite

²⁰⁸ Burci Iustina. *Documentele istorice - mijloc de cunoaștere și păstrare a identității naționale*. În: *Limba română*, 2006, Nr. 10. <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1501> (accesat 20.10.2018)

²⁰⁹ *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1996.

²¹⁰ *Dicționarul științelor speciale ale istoriei. Arhivistica, cronologie, diplomatica, genealogie, heraldica, paleografie, sigilografie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 44-45.

²¹¹ Berciu Drăghicescu Adina. *Arhivistica și documentalistică*.

<https://ru.scribd.com/document/369365976/196143349-Adina-Berciu-Draghicescu-Arhivistica-Si-Documentaristica-07-doc> (accesat la 30.01.2019).

²¹² Stănescu Teodora. *Metodologia cercetării istorice*. <https://www.spiruharet.ro/facultati/riif/orar/39e1e3dee8f002f1369a94720d92a697.pdf> (accesat la 30.01.2019).

²¹³ Maia Dobzeu. *Analiza și interpretarea documentelor în procesul studierii istoriei. Predarea istoriei. Îndrumar metodic pentru profesori*. Chișinău: Pontos, 2009, p. 206.

evenimente istorice. Accentul îl punem pe documentul scris, care reprezintă principala sursă istorică²¹⁴.

O competență specifică disciplinei *Istoria românilor și universală* atât pentru treapta primară/gimnazială, cât și pentru cea liceală este: *Cunoașterea și interpretarea surselor istorice*. Dat fiind faptul că documentelor istorice le este proprie o mare forță de convingere, formarea capacităților de utilizare a lor este decisivă în studiul istoriei și se efectuează prin intermediul unui șir de metode și procedee didactice.

În continuare ne vom referi la studierea și interpretarea în cadrul lecțiilor a documentelor istorice referitoare la subiectele ce țin de *Marea Unire*.

Documente istorice de epocă ne permit studierea Mării Unirii din anul 1918, fiind în număr mare: Actul Unirii cu Basarabia (Votat de Sfatul Țării la 27 martie 1918), Declarația de Unire a Bucovinei cu România, la 28 noiembrie 1918, Rezoluțiunea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, Tratatul de la Paris (1920), opiniile contemporanilor, ale istoricilor despre *Marea Unire*, fotografii de epocă, presa periodică etc. Sursele istorice contribuie la formarea deprinderilor de învățare prin descoperire în cazul în care formulăm o astfel de sarcină: „Examinează fragmentul din Declarația Sfatului Țării din Basarabia prin care se proclamă independența Republicii Moldovenești din 24 ianuarie 1918 și prezintă conjunctura internațională care a precedat Marea Unire”.

„Marea revoluție rusească ne-a scos din întunericul de robie, în care am trăit atâta amar de vreme, la calea slobozenie, dreptății și frăției! Prin jertfa și osteneala voastră a tuturor, țara noastră, înfăptuindu-și dreptul dobândit de revoluție, de a-și hotărî singură soarta, s-a declarat Republică democratică slobodă.

Dar vremurile sunt schimbătoare și împrejurările politice de azi împiedică cu desăvârșire înfăptuirea acestei uniri. Republica democratică a Ucrainei, vecina noastră de peste Nistru, s-a proclamat neatârnată și noi astfel ne-am despărțit de Rusia și republicile alcătuite în vechile ei hotare”.

Elevul, fiind în contact direct cu documentul, redescoperă trecutul și realizează o învățare eficientă a istoriei. Prin descoperire, elevii pot evidenția cauzele apariției faptelor, fenomenelor, proceselor, factorii care au favorizat dezvoltarea acestora sau declinul lor. Documentele istorice scrise oferă elevilor ocazia excelentă de a se imagina în locul oamenilor care au fost implicați în mod direct în evenimentele pe care le studiază.

În procesul lucrului cu documentele sau cu sursele istorice se pot întâlni cazuri când lipsește semnătura autorului sau sunt prezente doar inițialele. Această lacună poate fi rezolvată prin folosirea tehnicii *În căutarea autorului*. Exercițiul care va fi prezentat mai jos va contribui la dezvoltarea unei finalități curriculare despre care s-a amintit mai sus – învățarea prin descoperire. Elevilor le propunem sarcina

²¹⁴ *Ibidem. Istorie, Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru treapta primară și gimnazială*. Chișinău: Cartier, 2010, Ediția I.

să analizeze documentele și să răspundă la întrebări în vederea identificării autorului. Drept sursă pot servi *declarațiile casei regale sau opiniile altora pe marginea unor subiecte.*

Doc 1. „*Vestea îmbucurătoare ce îmi aduceți despre mărețul act al Unirii cu Regatul Română, săvârșit în vechea cetate a lui Mihai Viteazul, a umplut inima mea de nespusă bucurie și am primit-o cu vie emoție. Munca deosebită depusă în cursul vremurilor de bărbați patriotici, purtători credincioși ai idealului național, și-a găsit astăzi răsplata binemeritată.*

Din lacrimile celor care au plâns și au suferit, care au luptat fără preget, din sângele celor care au muncit pentru înfăptuirea lui, lăsând ca moștenire sfântă credința lor neștrămutată, a răsărit sămânța, ale cărei roade astăzi le culegem ca un dar din cer. Mulțumesc Atotputernicului că mi-a îngăduit, ca prin vitejia ostașilor mei, să pot contribui la această măreață faptă și ca împreună cu poporul meu iubit să pot trăi aceste clipe înălțătoare.

Cum am fost părtașul suferințelor și durerilor voastre, așa iau din adâncul inimii parte la bucuria voastră, care este aceea a tuturor românilor, și, unind glasul meu cu glasul vostru, zic plin de nădejde într-un viitor frumos: Trăiască România Mare, una și nedespărțită!”.

Doc 2. „*Războiul sfârșit a fost războiul nostru sfânt pentru dezrobirea Ardealului. Când au plecat ostașii, am fost și i-am văzut. În ochii lor strălucea lumina entuziasmului. Am împărtășit credința lor și am fost părtaș a suferințelor și a zilelor grele, prin care toți am trecut. Pe mulți i-am văzut căzând cu brațele întinse spre Alba Iulia, cetatea împlinirii visului nostru.*

Mulți, cei mai mulți, erau tineri și dorința lor cea mai înflăcărată era să-și unească mâinile cu frații de peste munți. Aceeași credință trăia și în inimile voastre. Când voluntarii Ardealului au venit și au jurat să fie credincioși tronului și steagului României, în ochii lor strălucea aceeași lumină și când am văzut mâinile lor ridicate spre cer și auzind glasurile lor puternice, am înțeles că aceeași hotărâre trăia în sufletele voastre: să vă uniți cu noi și să fim o singură țară, o țară mare. Ziua măreață a împlinirii visului nostru a sosit și este o zi de biruință, ziua când îmi împreunez mâinile și aduc mulțumirile mele Domnului.

Binecuvântat fie ceasul în care trimit această veste Ardealului. Aștept ziua cea mare când voi veni la voi să văd falnicii voștri munți, izvoarele, câmpiile și căminurile voastre. Acum, atâția sunt copiii mei, că mi-i inima plină de nerăbdare, să mi-i strâng la piept. Strălucitoare este ziua zilelor, când după atâta suferință și așa de multe jertfe, suntem pentru totdeauna cu toții laolaltă, înfăptuind astfel visul de veacuri, visul de aur al românilor”.

(Regele Ferdinand și Regina Maria a României au scris lui

Gheorghe Pop de Băsești, președintele Marii Adunări de la Alba Iulia)

Documentul scris mărește încrederea elevilor în veridicitatea celor prezentate, le dezvoltă curiozitatea științifică și dragostea pentru studiul istoriei. Totodată, sursele le provoacă atitudini interogative față de realitățile istorice; iar

apariția unor întrebări stimulează interesul pentru căutarea răspunsului direct la sursa originală.

Binevenită este și tehnica „Fishbowl” (*grup în grup*): Clasa se împarte în grupuri a câte 6-8 elevi. Un grup mic se plasează în centrul clasei, iar restul, împărțiți în alte câteva grupuri, formează în jurul primului grup un cerc mai mare. Toate grupurile primesc spre examinare documente.

În cadrul exercițiilor elevii vor determina legitimitatea actului Mării Uniri în baza mai multor documente (ex., Actul Unirii cu Basarabia, votat de Sfatul Țării la 27 martie 1918 și Nota ultimativă a guvernului sovietic din 26 iunie 1940).

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul vechii Moldove. În puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama ei România.”

(fragment din Actul Unirii cu Basarabia, votat de Sfatul Țării la 27 martie 1918)

„În anul 1918 România folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucrainenii, cu Republica sovietică ucraineană. Uniunea sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o singură dată și deschis în fața întregii lumi. Acum când slăbiciunea militară a URSS este de domeniul trecutului iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesul restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei la Uniunea sovietică...”

(fragment din Nota ultimativă a guvernului sovietic din 26 iunie 1940)

Prin analiza comparativă a documentelor, elevul își asumă responsabilitatea pentru învățare, conștientizând, aplicând, gestionând cunoștințele. Tehnica dată asigură ocazii pentru ca elevul să testeze concluziile și interpretările care i-au fost oferite de manual, profesor și contribuie la dezvoltarea gândirii logice, critice. Documentele istorice pun la dispoziția elevilor *diverse opinii asupra aceluiași fenomen/proces/eveniment sau personalitate*. În același timp, elevul se familiarizează cu limbajul de epocă. Având la dispoziție mai multe surse, analizându-le, el va stabili poziția statelor vecine sau opiniile istoricilor față de Marea Unire.

„3. Guvernul URSS recunoaște că, în virtutea diferitelor sale obligații de asistență, trupele sovietice nu vor putea trece niciodată Nistrul fără o cerere formală în acest sens din partea Guvernului Regal al României, la fel cum Guvernul Regal al României recunoaște că trupele române nu vor putea trece niciodată Nistrul în URSS fără o cerere formală a Guvernului URSS.

4. La cererea Guvernului Regal al României, trupele sovietice trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul român la Est de Nistru, după cum, la cererea Guvernului URSS, trupele române trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul URSS la Vest de Nistru....”

(fragment din Protocolul N. Titulescu - M. Litvinov, 21 iulie 1936)

Traseul definitiv al liniei de frontieră, care desparte România de Ungaria, va corespunde aceluia marcat pe harta geografică aici anexată. O comisie româno-ungară va determina detaliile traseului la fața locului.

1. Teritoriul român atribuit Ungariei va fi evacuat de trupele românești într-un termen de 15 zile și remis în bună ordine acesteia. Diferitele faze ale evacuării și ale ocupării, precum și modalitățile lor vor fi fixate în termen de o comisie româno-ungară. Guvernele ungar și român vor veghea ca evacuarea și ocuparea să se desfășoare în ordine completă.

2. Toți supușii români, stabiliți în această zi pe teritoriul ce urmează a fi cedat de România, dobândesc fără alte formalități naționalitatea ungară. Ei vor fi autorizați să opteze în favoarea naționalității române într'un termen de șase luni. Acele persoane care vor face uz de acest drept vor părăsi teritoriul ungar într'un termen adițional de un an și vor fi primiți de România. Ei vor putea să ia, fără nicio împiedicare, bunurile lor mobile, să lichideze proprietatea lor imobilă, până în momentul plecării lor, să ia cu ei produsul rezultat. Dacă lichidarea nu reușește, aceste persoane vor fi despăgubite de Ungaria. Ungaria va rezolva într'un mod larg și acomodant toate chestiunile relative la transplantarea optanților.

3. Supușii români de rasă ungară, stabiliți în teritoriul cedat în 1919 de către Ungaria României și care rămâne sub suveranitatea acesteia, primesc dreptul de a opta pentru naționalitatea ungară, într'un termen de șase luni. Principiile enunțate în paragraful trei vor fi valabile pentru persoanele care vor face uz de acest drept...”

(fragment din Textul arbitrajului de la Viena, 30 august 1940)

„Unirea românească nu este legată de anumite momente, ci este zbaterea suflatească neconținută a unui întreg popor, creat unitar pentru a trăi și pentru a rămâne în aceeași unitate neîntreruptă, este în mare parte și întruparea unei epoci de renaștere națională. Unirea este întruparea în aceste timpuri a unui drept câștigat din moși strămoși, care trebuie să ne inspire în fiecare moment ajutându-ne să deosebim căile cele bune, care trebuiesc urmate, de căile rele, împotriva cărora orice conștiință românească trebuie să se îndrepte cu hotărâre!”

Nicolae Iorga

Astfel de sarcini ajută elevilor să-și formeze viziuni proprii asupra celor studiate la orele de istorie. Argumentarea opiniei proprii contribuie la formarea valorilor și atitudinilor, la formarea ca personalitate. Nu în ultimul rând, documentele scrise angajează elevii în formularea de întrebări, în analiza și interpretarea surselor istorice și în formularea concluziilor pe care le pot verifica cu ajutorul explicației oficiale.

În cazul când analiza documentului istoric este încadrată în rezolvarea unei probleme, profesorul stabilește câteva sarcini concrete, suplimentare, care pot fi realizate în baza textului istoric și anume:

1. Explică faptul că, deși problema unirii românilor era o problemă internă, aceasta era discutată de marile puteri la Tratatul de la Paris.
2. Enumeră și explică factorii care au transformat problema românească în problemă internațională.

*„Imperiul britanic, Franța, Italia, Japonia, principalele puteri aliate, și România:
Considerînd că în interesul păcii generale în Europa trebuie asigurată încă de pe acum în Basarabia o suveranitate care să corespundă aspirațiilor populației și să garanteze minorităților de rasă, religioase sau limbă protecțiunea ce le este dorită;
Considerînd că din punct de vedere geografic, etnografic, istoric și economic unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată;
Considerînd că populațiunea Basarabiei a manifestat dorința de a vedea Basarabia unită cu România;
Considerînd, în sfîrșit, că România, din propria ei voință dorește să dea garanții sigure de libertate și dreptate, fără deosebire de rasă, de religioase sau de limbă, conform cu tratatul semnat la Paris la 9 decembrie 1919, locuitorilor atît ai vechiului Regat al României, cît și al teritoriilor de curînd transferate...”*
(fragment din Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920)

În concluzie, documentele istorice și sursele istoriografice sunt importante pentru studierea istoriei. Ele sunt primordiale în elucidarea veridică a faptelor, a evenimentelor, a fenomenelor și a proceselor istorice. Utilizarea documentelor la lecțiile de istorie are drept produs dezvoltarea competenței de a învăța prin descoperire. Drept urmare este de datoria profesorului de istorie să utilizeze toate tipurile de izvoare referitoare la o anumită perioadă istorică sau la un eveniment; să-i învețe pe elevi a analiza evenimentele istorice prin prisma multiperspectivității, deoarece documentele istorice posedă o mare forță de convingere; să-i obișnuiască pe elevi să folosească documentele ca surse de informații, să le studieze, să le analizeze, să le confrunte și să le compare.

Bibliografie selectivă:

1. Iustina Burci. *Documentele istorice – mijloc de cunoaștere și păstrare a identității naționale*. În: *Limba Română*, 2006, nr. 10.
2. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1996.
3. *Dicționarul științelor speciale ale istoriei. Arhivistica, cronologie, diplomatica, genealogie, heraldica, paleografie, sigilografie*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 44-45.
4. Adina Berciu Drăghicescu. *Arhivistica și documentalistica*.
<https://ru.scribd.com/document/369365976/196143349-Adina-Berciu-Draghicescu-Arhivistica-Si-Documentaristica-07-doc> (accesat la 30.01.2019).
5. Teodora Stănescu. *Metodologia cercetării istorice*.
<https://www.spiruharet.ro/facultati/riif/orar/39e1e3dee8f002f1369a94720d92a697.pdf> (accesat la 30.01.2019).
6. Maia Dobzeu. *Analiza și interpretarea documentelor în procesul studierii istoriei*. În: *Predarea istoriei. Îndrumar metodic pentru profesori*. Chișinău: Pontos, 2009.
7. *Istorie. Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru treapta primară și gimnazială*. Chișinău: Cartier, 2010, Ed. I.

ROLUL VALORILOR UNIVERSALE ȘI NAȚIONALE ÎN FORMAREA CONTINUĂ A PROFESORILOR DE ISTORIE ȘI EDUCAȚIE CIVICĂ/EDUCAȚIE PENTRU SOCIETATE

Valentina URSU,
dr. în istorie, conf. univ.,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Summary

Value - based education is one of the most important and current school issues that contribute to the knowledge of the past and to the training of an active and useful citizen of contemporary society. The mission of History and Education for Society as a school discipline is primarily focused on understanding the past and diversity of the cultural and historical traditions of the world's people to remove prejudice and encourage tolerance among people. An important role in this process belongs to the teachers oriented towards the continuous formation of the students. Education based on universal and national values helps history and education teachers for society to acquire knowledge and understanding about the orientation of their values to the values of others and the significance of values in everyday life.

Keywords: *universal values, national values, continuous training, curriculum, citizenship*

Calitatea formării profesionale continue a cadrului didactic este o condiție inerentă în asigurarea unei educații de calitate. Noua imagine a cadrului didactic, în contextul transformărilor socio-educative cu orientare spre valorizarea individului, a capacităților sale, implică acțiuni menite să eficientizeze procesul de formare profesională continuă a cadrelor didactice, adecvat proceselor de renovare conceptuală, curriculară și tehnologică a învățământului. Modernizarea învățământului prin găsirea unor căi eficiente de dezvoltare profesională și personală a cadrului didactic, în baza unor noi strategii de predare-învățare-evaluare, reclamă organizarea activității de formare continuă, implicit a stagiilor de formare continuă, în contextul pedagogiei competențelor și a strategiei asigurării calității educației. Stagiile de formare continuă vin să satisfacă, pe de o parte, cerințele sociale în profesionalizarea cadrelor didactice, iar pe de altă parte, interesele, opțiunile profesorilor, ce trebuie să devină surse furnizoare de calitate în învățământul național din Republica Moldova.

Formarea continuă a profesorilor de Istorie și Educație civică/Educație pentru societate, ca proces complex se desfășoară pe baza *valorilor universale* ale omenirii:

Viață, Adevăr, Bine, Frumos, Sacru, Dreptate, Libertate, precum și prin intermediul valorilor general-umane: *Terra, Patria, Familia, Munca, Cultura, Pacea, Cunoașterea, Omul*.

Valorile naționale, ce reprezintă proiecții ale conștiinței asupra valorilor universale, se manifestă în cultura națională înțeleasă în sensul cel mai larg, ele cuprinzând nu numai datini, obiceiuri, tradiții, dar și, întâi de toate, forțele auto-generatoare, apoi și viziunile, sursele de comunicare culturală și inter-culturală, codul genetic al limbajelor specifice, spiritualitatea poporului etc. Valorile naționale sunt componente ale vieții fiecărui individ, familiei, comunității naționale, și vieții însușite și dezvoltate prin educația socială, care se desfășoară în noțiuni-cheie ale existenței umane și devin cu adevărat orientări valorice.

Manifestarea valorilor universale și naționale se realizează prin calitățile individului: bunătate, dragoste de muncă, onestitate, cumsecădenie, umanism, patriotism, responsabilitate socială, toleranța diferențelor culturale și religioase etc.

*Misiunea programelor de formare profesională continuă Istorie și Educație civică/ Educație pentru societate*²¹⁵ este profesionalizarea în domeniul științelor umanistice și educației, într-o lume în schimbare, valorificând istoria și educația pentru societate, promovând învățarea pe tot parcursul vieții și eficientizând dezvoltarea profesională și personală a cadrului didactic²¹⁶.

Scopul programelor este dezvoltarea atât a competențelor profesionale, cât și personale ale cadrelor didactice ce realizează instruirea în activități școlare în procesul educațional desfășurat în instituțiile de învățământ și au menirea să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și de acțiune al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora²¹⁷. Programele permit profesorilor din învățământul preuniversitar să acumuleze cunoștințe și o experiență considerabilă care trebuie cunoscută, valorificată și îmbogățită. Programul „*Probleme actuale ale Istoriei românilor și universală și didactica istoriei*” contribuie la aprofundarea competențelor de analiză a problemelor actuale și discutabile, dezvoltă abilitățile în problematica didacticii învățământului istoric preuniversitar, constituind o bază teoretică fundamentală, un ghid care îi indică profesorului de istorie direcțiile prioritate în știința istorică și pedagogico-didactică, contribuie la pregătirea lui pentru

²¹⁵ Curriculum la modulul B. *Didactica de specialitate. Perspective curriculare și abordări didactice ale Educației civice/Educației pentru societate* pentru stagiul de formare profesională continuă *Educație civică/Educație pentru societate*. Autori: V. Ursu, I. Moldovanu, L. Noroc, J. Nastas, V. Samoilenco, V. Melinte. UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018; Curriculum la modulul B. *Didactica de specialitate. Perspective curriculare și abordări didactice ale Istoriei* pentru stagiul de formare profesională continuă *Istoria*. Autori: An. Lisnic, V. Melinte, S. Cataraga, V. Burlacu. UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ *Programa de formare profesională continuă la Istorie*, UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018; *Programa de formare profesională continuă la Educație civică/Educație pentru societate* UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018.

a asigura la elevi realizarea competențele specifice disciplinei, standardelor de eficiență a învățării la istorie pentru fiecare treaptă de școlaritate”²¹⁸.

Predarea și învățarea Istoriei și Educației civice/Educației pentru societate în secolul al XXI-lea este determinată de:

- un progres remarcabil în ceea ce privește elaborarea unei concepții pluraliste și tolerante asupra societății, în special, prin stimularea cercetării individuale și a capacităților de analiză;
- utilizarea noilor tehnologii ale informației și a unor noi materiale didactice auxiliare;
- identificarea de noi modalități de abordare deschisă a problemelor fundamentale ale societății²¹⁹.

Istoria și Educație civică/Educația pentru societate sunt disciplinele școlare care trebuie să ocupe un loc central în educația unor cetățeni responsabili și implicați activ în cultivarea cunoașterii, înțelegerii și respectului față de trecut, prezent și viitor. Activitățile didactice trebuie să facă posibilă dezvoltarea la elevi a capacității intelectuale de a analiza și a interpreta informația în mod critic și responsabil, pe calea dialogului, prin aflarea dovezilor istorice și prin dezbateră deschisă, care să aibă la bază perspectivele multiple ale istoriei.

Prin intermediul istoriei formăm apartenența la o anumită identitate și moștenire culturală la nivel național și local. În acest sens e necesar să fie respectat raportul în predare-învățare de 50% - spațiul universal, 45% - spațiul românesc și 5% - spațiul local (regiunea, localitatea, familia, școala).

Recomandarea 15 (2001) a Consiliului Europei privind *Predarea istoriei în Europa în sec. XXI* menționează că conținutul curriculumului la istorie trebuie să cuprindă dezvoltarea capacităților critice ale elevilor, a abilității lor de a manifesta obiectivitate, curiozitate și spirit de cercetare. Faptele istorice pot fi prezentate, folosindu-se cea mai mare varietate de tipuri de materiale didactice și acestea pot fi însușite printr-o abordare critică și analitică, în special prin intermediul:

- arhivelor, deschise publicului, care asigură accesul la documentele istorice autentice;
- producțiilor audiovizualului (filme documentare și de ficțiune);
- materialelor obținute grație tehnologiilor informaționale, care trebuie studiate în grup și individual și, în care caz, profesorul joacă un rol central;
- tuturor tipurilor de muzee și a locurilor cu valoare de simbol, care permit înțelegerea mai bună de către elevi a evenimentelor istorice;

²¹⁸ Curriculum la disciplina *Istoria Românilor și Istoria Universală și Didactica istorie* pentru stagiul de formare profesională continuă. Autori: I. Eremia, S. Matveev, C. Gherasim, USM, Chișinău, 2017, p. 2.

²¹⁹ *Recomandarea Rec.(2002)12 a Consiliului de Miniștri către Statele membre ale Consiliului Europei Cu privire la Educația pentru o cetățenie democratică*. Chișinău, 2005.

- istoriei orale, cu ajutorul căreia mărturia scrisă cu privire la evenimentele recente poate deveni istorie vie pentru tânăra generație și care poate oferi puncte de vedere și perspective ale acelor care au fost „uitați” din „izvoarele istorice”²²⁰.

Una din formele surselor istorice, cea orală, reprezintă înregistrarea și analiza mărturiilor vorbite despre trecut. Aceasta poate lua o multitudine de forme și se concentrează asupra cunoștințelor transmise din generație în generație (tradiția orală); succesiunii evenimentelor din viața unui individ, care a contribuit la modelarea acelei vieți (biografia); amintirilor personale ale unui individ cu privire la un eveniment; relatărilor orale ale unor martori oculari la un eveniment.

Competențele profesionale dezvoltate la finele stagiului de formare profesională continuă a cadrelor didactice sunt:

Competențe la nivel de cunoaștere și înțelegere:

- Cunoașterea tipologiei și mecanismului de funcționare a instituțiilor politice, mediatice.
- Distingerea rolului instituțiilor politice, mediatice în funcție de regimurile politice.
- Cunoașterea strategiilor didactice specifice *Istoriei și Educației civice/Educație pentru societate* și oportunităților pe care le oferă acestea.

Competențe la nivel de aplicare:

- Raportarea instituțiilor politice, mediatice la cadrul legislativ al statelor.
- Exemplificarea tipurilor, strategiilor de influență, manipulare asupra grupurilor mici, grupurilor sociale mari.
- Identificarea fenomenelor și proceselor sociale, economice, culturale, politice din societatea contemporană care influențează formarea cetățeanului activ și responsabil.
- Identificarea cauzelor utilizărilor metodelor de influență de către instituțiile politice, mediatice.
- Stabilirea parteneriatelor educaționale pentru desfășurarea activităților de interes comunitar.

Competențe la nivel de integrare:

- Evaluarea critică a impactului metodelor de influență, manipulare asupra conștiinței maselor.
- Conștientizarea rolului istoriei, educației civice, culturii politice și culturii civice în societatea contemporană.

²²⁰ Recomandarea 15 (2001) a Consiliului Europei privind *Predarea istoriei în Europa în sec. XXI*. În: Sergiu Musteață (Ed.). *Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei*. Ghid pentru profesori. Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 271-278.

- Proiectarea demersurilor didactice respectând coerența dintre competențe disciplinare – conținuturi ale învățării – strategii didactice de predare și de evaluare.
- Proiectarea și realizarea orelor practice de interes comunitar în conformitate cu recomandările disciplinelor și valorificând resursele comunității.
- Utilizarea strategiilor didactice centrate pe elevi, care favorizează învățarea activă și colaborarea dintre aceștia.

Un rol deosebit în formarea competențelor menționate îl au strategiile didactice de predare-învățare: prelegere cu activități interactive, utilizarea filmelor didactice, mese rotunde, simulare de situații, analize de conținut, studii de caz, problematizarea, prezentarea etc.²²¹

Nu mai puțin importate sunt strategiile didactice de evaluare²²². În procesul de formare profesională, în contextul structurării procesului de învățământ pe module axate pe competențe, se utilizează o gamă largă de modalități de evaluare: eseuri tematice în baza cercetării unor surse tematice; elaborarea de rapoarte în baza unor indicatori; proiecte foto-video; analiza factorilor de influență; desenul impactului; votul cu buline pe scală cu fețe zâmbitoare; Linia timpului; observarea sistematică a contribuției fiecărui stagiar la activitățile de învățare individuale și de grup; realizarea portofoliului de învățare, în care vor fi integrate produsele activităților independente și sarcinilor de lucru complementare; eseu; prezentarea și analiza de conținut a lucrărilor științifice; analiza participării la dispute, dezbateri; portofoliul; elaborarea și prezentarea proiectelor etc.

Un aspect foarte important în contextul formării competențelor îl are lucrul individual. Lucrul individual ghidat de cadru didactic include:

- Luarea de notițe relevante, pregătirea de rezumate care denotă studierea principalelor subiecte abordate în cadrul cursului, conform bibliografiei recomandate.
- Schițarea de organizatori grafici și hărți conceptuale ale conținuturilor temelor abordate la curs (metode și tehnici, sistemul de competențe, tipuri și metode de evaluare).
- Elaborarea secvențelor didactice și proiectelor didactice ale diferitor tipuri de lecții, pentru diferite clase și unități de învățare.
- Modelarea activităților de interes comunitar pentru diferite clase și unități de învățare, inclusiv a proiectelor comunitare.

²²¹ Curriculum național *Educație pentru societate*, curriculumul disciplinar, Ghid de implementare pentru clasele V-IX. Chișinău, 2018; Curriculum național *Educație pentru societate*, curriculumul disciplinar, Ghid de implementare pentru clasele X-XII. Chișinău, 2018; Sergiu Musteață (Coord.). *Predarea istoriei*. Îndrumar metodic pentru profesori. Chișinău: Pontos, 2010, p. 276-283.

²²² Iosif Moldovanu et. al. *Monitorizarea și evaluarea activităților cu tinerii*. Ghid pentru tineri și profesioniști care lucrează cu tinerii. Chișinău: UNICEF, 2006.

- Elaborarea probelor de evaluare bazate pe cunoștințe și pe competențe care vizează diferite unități de învățare.

Formabililor li se înaintează mai multe sarcini de lucru: proiectarea și realizarea acțiunilor de cooperare și parteneriat cu reprezentanți ai etniilor conlocuitoare; participarea activă la manifestări de promovare a identității culturale proprii și a celorlalți; identificarea istoricului și perpetuării etniilor conlocuitoare pe teritoriul Republicii Moldova etc.²²³

La finalizarea programelor de formare profesională continuă profesorul este capabil:

- Să analizeze critic tehnicile de influență/manipulare în mass-media, rețelele de socializare, în cadrul regimurilor politice; să distingă soluții de diminuare a efectelor manipulării maselor; să conștientizeze importanța acțiunilor de protecție a monumentelor de istorie și artă pentru păstrarea culturii naționale; să se implice în activitatea structurilor de stat și organizațiilor obștești din Republica Moldova, preocupate de problemele cunoașterii și valorificării patrimoniului cultural național și universal; să utilizeze diverse metode pentru documentare și acumularea informațiilor despre instituțiile și organizațiile donatoare de granturi și proiecte.
- Să elaboreze proiecte ale activităților extra-curriculare pentru liceele unde activează.
- Să evalueze impactul proiectelor derulate în liceele unde activează.
- Să determine perspectivele implicării personale în proiecte și programe civice.

Așadar, Istoria, Educația civică/Educația pentru societate, împreună cu celelalte discipline școlare, au sarcina să asigure realizarea obiectivelor și standardelor de eficiență educaționale contemporane.

Educația în baza valorilor reprezintă unul dintre cele mai importante și actuale aspecte școlare care contribuie la cunoașterea trecutului și la formarea cetățeanului activ și util societății. Misiunea Istoriei și Educației civice/Educației pentru societate ca discipline școlare este orientată prioritar spre înțelegerea trecutului și diversității tradițiilor culturale și istorice ale popoarelor lumii pentru a înlătura prejudecățile și a încuraja toleranța între oameni. Un rol important în acest proces îl au cadrele didactice orientate spre formarea continuă a elevilor și spre autoinstruire.

²²³ Sergiu Musteață (Ed.). *Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei*. Ghid pentru profesori. Chișinău: Cartdidact, 2006, p. 23-25, 91-104, 140-149.

Bibliografie selectivă:

1. Curriculum la modulul B. *Didactica de specialitate. Perspective curriculare și abordări didactice ale Educației civice/Educației pentru societate* pentru stagiul de formare profesională continuă *Educație civică/Educație pentru societate*. Autori: V. Ursu, I. Moldovanu, L. Noroc, J. Nastas, V. Samoilenko, V. Melinte. UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018.
2. Curriculum la modulul B. *Didactica de specialitate. Perspective curriculare și abordări didactice ale Istoriei* pentru stagiul de formare profesională continuă *Istoria*. Autori: An. Lisnic, V. Melinte, S. Cataraga, V. Burlacu. UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018.
3. Curriculum la disciplina *Istoria Românilor și Universală și Didactica istoriei* pentru stagiul de formare profesională continuă. Autori: I. Eremia, S. Matveev, C. Gherasim, USM, Chișinău, 2017.
4. Curriculum național *Educație pentru societate*, curriculumul disciplinar, ghid de implementare pentru clasele V-IX. Chișinău, 2018.
5. Curriculum național *Educație pentru societate*, curriculumul disciplinar, ghid de implementare pentru clasele X-XII. Chișinău, 2018.
6. Iosif Moldovanu et. al. *Monitorizarea și evaluarea activităților cu tinerii*. Ghid pentru tineri și profesioniști care lucrează cu tinerii. Chișinău, UNICEF, 2006.
7. Sergiu Musteață (Ed.). *Educația toleranței și cetățeniei democratice prin intermediul istoriei*. Ghid pentru profesori. Chișinău: Cartdidact, 2006.
8. Sergiu Musteață (Coord.). *Predarea istoriei. Îndrumar metodic pentru profesori*. Chișinău: Pontos, 2010.
9. *Programa de formare profesională continuă la Istorie*, UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018.
10. *Programa de formare profesională continuă la Educația civică/Educația pentru societate*, UPS „Ion Creangă”, Chișinău, 2018.
11. *Recomandarea Rec.(2002)12 a Consiliului de Miniștri către Statele membre ale Consiliului Europei cu privire la Educația pentru o cetățenie democratică*. Chișinău, 2005.

PENTRU UN PARTENERIAT EFICIENT PROFESOR-ELEV ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL

Natalia ZAGORNEAN,

*profesor la Centrul de excelență în medicină și farmacie
„Raisa Pacalo”, grad didactic I*

Summary:

In the context of implementing student-centred learning focused on competence formation, it is necessary to discuss in the pedagogical area about different types of teaching methods and to seek applicable solutions to the problems that arise. The changing roles of today's teachers and encouraging students to take more responsibility for their learning, brings a new breath in the current educational process. But we cannot move ahead unless we have enough multidisciplinary and interdisciplinary prepared teachers, who will demonstrate more advanced professional skills and abilities. We won't be able to get the expected results as long as the mentality of students and parents will not change. Although, the roles of today's teachers and students as subjects of education, have already started changing.

Keywords: *student-centred learning, competency-based learning, student as subject of education, new roles for teacher*

*Motto: „Nu-i înveți pe alții ceea ce vrei, nu-i înveți ceea ce știi,
ci îi înveți ceea ce ești...” (J. Jaurès)*

Profesorul și elevul de azi sunt doi actanți ai procesului educațional, parteneri și subiecți ai demersului didactic a căror relație se bazează pe valorile societății actuale: libertate, responsabilitate, acceptarea ideii că relația se construiește bilateral.

Conform teoriei constructiviste, relația profesor-elev poate fi construită prin diverse modalități și tipuri de parteneriat, prin experiențe parcurse în comun.

Relația eficientă **Profesor ↔ Elev** poate fi de colaborare, cooperare, conlucrare, de tip sinergic sau de tip integrativ.

Elevul sensibil, receptiv, deschis spre colaborare și instruit va răspunde pozitiv la demersurile instructiv-formative ale profesorului, astfel se va dezvolta o relație bazată pe sinergie. Elevul mai puțin instruit, reticent și/sau indiferent la abordarea delicată a cadrului didactic va avea nevoie de anumite intervenții educative-explicative, de motivație a necesității de colaborare și cooperare cu profesorul, de argumentare a beneficiilor unui parteneriat bilateral.

Rolurile profesorului în învățământul actual sunt multiple:

Profesorul–conceptor și proiectant al curriculei, al instrumentelor curriculare, al activităților didactice și extradidactice în diversitatea acestora aplică instrumente didactice adecvate formării la elevi a competențelor și abilităților specifice unității de curs.

Profesorul-organizator al activităților didactice, al studiului individual, al activităților extradidactice, în cadrul cărora cunoștințele pot fi acumulate și aplicate creativ.

Profesorul-psiholog, cunoscător al particularităților caracterelor umane, potențator al motivării elevilor pentru a-și forma propriul stil de învățare, pentru a persevera în găsirea căilor și remediilor individuale întru atingerea scopurilor propuse. În acest demers îi vor fi utile inteligențele multiple, care ajută la identificarea talentelor, a capacităților individuale. Cunoașterea discipolului, a intențiilor și a aspirațiilor lui, a preferințelor și căilor facile de obținere dorințelor, a talentelor sau/și a neajunsurilor, a frustrărilor și anxietăților – toate acestea pentru un cadru didactic profesionist ar deschide calea spre sufletul și, de ce nu, spre inima elevului.

Profesorul –administrator al procesului de învățare al elevilor pe care îi are în grijă.

Profesorul-identificator al stilurilor preferate de învățare a elevului (vizual, auditiv, practic/kinetic). Cadrul didactic propune un chestionar privind identificarea stilurilor lor de învățare. Mai mult, profesorul poate propune elevilor un Ghid de lucru metodologic specific stilului preponderent al activității de învățare.

Profesorul–promotor al principiilor învățării eficiente și al stilurilor actuale de învățare.

Profesorul–ghid, îndrumător al elevului în parcursul personal de formare profesională.

Profesorul–facilitator al formării individuale al celui care învață, favorizând interacțiunea.

Profesorul–formator de opinie în diverse situații socioprofesionale.

Profesorul–bun comunicator, interlocutor, partener de încredere.

Profesorul–antrenor al abilităților elevului.

Profesorul–consultant și consilier al formării profesionale inițiale a elevului.

Profesorul–stimulator al formării abilităților de autoinformare, autoformare, autoevaluare ale viitorilor farmaciști.

Este necesară formarea la elevi a capacității de autoevaluare pe baza raportării rezultatelor obținute la obiectivele lecțiilor și la criteriile de apreciere. Ca metode și tehnici de autoevaluare se pot folosi: instruirea programată care oferă posibilitatea confruntării imediate a răspunsurilor, testele de cunoștințe și deprinderi aplicate după lecții și capitole, autonotarea, autocorectarea, notarea reciprocă, corectarea reciprocă și metoda aprecierii obiective a personalității (antrenarea întregului colectiv al clasei în vederea formării unor reprezentări cât mai complete despre posibilitățile fiecărui elev în parte și tuturor la un loc).

Profesorul-pasionat de profesia sa poate să transmită prin comportamentul său dragostea de profesia aleasă.

Profesorul-diriginte – moderatorul dezvoltării continue a personalității viitorului specialist medical.

Profesorul-evaluatorul parcursului și rezultatelor formării profesionale al elevului.

Profesorul ca personalitate-model cu calități manifestate în comunicarea cu elevul exercită un impact formativ pregnant asupra personalității elevului. Modelul cadrului didactic își pune amprenta asupra formării discipolilor în general, dar și în particular fiecare elev rămâne impresionat de anumite calități ale profesorului, pe care și le cultivă în cursul studiilor profesionale.

Din acestea și din alte considerente de ordin moral-civic, cadrul didactic în post-modernism nu mai poate fi doar furnizor de informații, pentru aceasta sunt suficiente surse informaționale, și doar evaluator al reproducerii informațiilor de către elev.

Prin urmare, profesorul de astăzi trebuie să fie multilateral și multiaspectual format pentru a face față cerințelor mereu crescânde ale tinerei generații.

În cadrul învățământului profesional tehnic postsecundar și postsecundar nonterțiar de astăzi sunt prevăzute ore pentru studiul individual ghidat de profesor. În scopul organizării eficiente a învățării subiectelor, s-a elaborat și un Regulament special cu distribuirea rolurilor profesorului și ale elevului.

Rolul profesorului:

1. Să ofere elevilor subiectele și sarcinile/produsele de elaborat în cadrul studiului individual pe întreg semestrul.
2. Să ofere elevilor criteriile de evaluare a produselor elaborate.
3. Să prezinte elevilor orarul orelor de evaluare a produselor elaborate.
4. Să explice elevilor posibilitatea de a prezenta produsele elaborate online sau în cadrul orelor de evaluare.
5. Să elaboreze și să pună la dispoziția elevilor Ghiduri/suporturi pentru studiul individual.
6. Să elaboreze și să propună elevilor tehnici eficiente de studiu individual, modele didactice formative eficiente, instrumente pentru autoformare și autoevaluare etc.
7. Să recomande elevilor bibliografia actuală.
8. Să verifice proiectele, eseurile, referatele, rapoartele, portofoliile, studiile de caz, elaborate de către elevi etc.

Rolul elevului:

1. Să fie motivat pentru învățare.
2. Să fie curios, perseverent, responsabil, autocritic, un factor activ al instruirii și educării sale.

3. Să-și traseze obiective personale concrete.
4. Să studieze bibliografia recomandată de profesor.
5. Să înțeleagă procesul de învățare.
5. Să elaboreze corect, creativ și la timp produsele selectate din cele propuse de profesor.
6. Să utilizeze Ghidurile/suporturile studiului individual propuse de profesor.
7. Să-și dezvolte abilități de autoevaluare.
8. Să-și formeze un stil propriu de învățare, valorificând stilurile preferate de învățare (vizual, auditiv, practic / kinetic).
9. Să-și exprime puncte de vedere proprii referitoare la o problemă.

Noi susținem avansarea treptată a studiului individual ghidat de profesor spre studiul individual autonom pe parcursul întregii vieți.

În concluzie, asumarea și realizarea conștientizată a rolurilor profesorului și ale elevului în parteneriat pe întreg parcursul procesului educațional, cu certitudine, ar asigura succesul final atât al cadrului didactic implicat, cât și cel al elevului-partener al profesorului și subiect al educației actuale. Oferta pedagogică a cadrului didactic actual poate fi generoasă în cazul când profesorul lucrează sistematic asupra propriei personalități este ancorat adânc în realitate, în general, și în realitatea pedagogică, în particular.

Bibliografie selectivă:

1. Otilia Dandara, Svetlana Constantinov ș.a. *Pedagogie*. Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2010.
2. Constantin C. Cucos, Nicoleta Laura Popa. *Educația în societatea cunoașterii: globalizare, internaționalizare, informatizare, Psihopedagogie*. Iași: Polirom, 2009.
3. Vladimir Guțu (coord.), Otilia Dandara ș.a. *Educația centrată pe cel ce învață. Ghid metodologic*. Chișinău: CEP USM, 2009.
4. Elena Joița. *Instruirea constructivistă - o alternativă. Fundamente. Strategii*. București: Aramis, 2006.
5. Tatiana Callo, Aliona Paniș ș.a. *Educația centrată pe elev*. Ghid metodologic. Chișinău: Print-Caro, 2010.
6. Tatiana Callo, Adrian Ghicov. *Elemente transdisciplinare în predare*. Ghid metodologic pentru formarea cadrelor didactice din învățământul preuniversitar. Chișinău: Știința, 2007.
7. Tatiana Cartaleanu, Olga Cosovan ș.a. *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2008.

INTERDISCIPLINARITATEA ȘTIINȚELOR SOCIOUMANE ȘI FORMAREA COMPETENȚELOR EDUCAȚIONALE EUROPENE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR

Larisa NOROC,

dr. în istorie, conf. univ. UPS „Ion Creangă”

Elena BUZINSCHI,

dr. în pedagogie, conf. univ., UPS „Ion Creangă”

Corina SAVIȚCHI,

lector univ., UPS „Ion Creangă”

Summary

The article addresses the issue of the role of social and human disciplines (philosophical, political, economic) in the professional training of the young specialist. In line with the reference documents, these courses are included in the social and humanistic orientation intended to train an active citizen with a broader philosophical, political and economic culture that would enable him to assume responsibilities in a free and competitive society, to adapt efficiently to changes in society. At the same time, the study focuses on addressing the content of learning through interdisciplinary/transdisciplinarity, a necessity imposed by the cognitive changes and accumulations in many areas of knowledge, as well as by the complexity and diversity of the problems that the humankind is facing. The promotion of the interdisciplinarity / transdisciplinarity will allow the understanding of the reality within the system and the development of an inclusive, flexible and creative thinking.

Keywords: *Interdisciplinarity, education, social and human sciences, philosophy, political science, economic theory, skills, finality*

La sf. sec. XX-înc. sec. XXI, printre imperatiile societății contemporane în domeniul educației figurează adaptarea *sistemelor de educație și formare profesională* la cerințele actuale: centrarea învățământului pe competențe, formarea personalității active, conștiente, capabile să-și asume responsabilități de soluționare a problemelor statului, de modelare a propriului traseu de dezvoltare intelectuală și profesională.

Problema enunțată se află în centrul atenției unui șir de organizații internaționale, precum ONU, UE, Consiliul Europei, Parlamentul European, a instituțiilor de nivel național și internațional. Procesul de educație, instruire și formare profesională, pe de o parte, și încadrarea în câmpul muncii, pe de altă parte, sunt recunoscute drept părți integrante ale politicilor economice și sociale ale

statelor. Or, legătura domeniului de educație cu cel de angajare în câmpul muncii pot contribui la dezvoltarea unei societăți durabile și competitive.

Tânărul specialist trebuie să posede nu doar competențe de înțelegere, cunoaștere, dar și de aplicare. Mai mult, sunt importante competențele sociale (relaționarea într-un mod adecvat cu alte persoane, cooperarea și colaborarea în cadrul unui grup), civice (cunoașterea și aplicarea principiilor democrației, justiției). Specialiștii trebuie să dețină abilități de analiză, sinteză, care pot fi dezvoltate pe parcursul vieții. Subliniem în acest context rolul Consiliului European, care, în cadrul întrunirii de la Lisabona din anul 2000, a decis elaborarea unui Cadru European care a definit „noile competențe de bază” pentru învățarea pe tot parcursul vieții²²⁴. Cadrul de referință european stabilește opt competențe-cheie, care combină cunoștințele, competențele și aptitudinile necesare pentru dezvoltarea personală, pentru cetățenie activă, incluziune socială și accesul pe piața muncii²²⁵. Printre acestea menționăm: comunicarea în limbi străine; competențe matematice și competențe de bază în știință și tehnologie; competențe digitale; a învăța să înveți; competențe sociale și civice; spiritul antreprenorial etc.

În acest context, pentru realizarea dezideratelor expuse mai sus, în învățământul preuniversitar și în cel superior, discipline precum cele filosofice, politice, economice își aduc din plin contribuția. Datorită competențelor dezvoltate de disciplinele menționate, tânărul va fi capabil să: răspundă adecvat la provocările timpului; reflecteze critic asupra lumii și își va găsi rolul/utilitatea sa în societate; rezolve probleme pe baza relaționării cunoștințelor din diferite domenii; manifeste o conduită bazată pe inteligență, principii morale, care va determina respectul celor din jur, asigurând prestigiul omului în societate; evalueze intelectul propriu prin autoperfecționare, cunoștințe sigure despre viață, comprehensiunea realistă a ambianței umane etc.; dezvolte competențe funcționale esențiale pentru reușita socială; cultive expresivitate și sensibilitate, în scopul împlinirii personale și a promovării unei vieți de calitate; contribuie la formarea autonomiei morale.

Un rol deosebit în instruirea tânărului specialist îi revine filosofiei. Prin esența sa, filosofia este orientată spre universal și se realizează prin concepte de maximă generalitate, care constituie fundamentul științei, eticii, esteticii, religiei. Etimologic, filosofia înseamnă „dragoste de înțelepciune”. Atât dragostea, cât și înțelepciunea sunt cele care ne fac să fim diferiți de regnul animal. Filosofia în calitate de domeniu de cunoaștere îl ajută pe individ să devină cel care ar trebui să fie – om. Filosofia reflectă caracteristicile fundamentale ale existenței umane. Ea

²²⁴ Competențele-cheie pentru Educația pe tot parcursul vieții - Un cadru de referință european, noiembrie 2004, Grupul de lucru B „Competențe cheie”, Implementarea programului de lucru „Educație și instruire 2010”, Comisia Europeană.

²²⁵ Recomandarea 2006/962/EC a Parlamentului European și a Consiliului din 18 decembrie 2006 privind competențele cheie pentru învățare pe tot parcursul vieții, OJ L 394, 30.12.2006.

învață a cugeta, a lua atitudine față de oameni, evenimente, lucruri, fapte prin prisma celor mai înalte criterii și norme ale culturii spirituale. Ea invocă de la om cunoașterea de sine, descoperirea propriei valori universale. Stimulează eforturile de căutare neîntreruptă a binelui, a adevărului. Filosofia oferă modele de viață demnă, repere și critici valorice. Ea ne învață să avem o atitudine cognitivă, deschisă față de existență, pune întrebări și consideră că răspunsurile nu sunt definitive. Astfel, disciplina este necesară fiecărui individ, deoarece niciun om nu se poate lipsi de ideile și reprezentările care reflectă atitudinea lui față de lume și a lumii față de el ca personalitate. Orice intelectual trebuie să aibă o pregătire filosofică care l-ar ajuta să pătrundă mai adânc în esențele specialității sale²²⁶.

O altă disciplină care contribuie plenar la educarea și formarea tinerilor profesioniști în perioada democratizării societății este Știința politică. Politologia sau știința politică este disciplina care se ocupă de studierea politicii în toate manifestările ei (politicii interne-externe; economice, diplomatice, militare, educaționale, naționale, regionale, mondiale), a relațiilor politice, a conflictelor politice, a mecanismului de constituire și funcționare a puterii politice. Prin prisma disciplinei, se propun pentru analiză și dezbatere critică teorii politice precum cea a statului de drept, a pluralismului politic, a egalității în fața legii, a echității sociale, genezei națiunii (primordialistă, constructivistă), a elitelor politice, teoria legii de fier a oligarhie etc. Prin intermediul științelor politice se analizează avantajele și dezavantajele regimurilor politice (democratice și nedemocratice), rolul liderilor și a elitelor, clasificarea și diferențierea statelor în bază de diverse criterii (forma de guvernare, structura administrativ-teritorială, funcționarea instituțiilor politice). Prin analiza diferitor subiecte sensibile și prin crearea situațiilor de problemă, tinerii sunt motivați să caute soluții la imperativele vieții, să contribuie la construirea statului de drept, să depășească consecințele trecutului istoric nefast. Prin studierea politologiei se dezvoltă cetățeanului o cultură și o conștiință politică civică, activă, cu viziuni moderne/personale asupra proceselor politice naționale și internaționale²²⁷.

Importanța studierii Teoriei economice decurge din rolul economicului în societatea contemporană. Abilitățile economice sunt necesare astăzi nu numai specialiștilor în economie, ci și tuturor cetățenilor antrenați direct sau indirect în diverse activități în calitate de consumator sau producător. Actualmente, cunoștințele economice au devenit parte indispensabilă a culturii umane. Or, competențele economice căpătate prin concursul educației economice reprezintă achizițiile principale ale omului. Ele au caracter cognitiv-teoretic și aplicativ și sunt

²²⁶ Sergiu Roșca. *Rolul filosofiei în instruirea viitorilor pedagogi*. În: *Dimensiuni axiologice în formarea viitorilor pedagogi*. Chișinău: UPSC, 2007, p. 4-19; *Введение в философию*. Учебник в двух томах. Москва: Издательство политической литературы, 1989.

²²⁷ Bogdan Țirdea, Larisa Noroc. *Politologie. Curs de prelegeri*. Ed. III. Chișinău: Elan Poligraf, 2014, 360 p.

valorificabile prin abilitatea de a desfășura diverse activități practice cu caracter economic și de a obține rezultatele scontate. Formarea unei gândiri economice active și logice se asigură prin studierea metodelor de reglementare statală a economiei de piață, a funcțiilor economice ale statului și a instrumentelor politicii economice. Fiind realizată corect și sistematic, educația economică creează o gândire economică elementară proprie, caracterizată prin spirit întreprinzător, soluționare creativă a problemelor, inițiativă, responsabilitate, atitudine conștientă față de bunurile sociale și personale, față de muncă și de valorile general-umane²²⁸.

Fiecare dintre cele trei discipline este definită de obiectul de studiu, modul de gândire și metode specifice de cercetare, totuși problemele lumii actuale sunt complexe și necesită o abordare interdisciplinară a științelor socioumane. *Interdisciplinaritatea* rezultă din procesul de combinare și integrare a diferitor discipline, împreună cu metodologiile și ipotezele lor de lucru. Aplicarea interdisciplinarității în știință/educație rezultă din necesitatea depășirii specializării excesive a științelor, care împiedică investigarea/înțelegerea în profunzime a fenomenelor complexe²²⁹.

Predarea conținuturilor din perspectiva interdisciplinară are avantaje multiple: acumularea de informații ce pot fi aprofundate în anii următori; descoperirea unor necunoscute ale temei în discuție; corelarea limbajelor diferitor discipline; economisirea de timp de învățare conform raportului între cantitatea de cunoștințe și volumul de învățare. La acestea se adaugă și avantajele vizând formarea personalității tânărului prin dezvoltarea abilităților: intelectuale, emoționale, sociale, estetice și fizice. Transdisciplinaritatea este privită ca o formă superioară a interdisciplinarității și presupune concepte, metodologie și limbaj care tind să devină universale (modelizarea, teoria sistemelor, a informației etc.). De asemenea, presupune descoperirea unor noi câmpuri de investigație, fiind centrată pe viața reală cu multiplele ei probleme.

Din această perspectivă, științele socioumane relaționează cu un șir de alte discipline, cu rezultatele obținute de acestea. Potrivit „arborelui științelor” prezentat încă în perioada modernă de R. Descartes, trunchiul este reprezentat de filosofie, iar ramurile constituie diverse alte științe. În același context, filosofia studiază începutul lumii și, prin urmare, oferă ocazia de a prezenta cunoștințele complexe în ansamblu. Nu este întâmplător apelul lui Descartes de a studia „toate științele împreună” – există o bază ontologică în unitatea internă obiectivă a

²²⁸ Valentin Rusnac. Importanța studierii teoriei economice în formarea cadrelor pedagogice. În: *Dimensiuni axiologice în formarea viitorilor pedagogi*. Chișinău: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2007, p. 91-97.

²²⁹ Gheorghe Zaman, Zizi Goschin. *Multidisciplinaritate, interdisciplinaritate și transdisciplinaritate: abordări teoretice și implicații pentru strategia dezvoltării durabile postcriză*. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2010, Vol. XVII, Nr. 12(553), p. 13

științelor, iar „tot ce este accesibil cunoașterii umane se întâmplă succesiv”²³⁰. Prin urmare, filosofia apare ca o știință interdisciplinară, deși Descartes nu a folosit această determinare, și „decalajul” între discipline nu este fatal, deoarece toate sunt unite datorită unui trunchi comun.

Interferența dintre filosofie și pedagogie a contribuit la apariția domeniului „filosofia educației”. Filosofia oferă pedagogiei fundamentul teoretic și metodologia generală de cercetare asupra lumii în general și a omului în particular. Relația dintre *filosofie și etică, estetică și artă* este reflectată în analiza valorilor morale, estetice, a frumosului și artei, care formează conștiința armoniei dintre intelect și imaginație; *filosofia și istoria* vizează ambele valorile filosofice abordate din perspectivă istorică; *filosofia și religia* – valorile moral-spirituale, credința religioasă; *filosofie și știința* – metodele și paradigmele cercetării în diverse contexte sociale; *filosofia* oferă *pedagogiei* elemente de fundamentare teoretică și de metodologie generală de cercetare asupra lumii, deci și a omului. Relația dintre filosofie și pedagogie a contribuit la apariția filosofiei educației (pedagogia filosofică), iar relația *filosofie și analiza proceselor psihice* a desprins o ramură foarte importantă – psihologia²³¹; *filosofia și societatea* a dus la constituirea sociologiei prin preluarea unor ipoteze și interpretări filosofice ale socialului și continuarea eforturilor de realizare a unor cunoașteri cât mai autentice a unei realități sociale; *filosofia și lingvistica* au dat naștere filosofiei limbajului, care se ocupă de natura generală a limbajului și de relația cu lumea și spiritul uman care percepe realitatea și o descrie prin limbaj.

În același context, politologia se află în relații de interdependență cu un șir de alte științe sociale: istoria politică, filosofia politică, geopolitica, psihologia politică, istoria statului și dreptului, sociologia etc. Prin urmare, politicul este cercetat din diferite unghiuri de vedere, iar rezultatele cercetărilor sunt utilizate atât de politologie în cercetarea segmentului politic, cât și de alte discipline politice, contribuindu-se la o analiză detaliată și profundă a societății. Conexiunea interdisciplinară dintre politologie și alte științe generează noi domenii științifice (antropologia politică, cibernetica politică, managementul politic, etica politică etc.), teorii și abordări științifice²³². Acest raport impune precizarea elementelor comune dintre politologie și științele politice de ramură, dar îndeosebi a semnelor de distincție, de individualitate.

²³⁰ Rene Декарт. *Рассуждение о методе*. В: Rene Декарт. *Избранные произведения*. Москва: Госполитиздат, 1950; Sergiu Roșca. *Din istoria gândirii filosofice*. Chișinău: Academia de Administrare Publică pe lângă guvernul RM, 1998, 113 pp.

²³¹ Sergiu Roșca. *Rolul filosofiei în instruirea viitorilor pedagogi*. În: *Dimensiuni axiologice în formarea viitorilor pedagogi*. Chișinău: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2007, p. 4-19.

²³² Valeriu Efremov. *Politologie: Știință și disciplină de studiu: Materiale metodologice instructiv-educative*. Chișinău: Pontos, 2010.

Știința economică, la rândul său, este deschisă către alte științe. Subiecte complexe, cum ar fi inflația, piața forței de muncă, creditul sau piața schimburilor valutare, necesită diferite abordări care combină economia, matematica, geografia, politica, sociologia, biologia, fizica și altele²³³. Interdisciplinaritatea în științele economice nu doar oferă perspective noi în cercetarea fenomenelor, ci chiar dezvoltă noi discipline științifice: relația dintre științele fizice și economie, au generat așa-numita disciplină – *econofizica* (Econophysics) – ca domeniu de cercetare care aplică teoriile și metodele din fizică în soluționarea unor probleme economice, îndeosebi, în domeniile incertitudinii, proceselor stocastice ale dinamicii neliniare și piețelor financiare; la intersecția dintre economie și sociologie a apărut *sociologia economică*. În cercetarea realității, sociologia economică examinează fenomenele de pe pozițiile mecanismului social al dezvoltării economiei. Se atestă și interdisciplinaritatea unor sfere învecinate, cum ar fi economia și geografia, constituindu-se o disciplină nouă, *geoeconomia*, iar filosofia și economia au generat *filosofia economică* ²³⁴.

Studiile interdisciplinare permit să fie soluționate problemele științifice apărute, favorizează să fie explicate și prognozate unele evenimente și fenomene, care, fără interacțiunea cu alte științe, nu s-ar fi produs; deschid căi pentru elaborarea unor noi metode și abordări, pentru determinarea sarcinilor prioritare în cercetare.

În concluzie, științele social-umanistice constituie baza științifică a dirijării societății, iar rolul lor este net superior în perioada actuală. Problema principală o constituie formarea omului ca ființă socială, corespunzând anumitor cerințe condiționate de noua organizare socială, științific argumentată, în care are loc formarea omului ca individ al societății. Competențele educaționale acumulate vor permite integrarea eficientă a omului în societate, completivitatea lui pe piața muncii și i-ar răspunde interesului de satisfacție. Promovarea interdisciplinarității/transdisciplinarității în învățământ va facilita înțelegerea realității de pe poziții de sistem, formarea unei gândiri integratoare, flexibile și creatoare.

Bibliografie selectivă:

1. Bogdan Țirdea, Larisa Noroc. *Politologie*. Curs de prelegeri. Ed. III. Chișinău: Elan Poligraf, 2014, 360 p.
2. Competențele cheie pentru Educația pe tot parcursul vieții - Un cadru de referință european, noiembrie 2004, Grupul de lucru B „Competențe-cheie”, Implementarea programului de lucru „Educație și instruire 2010”, Comisia Europeană.

²³³ Gheorghe Zaman, Zizi Goschin. Multidisciplinaritate, interdisciplinaritate și transdisciplinaritate: abordări teoretice și implicații pentru strategia dezvoltării durabile post-criză. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2010, Vol. XVII, nr. 12 (553), p. 3-20.

²³⁴ *Ibidem*.

<https://www.google.com/search?ei=xswdXZeyBIT4wQLakLOQBw&q=Competen%C5%A3ele+cheie+pentru+Educa%C5%A3ia+pe+tot+parcursul+vie%C5%A3ii> (accesat la 05.07.2019)

3. Gheorghe Zaman, Zizi Goschin. *Multidisciplinaritate, interdisciplinaritate și transdisciplinaritate: abordări teoretice și implicații pentru strategia dezvoltării durabile postcriză*. În: *Economie teoretică și aplicată*, 2010, Vol. XVII, Nr. 12(553), p. 13.
4. Recomandarea 2006/962/EC a Parlamentului European și a Consiliului din 18 decembrie 2006 privind competențele cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, OJ L 394, 30.12.2006.
5. Sergiu Roșca. *Din istoria gândirii filosofice*. Chișinău: Academia de Administrare Publică pe lângă guvernul RM, 1998, 113 pp.
6. Sergiu Roșca. *Rolul filosofiei în instruirea viitorilor pedagogi*. În: *Dimensiuni axiologice în formarea viitorilor pedagogi*. Chișinău: Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2007.
7. Valeriu Efremov. *Politologie: Știință și disciplină de studiu: Materiale metodologice instructiv-educative*, Chișinău: Pontos, 2010.
8. Рене Декарт. *Рассуждение о методе*. În: Декарт Рене. *Избранные произведения*. Москва: Госполитиздат, 1950.
9. *Введение в философию*. Учебник в двух томах. Москва: Издательство политической литературы, 1989.

MAREA UNIRE - DE LA INTELIGIBILUL ISTORIC LA AMBIGUUL SIMȚIRII

Vasile BOLD,
*profesor de istorie și educația civică,
Colegiul de Industrie Ușoară, mun. Bălți*

Summary

In the article below the author reflects on the event of December 1, 1918 - The Great Union, which wrote a separate page in the history of Romanians. According to the study, the greatness of the event lies in the fact that although led by the political leaders, who wrote, explained, fought, it represents a historical fact of the entire Romanian nation, willed, lived and made aware. An important role played by the crystallization of national consciousness over time, which allowed the identification of all Romanians as a people, distinct through language, traditions, conscience, destiny, authentic national values, territory, faith and ideology. The study emphasizes that the national education system must be considered one of the priority areas, which, in fact, is and should be the main promoter of national identity and unity, culture and social welfare.

Keywords: *origins, ancestry, nationality, identity, national unity, national education*

Marea Unire din 1918 a fost și va rămâne o pagină aparte a istoriei românești. Măreția sa stă în faptul că desfășurarea unității naționale nu este opera unui om politic, a unui guvern sau a unui partid: este fapta istorică a întregii națiuni române, realizată în putere, din străfundurile conștiinței unității neamului, un elan controlat de fruntașii politici, pentru a-i călăuzi cu inteligență politică remarcabilă spre țelul dorit. „Nu o victorie militară a stat la temelia României Mari, ci actul de voință al națiunii române de a-i da armătura teritorial - instituțională, care este statul național”²³⁵.

În această zi, scria Nicolae Iorga, „a sosit un ceas pe care-l așteptăm de veacuri, pentru care am trăit întreaga noastră viață națională, pentru care am muncit și am scris, am luptat și am gândit. A fost ceasul în care cerem și noi lumii dreptul de a trăi pentru noi, dreptul de a nu da nimănui ca robi rolul oștenilor noastre”²³⁶.

Conștiința unității de neam a românilor a fost consolidată de permanentele și multiplele relații politice, militare, economice și culturale între țările române de-a

²³⁵ Constantiniu F. *Marea Unire a românilor. Decembrie 1918*. În: *Tribuna învățământului*, nr.2 din 24 octombrie 2018, București, p. 21.

²³⁶ Nicolae Iorga. *Istoria românilor*. București: Univers Enciclopedic, 1937, vol. IV, p. 137.

lungul întregului ev de mijloc. Secolul a XIV-lea, denumit și „secolul naționalităților”, a adus în spațiul românesc o nouă realitate, cea a națiunii române, în cadrul căreia s-a cristalizat conștiința unității naționale, cea a destinului comun – trecut, prezent și viitor.

Pentru a aborda subiectul în cauza, mai întâi de toate, ar fi necesar să definim expresia de *unitate națională a unui popor*, fiindcă aceasta este o construcție care se asociază în mod direct cu termenii de *identitate națională*, *demnitate națională*, *idee națională* – toți reprezentând același sens și conținut prin care se manifestă sentimentul și atitudinea omului față de diversitatea valorilor naționale. La rândul lor, valorile naționale sunt conținutul propriu ce aparține unui popor, unei națiuni, unui stat. „Deci totul ce are tangență cu îmbinarea de cuvinte *național* este conținutul și centrul de legătură ce ține în corelație identitatea unui popor și nemijlocit, ține într-o corelație unitară toate domeniile de activitate umană și socială ale acestuia”²³⁷. Prin urmare, pe lângă identitatea și unitatea națională, trebuie să fie prezent, în mod constant, și sentimentul autentic al poporului, al cetățeanului față de întreaga complexitate a valorilor naționale, deoarece toate aceste fenomene sunt procese identitare ce includ în sine limba de comunicare vorbită, tradițiile și cultura națională, valorile autentice naționale, teritoriul, credința și ideologia.

Aici este foarte important ca un popor să știe a-și recunoaște originile de neam, de naționalitate, de identitate. În cazul societății românești, s-ar impune necesitatea de a promova cât mai corect ideea de coexistență între membrii societății, și respectiv, cea de conștientizare a proceselor identitare de importanță vitală și coabitarea socială. Este necesar să trezim în oameni marea credință în valorile naționale, în valorile spirituale ale omenirii și, în mod prioritar, să înlăturăm răul și ura, fenomene ce afectează destul de grav omul care este traumatizat zilnic din cauza nedreptăților sociale și condițiilor vulnerabile de existență. Ar trebui în acest sens să ne conducem de cuvintele sacre ale lui Immanuel Kant: „omul nu poate deveni om decât numai prin educație”²³⁸.

Pentru Republica Moldova ar fi bine să creăm o imagine și mai transparentă. Pentru a influența pozitiv dezvoltarea socială și spirituală, ar urma ca sistemul de învățământ național să fie considerat unul dintre domeniile prioritare, care, de fapt, este și trebuie să fie principalul promotor al identității și unității naționale, al culturii și al bunăstării sociale. La acest subiect putem sublinia următoarele: un sistem educațional autentic este acea forță care educă și re-educă orice individ al societății, determină importanța omului în societate, dezvoltă și formează orice domeniu de activitate pentru economia națională, promovează valorile identitare

²³⁷ G. Marfea. *Centenarul Marii Uniri*. București: Olimpus, 2018, p. 2.

²³⁸ Ina Botnari, Otilia Dandara ș. a. *Educația civică*. Chișinău: Cartier, 2014, p. 23.

- culturale - spirituale, ca parte componentă a dezvoltării umane și sociale în termeni de cultură civilizată.

Într-un asemenea context, scopul principal al sistemului de învățământ ar trebui să fie centrat în totalitate pe formarea unei personalități adecvate, unde responsabilitatea propriei dezvoltări să fie în competiție doar cu sine însăși și nu cu întreaga societate. Prin instruirea și educarea corectă, cu accente clare pe valorile naționale, omul poate fi educat și re-educat în limitele celor mai umane caracteristici și responsabilități. Este necesar doar a remodela sau completa cursul existent al proceselor educaționale, acestea fiind orientate mai mult spre umanitarism, corectitudine și transparență totală. Numai în așa mod se va produce schimbarea corespunzătoare. Numai în așa mod vor fi puse bazele de formare a unui mediu social sănătos și dezvoltat, întemeiat pe relații interumane de valoare. Respectiv, prin metodele și educația scontate se va dezvolta la cetățean sentimentul autentic față de valorile naționale²³⁹. În caz contrar, prin neglijarea și neconștientizarea adecvată a fenomenului de unitate națională, s-ar putea induce, în mod direct, mai multe dezavantaje sociale precum: dezmembrarea societății, ruina tradițiilor naționale, încetinirea cursului de dezvoltare ș.a. Aici este cazul de menționat că prin sentimentul autentic de apartenență la entitatea națională se va dezvolta și mai puternic fenomenul de conștiință națională, acesta fiind forma superioară a gândirii prin care omul, prin propriul comportament, reflectă corect realitatea înconjurătoare. Deci pentru a motiva și a educa omul și, nemijlocit, pentru a valorifica corect fenomenul de unitate și credință națională, ar urma să definim corect și următorul aspect: cine ar trebui să dețină rolul principal în societate pentru a realiza și promova toate acestea.

Mai întâi de toate, trebuie să concretizăm faptul că fenomenul de unitate și credință națională sunt valori inestimabile. Însă, pentru a educa un om, o societate, un popor prin sentimentul de unitate și de credință națională, rolul fundamental trebuie să-i revină școlii, cadrului didactic, familiei și, în mod special, societății civile și statului, organe care trebuie să promoveze și să urmeze o politică nespuse de corectă în procesele respective, toate fiind corelate cu fenomenul de identitate națională.

Pentru evenimentul național deosebit referitor la cei 100 de ani de la Marea Unire (27 martie 1918 - 27 martie 2018), ar urma să promovăm cu cea mai mare sfînțenie verticalitatea națiunii române și verticalitatea celor mai sacre valori naționale românești, luând în considerație relatările susmenționate. Pe parcursul a 100 de ani de existență de la Marea Unire, societatea noastră a traversat perioade istorice cu multe încercări, care au dus la prosperarea, dar și la diminuarea evoluției

²³⁹ G. Marfea. *Centenarul Marii Uniri*. București: Olimpus, 2018, p. 3.

societății. Între timp, s-a consolidat și mai puternic sentimentul pentru țara românească, pentru valorile naționale românești, aspecte ce trebuiesc onorate cu devotament de către toate generațiile în creștere. Astfel, prin procesele istorice, un popor se recunoaște ca identitate națională, în consecință, formând acea parte a valorilor care cuprinde întregul sistem social uman în evoluție, context în care „unirea a fost o încoronare a unei mișcări naționale benevole idealiste și dezinteresate. Condițiile puse de Sfatul Țării în actul Unirii, prezintă cea mai bună dovadă a unui contract benevol”²⁴⁰.

Societatea românească este obligată să promoveze în continuare corect valorile naționale, valorile autentice ale umanității, valorile spirituale care sunt esențiale în dezvoltarea umană și socială. Stăruințele Imperiului Rus nu au reușit să atingă în Basarabia scopurile dorite. „În tot cursul dominației rusești în Basarabia s-a păstrat cultura românească străină rușilor. Basarabia a rămas o puternică fortăreață spirituală a romanismului, provincie cu caracter românesc”²⁴¹.

Fără păstrarea culturii românești, a acestei permanente reale etnopsihologice românești în Basarabia sub dominație rusească, nu ar fi fost posibilă Unirea Basarabiei cu Regatul României, cu toate împrejurările favorabile ale conjuncturii interne rusești sau de ordin politic extern. Înfăptuirea statului național a permis națiunii române să-și pună în valoare energiile, capacitățile sale creatoare în slujba progresului economic al dezvoltării științei, învățământului și culturii. Evoluând în cadrul regimului de democrație parlamentară, România s-a înscris în anii interbelici pe traiectoria unei vieți moderne, aducându-și pe plan internațional o contribuție substanțială la opera de pace și securitate.

„Noi, ca români, trebuie să ne gândim că în mâna stângă avem tăria lui Mihai Viteazu, iar în mâna dreaptă avem forța lui Ștefan cel Mare, și deci ne putem întrece cu oricine”²⁴². Trebuie să rămânem fideli față de înaintașii noștri, cărora le datorăm cel mai scump lucru din viața unui neam: libertatea națională; prin urmare, chiar dacă suntem foarte ocupați, nu trebuie să neglijăm istoria națională, trebuie să citim în cărțile de istorie despre curajul pe care l-au avut românii dinaintea noastră, să ne întrebăm dacă noi mai avem forță și să nu uităm să simțim obiceiurile și tendința noastră românească. „Suntem conștienți că ce se întâmplă în jurul nostru ne influențează, dar să nu uităm cine suntem și de unde ne tragem, care este originea noastră, să demonstrăm celorlalte popoare că suntem și noi cineva și avem merite și demnitatea noastră și că putem fi la înălțime”²⁴³.

²⁴⁰ Alexandru Boldur. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, vol. II, p. 478.

²⁴¹ Nicolae Iorga. *Istoria românilor*. București: Univers Enciclopedic, 1937, vol. IV, p. 121.

²⁴² Scurtu I., *Alba Iulia*Decembrie 1918*, București: Sport-Turism, 1988, p. 192.

²⁴³ Sorin I., *Ce înseamnă Centenarul Marii Uniri?*, în *Tribuna Învățămintului*, nr. 2 din 24 octombrie 2018, București, p.43.

O scurtă privire aruncată asupra hărții României din anul 2018 și a celei din 1918 ne arată că bucuria centenarul Marii Unirii nu poate fi deplină. România nu mai arată ca acum a 100 de ani, după Marea Unire. Pe 28 iunie 1940, în urma Pactului Ribbentrop-Molotov, România este sfâșiată din nou și pierde Basarabia și Ținutul Herței. Umbra acelei zile tragice pentru România este încă resimțită de întreaga suflare românească. Comemorarea Centenarului României, pe lângă o sărbătoare plină de bucurie, trebuie să fie și un motiv de reflecție, dar, mai ales, de conștientizare că e de datoria noastră să refacem ceea ce au pus în operă românii în ziua de grație - 1 decembrie a anului 1918.

Bibliografie selectivă:

1. F. Constantiniu. *Marea Unire a românilor. Decembrie 1918*. În *Tribuna învățământului*, București, nr. 2 din 24 octombrie 2018.
2. Alexandru Boldur. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1992, vol. II.
3. Ina Botnari, Otilia Dandara ș.a. *Educația civică*. Chișinău: Cartier, 2014.
4. Ion Bulei. *Scurtă istorie a românilor*. București: Meronia, 1996.
5. Nicolae Iorga. *Istoria românilor*. București: Univers Enciclopedic, 1937, vol. IV.
6. G. Marfea. *Centenarul Marii Uniri*. București: Olimpus, 2018.
7. Ioan Scurtu. *Alba Iulia*Decembrie 1918*. București: Sport-Turism, 1988.
8. Ivan Sorin. *Ce înseamnă Centenarul Marii Uniri?* În: *Tribuna Învățământului*, București, nr. 2 din 24 octombrie 2018.

EDUCAREA ELEVILOR ÎN SPIRITUL VALORILOR NAȚIONALE: IDENTITATE, UNITATE, DIVERSITATE

Galina MARCU,

profesor de istorie și educație civică

Instituția Publică Liceul Teoretic „Alexei Mateevici”, or. Cricova

Summary

Both identity and national unity are expressions that represent the national feeling of a people, a nation, a citizen. Of particular importance is the present theme of the 100th anniversary of the Union, for a people and, especially, the younger generation, especially students, to know their origins, nationality, and identity.

Keywords: *younger generation, identity, national unity, origins, nation, diversity*

Atât identitatea, cât și unitatea națională, sunt expresii ce reprezintă sentimentul național al unui popor, al unei națiuni, al unui cetățean. Valorile fundamentale care s-au perindat de-a lungul secolelor au fost și rămân: limba de comunicare vorbită, tradițiile și obiceiurile, istoria, spațiul teritorial, religia etc. O importanță deosebită o are tematica aceasta, în prezent, la cei 100 de ani de la Unire, pentru ca un popor și, mai ales, tânăra generație, în special elevii, să-și cunoască originile de neam, naționalitate, identitatea.

Respectul față de valorile naționale și educarea elevilor în spiritul identității și unității naționale reprezintă unul din obiectivele prioritare pentru cadrele didactice în cadrul desfășurării procesului educațional. Evidențiem faptul, că acțiuni de trezire a conștiinței naționale de neam, a fost inițiată încă de domnitor român Mihai Viteazul, care a reușit să unească sub sceptrul său cele trei țări românești. Astăzi putem afirma că Unirea de la 1600 a devenit un deziderat al generațiilor următoare până în vremurile contemporane. Ideea de unitate națională a fost promovată de marile personalități de știință și cultură ale perioadelor ulterioare: Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Ion Nistor, Grigore Vieru, Nicolae Dabija etc.

În prezent, mai mulți politicieni, precum T. Băsescu, K. Iohannis susțin, că în spatele unității și solidarității unei națiuni trebuie să stea responsabilitatea fiecăruia dintre noi. Potrivit lui Iohannis, privind în urmă, putem afirma fără să greșim că ideea de consens pentru unitate înseamnă tocmai puterea și abilitatea de a renunța la interesele particulare, pentru a construi unirea, dar o națiune puternică nu se poate hrăni doar cu momentele sale emblematice din trecut, ci trebuie permanent să aibă

trează conștiința unității de neam. O națiune conștientă de misiunea sa istorică este datoare să lucreze zi de zi pentru idealurile sale naționale²⁴⁴.

În viziunea noastră, conștiința de neam poate fi trezită în tinerii de astăzi prin intermediul lecțiilor zilnice, iar în particular celor specifice, prin aprecierea corectă a evenimentelor și surselor istorice. Toate acestea formate în timp de la simplu la complex, va oferi tânărului posibilitatea de a vorbi ferm și respectat despre istoria neamului, particularitățile națiunii românești, etnogeneza poporului și limbii române. Prin urmare, în procesul de promovare a unei politici corecte de orientare a omului în societate este necesar să ne conducem după cuvintele lui Ambrose Bierce „Educația este ceea ce dezvaluie celor înțelepți și maschează de cei proști lipsa lor de înțelegere”.

1 Decembrie 1918 a fost și este o faptă istorică a întregii națiuni române. Acest eveniment important ne-a marcat ca națiune, ca popor, ca neam. Oricât de implicați în activități nu am fi, misiunea noastră prioritară este de a promova istoria, tradiția din strămoși lăsată, cu toate urcușurile și coborâșurile ei. Veridicitatea evenimentelor ne va conduce către o istorie a neamului adecvată și argumentată de surse și documente istorice.

Elevii de la treapta gimnazială și liceală trebuie să conștientizeze și să resimtă esența dezvoltării umane prin valori autentice și spirituale ale umanității. Conștientizarea să fie mai apoi transpusă în acțiuni și fapte. Factorul prioritar în acest proces a fost și va rămâne sistemul de instruire și educație.

Activitățile didactice pot să ia forme foarte diverse:

- discuții la care să participe toți cei implicați pentru a arăta ce au gândit, ce au simțit, de ce au acționat într-un anumit fel;
- analiza unei perioade trecute pentru a reflecta la modul și motivele pentru care concepțiile (lor) s-au schimbat de-a lungul timpului;
- simularea unui platou de televiziune, radio sau a unui ziar unde elevii să ia decizii în legătură cu ce ar spune reporterul, ce întrebări ar pune, pe cine ar intervieva, ce imagini ar include și pe care le-ar omite etc²⁴⁵.

Strategiile exploratorii pot fi utilizate când problema nu este clar definită sau când scopul profesorului nu este numai să dezvolte înțelegerea problemei ci și să o utilizeze pentru a dezvolta competențele analitice.

În abordarea didactică a problemelor controversate și sensibile ale istoriei despre valori și identitate națională, trebuie să avem în vedere și particularitățile de vârstă ale elevilor.

²⁴⁴ Klaus Iohannis. *Cea mai importantă lecție a evenimentului de acum 156 de ani este puterea solidarității*. <https://balti.mae.ro/romania-news/5029> (vizitat 9.07.19)

²⁴⁵ Iucu, Romiță. *Managementul și gestiunea clasei de elevi*. Iași: Polirom, 2001, p. 35.

La nivel gimnazial trebuie evitată formarea unor reprezentări stereotipe pentru unele aspecte ale trecutului. Spre exemplu, la epoca victoriană, imaginea copiilor care lucrau în industrie sau cea care localizează efectele negative ale muncii asupra copiilor în spațiul urban reprezintă imagini stereotipe asupra unor probleme sensibile ale istoriei. Pentru a evita această situație, cercetătorii recomandă realizarea unei balanțe a subunităților de conținut abordate. Se subliniază astfel importanța relativă a diferitelor aspecte ale unei perioade²⁴⁶.

De exemplu, dacă dinastia Tudorilor este predată cu puține referiri la rolul femeilor și al copiilor în societate, la problemele religioase sau rolul altor teritorii în creșterea prosperității, copiii vor avea o imagine incompletă și posibil stereotipă asupra perioadei.

Decizia de a aborda anumite aspecte ale unui subiect mai vast poate fi subordonată predării problemelor controversate și sensibile ale istoriei. Problemele trebuie predate într-o manieră pozitivă și incluzivă, provocând interpretarea stereotipurilor comune. Exemplu: Pentru a evita interpretarea tradițional negativă a invadatorilor vikingi, violenți în spațiul Britaniei, profesorii pot să pună în discuție următoarele întrebări: Cât de mult putem să credem din ceea ce afirmă călugării saxoni despre vikingi? Ce au inventat reprezentanții epocii victoriene despre vikingi? Care au fost ocupațiile și sursele de venit ale vikingilor? Au trăit vreodată saxonii și vikingii în pace?

La nivel liceal:

a) Profesorii iau în considerare interesul elevilor pentru învățare, încercând să răspundă întrebărilor pe care și le pun aceștia în legătură cu subiectul abordat²⁴⁷.

În relație cu problema Holocaustului, spre exemplu, încercând să răspundă întrebării „Cum a fost posibil să se întâmple”, profesorul poate să formuleze câteva întrebări care să faciliteze o înțelegere mai largă și aprofundată a Holocaustului:

1. Cum ar fi fost să fii evreu în Europa înainte de 1933 ?
2. Ce rol a jucat Hitler în promovarea antisemitismului ?
3. Care este opinia reală a poporului german privind antisemitismul?
4. Ce a fost Soluția Finală ?
5. Cine ar fi putut să oprească Holocaustul ?

b) Angajarea și stimularea elevilor în discuții este altă componentă esențială a acestei practici.

Lețiile care au un impact emoțional și unul intelectual asupra elevilor și care îi încurajează să-și folosească imaginația pentru a înțelege experiența altor oameni sunt adesea apreciate drept activități eficiente.

²⁴⁶ Leroy Gilbert. *Dialogul în educație*. București: E.D.P., 1974, p. 47.

²⁴⁷ Emil Stan. *Managementul clasei de elevi*. București: Teora, 2003, p. 51.

c) Menținerea unei dimensiuni individuale și personale este o modalitate de a obține un răspuns efectiv din partea elevilor care balansează și susține munca cognitivă.

Unele din cele mai eficiente resurse folosite în școli sunt focalizate asupra narărilor și experiențelor individuale. Imagini puternice – muzică, dramatizări, seturi de imagini sau ficțiune pot să ajute pentru angajarea elevilor cu idei extreme la fel de mult ca și dezbaterile sau jocul de rol.

Potrivit celor relatate, formarea unei personalități adevărate, reprezintă scopul principal al sistemului educațional în spiritul responsabilității proprii dezvoltări fiind în competiție doar cu sine însăși și nu cu toată societatea. Numai în așa mod vor fi puse bazele de formare a unui mediu social sănătos și dezvoltat, întemeiat pe relații interumane de valoare. În același timp, domeniul de cercetare științifică, ar trebui să fie la fel de prioritar în cadrul țării, respectiv, aceasta punând bazele în a moderniza societatea prin cele mai avansate și civilizate forme.

Prin instruirea și educația corectă, cu accente clare pe valorile naționale, omul poate fi educat și reeducat în spiritul responsabilității. Este necesar doar de a remodela sau completa cursul existent al proceselor educaționale din țară, acestea fiind orientate mai mult spre corectitudine și transparență totală. Numai în așa mod se va produce schimbarea corespunzătoare. Important este de conștientizat conceptul cu privire la educația și instruirea în spiritul național și formarea conștiinței naționale. Astfel, se va modela atât personalitatea omului, cât și dezvoltarea calitativă a tuturor sistemelor și subsistemelor din societate, având la bază omul ca spirit, intelect și valoare socială²⁴⁸.

Un rol de seamă în procesul educativ îl are comunicarea eficientă între profesor-elev. Competența comunicațională pentru profesor presupune achiziții de cunoștințe și abilități din mai multe domenii:

- cunoașterea influenței contextului comunicațional asupra conținutului și formei comunicării, precum și adaptarea comportamentului de comunicare la acesta;
- cunoașterea regulilor comunicaționale și a impactului comunicării paraverbale și nonverbale în cadrul comunicării didactice;
- cunoașterea psihologiei umane și școlare, abilitate de relaționare cu elevii;
- cunoașterea culturii interlocutorilor, deoarece limbajul nonverbal diferă de la o cultură la alta, iar ceea ce este considerat eficient în comunicare pentru o cultură poate fi ineficient pentru o alta.

În comunicarea didactică profesorul trebuie să-i facă pe elevi să simtă ca are o vocație în aceasă direcție, că este un partener de încredere, care dorește un

²⁴⁸ Cătălina Ulrich. *Managementul clasei de elevi - învățarea prin cooperare*. București: Corint, 2000, p. 49.

dialog autentic. Competența de comunicare se va manifesta și prin capacitatea de ascultare a elevilor. Cei mai apreciați profesori sunt cei care permit libertatea de exprimare a elevilor, care nu-i fac nici să se simtă judecați, nici manipulați, ci cei care le oferă sentimentul de siguranță și libertatea comunicării²⁴⁹.

Este necesar de menționat, că prin sentimentul autentic de apartenență la entitatea națională se dezvoltă, nemijlocit, conștiința, aceasta fiind forma superioară a gândirii prin care omul prin propriul comportament reflectă corect realitatea înconjurătoare. Iar în cazul când conștiința națională este lipsită de motivație și, în același timp, este dezorientată de factorii ce provoacă apariția fenomenelor negative, atunci consecințele devin destul de grave pentru un popor, ulterior, afectându-le atât propria existență, cât și propriul proces identitar național.

Fenomenul de unitate și credință națională sunt valori inestimabile. În a educa omul sau un popor prin sentimentul de unitate și credință națională un rol principal îi revine școlii, cadrului didactic, familiei și, în mod special, societății civile și statului, organe care trebuie să promoveze și să urmeze o politică nespus de corectă în procesele respective, toate fiind corelate cu fenomenul de identitate națională. În ansamblu, toate, la rândul lor, vor forma coloana vertebrală a unei societăți și a unei națiuni în evoluție. Numai în așa mod se va forma relația autentică dintre cetățean și societate, dintre om și valoare, astfel, formând acel mediu social sănătos care va întări și mai mult procesul de dezvoltare identitară a unui neam. Pentru o asemenea dezvoltare, corespunzătoare cerințelor educative umane-contemporane, omul în procesul evoluției (în afară de instruire și educație) mai are nevoie și de relații socio-umane adecvate, bazate pe o comunicare sănătoasă cu mediul social. În acest proces, iarăși, un rol deosebit de important îi revine unității de învățământ și cadrului didactic, aceștea fiind principalii actori în procesul de dezvoltare a omului și în acțiunea obligatorie de a promova identitatea instituției de învățământ, identitatea societății și a națiunii.

Viața și destinul unui om nu-l poți schimba, pentru că se optează pentru ideea unei prescrieri prealabile ale vieții private ale unui om. Așa și evenimentele istorice au fost să fie așa și nu altfel, demonstrând existența unei societăți în timp. Desigur, pe parcursul a 100 de ani de existență de la Marea Unire societatea românească a avut foarte multe de parcurs, de suferit, sau de sărbătorit. Cunoaștem trecutul istoric cu vremuri de victorie și vremuri de învingere, dar cele mai importante sunt realizările care au dat roade în viața poporului român. Unul dintre ele a fost Marea Unire care s-a realizat în 1918, eveniment de mare amploare pentru societatea românească. Astfel, în timp, s-a consolidat și mai

²⁴⁹ Beti-Ana Cioacă. *Comunicarea eficientă*. București, 2007, p. 26-54. În: https://www.google.md/search?source=hp&ei=b-8_XbPCJ4v5qwGUolbYCW&q=Beti-Ana+Cioac%C4%83.

puternic sentimentul pentru țara rămânească, pentru valorile naționale românești, aspecte ce trebuiesc onorate cu multă sfințenie și mult devotament de toate generațiile în creștere.

Așadar, prin persoana intelectualului (om de știință, cadru didactic, medic, scriitor etc.) se pot realiza acele schimbări care, cu adevărat, sunt capabile de a modifica structura și conținutul unei societăți. Prin gradul de dezvoltare și civilizație al unui popor se manifestă componentele ce sunt corelate cu adevăratele procese identitare și valori istorice ale trecutului și prezentului.

Prin urmare, un popor prin procesele istorice se recunoaște ca identitate națională, unitate și diversitate, astfel formând cea parte a valorilor care cuprinde întregul sistem social-uman în evoluție. Deci, precum cultura este totalitatea valorilor materiale și spirituale pentru ființa umană, așa și conținutul de unitate și conștiință națională reprezintă un centru spiritual, în existența unui popor, în existența unei societăți.

ABORDAREA CENTENARULUI UNIRII DIN PERSPECTIVĂ PEDAGOGICĂ

Alexandru MOLCOSEAN,

prof. de istorie, Liceul Teoretic „B.P. Hasdeu” din mun. Bălți

Summary

After a long time, when the fate of the Romanian Lands was established by the influence of the Great Powers, the time came as the territory framed between the geographical boundaries as (Carpathians - Danube - Black Sea) to become self-dependent and free in its own actions and unhindered in terms of making decisions for the natural course of things. Thereby, a century ago, Romanians from everywhere chose to belong to a strictly Romanian territory with Latin origins directly grounded in the history of the Romanian nation. Thus, on December 1st, 1918, a memorable event for the history of the Romanians takes place, that is, Romanians from everywhere have expressed their ardent desire to become an integral and united nation for ever. Thereby creating Great Romania, was an exceptional phenomenon for identifying true Romanians with national values. At the same time, this fact continues today to shackle the hearts of the true patriots. The Great Union of 1918 becomes an event, introduced into the discipline of studying history. As a result, the future generations are meant to intensively study the process of unification of the Romanians so that they, in their turn, to be those heroes of the time who will make a reunion of the Romanians. The weld that will not be dismantled for ever.

Keywords: *centenarian, Great Union, December 1st, 1918, methodology, the modern didactics*

Anul 1918 a reprezentat un punct esențial în constituirea statului unitar român, năzuința generală a tuturor românilor ajungând să prindă formă și contur. Pentru a evidenția rolul acestui eveniment, mesajul didactic al profesorului de istorie trebuie să fie clar și concis, urmând să evidențieze importanța unirii teritoriilor românești și având drept punct de pornire spiritul național, și nu cel geopolitic ori social-economic.

Elevii asimilează foarte ușor informația primită de la cadrul didactic, de aceea materialul informativ trebuie să fie lipsit de conotații politice și să nu fie îmbogățit cu criterii etnosociale. După producerea mesajului pedagogic, nu trebuie să rămână carențe favorabile interpretărilor din partea elevilor.

În etapa actuală, spațiul pruto-nistean se află prins între focuri de confluență politică, de aici viziunile aparte ale cetățenilor Republicii Moldova. Astfel, merită a

se atrage o deosebită atenție asupra aspectului deznaționalizator, în contextul în care diferite grupări/oriențații politice depun un efort considerabil în vederea schimbării percepției legate de ceea ce înseamnă națiune.

La formularea mesajului care urmează a fi împărtășit se va ține cont de integrarea tuturor aspectelor care ar putea să trezească un maxim interes elevilor, făcându-i astfel să cerceteze și să se documenteze din surse suplimentare. De exemplu, pot fi enumerați unii membri ai Sfatului Țării care au avut un aport în efectuarea Unirii Basarabiei cu România, elevul documentându-se despre biografia personalităților propuse.

Un plus al lecției „Centenarul – făuritorul Unirii” îl va constitui utilizarea surselor istorice și a documentelor cu caracter inedit, cum ar fi: *Actul Unirii*, pasaje din ziarul *Glasul Bucovinei*, *România Nouă*, *Unirea*, documentul *Moțiunii de la Cernăuți*, *scrisoarea lui Inacu Flondor către rege* etc. De succes se vor bucura și resursele video/audio utilizate în cadrul predării lecțiilor de istorie.

Materialul didactic trebuie să fie destul de convingător și prin formularea emisă să argumenteze că moldovenii din Basarabia și-au manifestat dorința totală de a se uni cu patria-mamă România. Referitor la acest aspect, putem face trimitere la pasajul reflectat în *Declarația de Independență a Republicii Democratice Moldovenești*, adoptată de Sfatul Țării la 24 ianuarie 1918: „În astfel de împrejurări și noi sîntem siliți să ne proclamăm în unire cu voința norodului. Republica Democratică Moldovenească slobodă, de sine stătătoare și neatârnată avînd ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor”²⁵⁰. Anume acest pasaj reflectă evenimentul în cauză echidistant.

Elevul trebuie să se simtă martor direct al unui eveniment de amploare. Profesorul îl va încuraja să-și cultive spiritul de mândrie cu referire la faptul că elevul de astăzi, generația tânără, asistă la desfășurarea unui eveniment care se va transforma în istorie.

În acest scop pot fi utilizate și citate. Astfel, conform opiniei lui Geoffrey Hosking, „națiunea este totalitatea oamenilor aflați pe un teritoriu extins, diferențiați din punct de vedere social, care împărtășesc sentimentul că au o soartă comună, că aparțin unei comunități, sentiment care îl numim starea sau condiția de a fi o națiune”²⁵¹. De la o astfel de premisă au pornit basarabeni în vederea îndeplinirii visului lor național. Un citat care poate fi utilizat la ora de istorie anume cu această tematică îi aparține lui Vasile Țanțu, președintele biroului de organizare a Sfatului Țării de la 25 ianuarie 1918, care susținea: „Românii basarabeni speră de a fi cândva uniți cu toți românii și de a alcătui cu toții la un loc o Românie nouă”²⁵².

²⁵⁰ Nicolae Chicuş ș.a. *Istoria Românilor: Epoca Modernă (1850-1918) manual pentru clasa a VIII-a*. Chișinău: Prut Internațional, 2003, p. 71.

²⁵¹ Geoffrey Hosking. *Rusia - popor și imperiu 1552-1917*. Iași: Polirom, 2001, p. 8.

²⁵² Ion Varta, Igor Șarov. *Istoria Românilor: Epoca Modernă (1850-1918) manual pentru clasa a VIII-a*. Chișinău: Cartdidact-Reclama, 2003, p. 77.

Astfel, prin intermediul acestui citat, putem face o paralelă între situația de până la 1918 și situația actuală, putem argumenta elevilor faptul că în urmă cu o sută de ani persista aceeași dorință de unitate națională.

Pentru a omagia Centenarul Unirii, în clasele de liceu putem recurge la citate motivaționale, convingându-i pe liceeni că, în urmă cu o sută de ani, persoane de vârsta lor au participat activ la realizarea unității naționale. Am putea discuta cu ei un fragment publicat în ziarul *România Nouă* de Comitetul central al studenților români din Basarabia, care sună astfel: „Noi socotim că mântuirea neamului nostru este numai în unirea fiilor noștri într-o singură țară. Noi de la străini nu mai așteptăm nimic; toată nădejdea ne-o punem în viața la un loc cu frații noștri Români. Nu ne trebuie Rusie federativă, căci Rusia nu ne-a dat în curs de 106 ani decât întunecime și sărăcie, iar în vremuri de slobozenie de acum nu ne-a dat decât anarhie; noi vrem România a tuturor românilor”²⁵³. Un astfel de pasaj este raportat automat la situația actuală și la schimbările care au loc în Republica Moldova.

Elevii de liceu vor fi foarte ușor integrați în astfel de discuții cu privire la sărbătorirea Centenarului Unirii, pentru că pot să-și expună propria lor opinie argumentând-o, sunt capabili să vină cu dovezi pentru a-și susține punctul de vedere, iar de aici oportunitatea unei activități extracurriculare bazate pe un program de dezbateri sau o masă rotundă în care elevii să-și spună ideile cu privire la acest fenomen, în timp ce cadrul didactic se va transforma într-un „dirijor” sau formator al discuțiilor inițiate de elevi.

Didactica modernă este interesată de pregătirea viitorului cetățean. Astfel, au fost introduse câteva competențe-cheie atât de necesare elevului școlar în contextul formării unui cetățean responsabil și eficient în recunoașterea și protejarea valorilor naționale și universale. Școlarul beneficiază de instruire venită din partea profesorului, pentru ca pe viitor să-și manifeste spiritul patriotic și inițiativa civică de implicare în vederea săvârșirii unor acțiuni pozitive, toate în folosul „bunului național”.

Este îmbucurător faptul că unii elevi manifestă inițiativă și militează pentru respectarea drepturilor naționale. Or, minoritățile din Republica Moldova (excluzându-i pe cei de naționalitate rusă care ajung să echilibreze balanța lingvistică a Republicii Moldova) militează intens pentru slăbirea statului și dezmembrarea lui în autonomii cu autogovernare proprie, lucru nefast pentru acest teritoriu.

Am putea porni discuțiile și de la o celebră zicală: „Dacă ar ști [Ștefan cel Mare], probabil s-ar răsuci în mormânt”, văzându-și țara dezmembrată în porțiuni asemeni unui complicat puzzle.

Totodată, Centenarul nu reprezintă doar un motiv de sărbătoare, nu trebuie să uităm nici de familiile îndoliate ale ostașilor care au participat la bătăliile de la

²⁵³ *Ibidem*, p.77.

Mărășești, Mărești, Oituz, oameni care și-au jertfit viața pentru a apăra România și a transmite urmașilor săi acest pământ strămoșesc. Ar trebui să ne punem unele întrebări cu referire la impotența noastră ca națiune în fața dezbinării și cotropirii. Se cere a se reflecta asupra faptelor care au dus la aceste schimbări și evenimente din societate. Cum am putut fi indiferenți atâta vreme și de ce nu ne-a păsat de soarta pământurilor înstrăinate? De ce nu am luat nicio măsură de precauție sau de ce nu am încercat să rezolvăm dilemele care ne-au fost puse în față? Cum se poate ca un popor brav²⁵⁴, așa cum îl numește Herodot, să asiste indiferent la dezmembrarea propriului corp?

Centenarul îi privește în special pe cei tineri, generația proaspătă care va fi în stare să producă unele schimbări în societate, astfel este nevoie de implementarea unor programe educative și instructive, pentru ca tânăra generație să conștientizeze faptul că nu mai este nevoie de încă un secol ca să ne dăm seama că am dat dovadă iarăși de indiferență și lipsă de atitudine, respect față de acest pământ și această țară supusă vitregiilor vremurilor. Astfel, prin stabilirea unor obiective durabile și de lungă durată, prin modernizarea gândirii, prin lecțiile patriotice duse în unitățile de învățământ prin cultivarea unei atitudini cetățenești, se vor putea rezolva problemele neatinse de o sută de ani, se va putea rezolva dilema națională în care ne aflăm ca țară și stat.

Activitățile extracurriculare care au drept tematică centenarul pot fi variate și vor include diferite aspecte bazate pe imaginația sau creativitatea elevilor. Pentru secțiunea teatrală, pot fi repartizate personaje notorii din istorie care au contribuit la clădirea statului unitar român.

Utilizarea TIC în desfășurarea diferitor activități va facilita rezultatul, în mediul on-line existând subiecte care fac referire la tematica abordată, fie că este vorba de comunicate de presă, porțiuni audiovizuale din emisiuni sau înregistrări video cu privire la difuzarea acțiunilor îndeplinite. Partea legată de organizarea diferitor expoziții va pune accentul pe originalitatea elevilor, vor fi organizate expoziții de postere ce vor cuprinde diferite tematici: surse istorice ce mărturisesc despre Unire, personalități marcante care au contribuit la îndeplinirea Unirii, expoziții de desene cu tematica „Unirea în ochii copiilor” etc.

Nu poate fi ignorat nici profilul arte. Astfel, ca să-i putem încadra în procesul didactic, le vor fi propuse spre realizare diverse postere reprezentative pentru aniversarea evenimentului istoric. Cei versați în arta muzicală pot fi încadrați într-un proces de intonare a unor melodii ale timpurilor care au fost cu adevărat semnificative și reflectau fericirea de la 1918. Cunoaștem astfel diverse cântece militare românești din Primul Război Mondial ce aveau menirea de a trezi în

²⁵⁴ Aurel Zanoci. *Istoria veche a spațiului românesc*. Crestomație. Chișinău: Cartdidact, 1999, p. 11.

sufletul războinicului român dorința nestăvilită de apărare a pământurilor lăsate de străbuni. Dacă vom aborda secțiunea teatru istoric, atunci dispunem de un șir de proclamații, discursuri ale diferitor personalități notorii ale epocii studiate, fenomene istorice care dau într-o măsură sau alta posibilitatea de a fi puse în scenă și de a căpăta un rol în efectuarea procesului didactic preconizat.

Toate aceste activități bine planificate pot să asigure o adevărată sărbătoare pentru data de 1 decembrie 2018, prilej pentru românii de pretutindeni de a sărbători cei o sută de ani de la fondarea marelui stat român și de la nașterea României Mari.

Bibliografie selectivă:

1. Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Palade. *Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940*. Chișinău: Universitas, 1993, 256 p.
2. Geoffrey Hosking. *Rusia – popor și imperiu 1552-1917*. Iași: Polirom, 2001, 406 p.
3. Ion Nistor. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1991, 292 p.
4. *Idem*. *Studii privind istoria românilor dintre Nistru și Prut*. București: Fundația Culturală Magazin Istoric, 2011, 142 p.
5. Gheorghe Palade, Igor Șarov. *Istoria Românilor. Epoca Contemporană: manual pentru clasa a IX, ed. a 2-a, rev.* Chișinău: Reclama-Cartdidact, 2002, 128 p.
6. Ioan-Aurel Pop. *Istoria românilor*. București: Litera, 2010, 192 p.
7. Igor Șarov, Igor Cașu. *Istoria Românilor și Universală: manual pentru clasa a IX-a*. Chișinău: Cartdidact, 2013, 126 p.
8. Ion Varta, Igor Șarov. *Istoria Românilor: Epoca Modernă (1850-1918) manual pentru clasa a VIII-a*. Chișinău: Cartdidact-Reclama, 2003, 108 p.
9. Aurel Zanoci. *Istoria veche a spațiului românesc*. Crestomație. Chișinău: Cartdidact, 1999, 108 p.
10. Igor Cașu, Gheorghe Palade. *Istoria Românilor, Istoria Universală: Epoca Contemporană: manual pentru clasa a IX-a*. Chișinău: Cartdidact și Civitas, 2009, 240p.
11. Mihai Cernenco, Anatol Petrencu ș.a. *Crestomație la istoria românilor (1917-1992)*. Chișinău: Universitas, 1993, 295 p.
12. Nicolae Chicuș ș.a. *Istoria Românilor: Epoca Modernă (1850-1918)*. Manual pentru clasa a VIII-a. Chișinău: Prut Internațional, 2003, 119 p.
13. Nicolae Chicuș, Igor Șarov. *Istorie*. Manual pentru clasa a XI-a. Chișinău: Cartdidact, 2007, 255 p.
14. Sergiu Chirică. *Basarabie! Liberă și progresul vin de peste Prut*. Chișinău: Arc, 2011, 240 p.
15. Nicolae Enciu. *Istoria Universală și a Românilor: Epoca Contemporană: manual pentru clasa a XII-a*. Chișinău: Civitas, 2011, 358 p.
16. Nicolae Enciu. *Istoria românilor. Epoca contemporană: manual pentru clasa a XII-a de liceu*. Chișinău: Editura Civitas, 2004, 184 p.
17. Pavel Gore. *Anexarea Basarabiei*. Chișinău, 1992, 36 p.

MODALITĂȚI DE FORMARE A LIMBAJULUI PROFESIONAL MEDICAL LA MEDICINIȘTI ÎN BAZA LIMBII LITERARE ROMÂNE

Ludmila BOTNARCIUC,

*doctor în pedagogie, profesor-metodist, grad didactic superior
Centrul de excelență în medicină și farmacie „Raisa Pacalo”*

*„Precizarea înțelesului termenilor este cea dintâi precauție
care se ia în orice discuție”. (P. P. Negulescu)*

Summary:

The effectiveness of medical act depends on several parameters: verbal communication among health professionals, among them and patients/ patients with their relatives. The verbal oral and in written form communication in healthcare is paramount, because it is necessary to be informed and to inform, diagnose and advise, promote current healthcare policy, educate future generations on healthy lifestyle and how to perform common pathologies prevention.

A medical specialist achieves the maximum efficiency in practice only if he speaks correctly, in a mild polite way, accessible, practical, fluently, flexible, understandable to the patient. These features of verbal expression can be acquired and manifested, if they are trained/practiced pedagogical guided during the initial training of future medical specialist. The medical teacher of healthcare education draws up and proposes to medical students ways, techniques, processes, tools and effective means to train verbal communicative competences and skills specific to the medical field.

The cultivation of speaking is performed systemically and systematically in partnership with medical students - future medical specialists. For this purpose teaching techniques and both explicit and implicit training methods of professional functional vocabulary and correct verbal expression are practiced.

Keywords: *medical language, verbal communication, guided pedagogical training, initial professional training, verbal communicative skills, didactic tools, explicit and implicit methods, professional functional vocabulary*

Varietatea disciplinelor din practica medicală actuală, integrarea și interpătrunderea domeniilor adiacente și interconexe, interdisciplinaritatea, abundența de neologisme și internaționalisme, furnizate de descoperiri multiple și tehnologii de ultimă oră – toate acestea vin ca o avalanșă asupra specialistului medical, producând dificultăți în asimilarea calitativă a terminologiei medicale. În scopul formării unui vocabular funcțional, vast, calitativ și cantitativ suficient pentru a presta servicii

medicale performante, este necesar a forma medicinistului, viitor asistent medical, în cursul instruirii inițiale, un repertoriu verbal comun cu medicul. Studiile noastre scot în evidență dificultăți concrete în înțelegerea și utilizarea adecvată a terminologiei medicale actuale. În scopul facilitării asimilării vocabularului special medical și a celui specializat pe discipline, noi am elaborat un portofoliu de instrumente didactice în ajutorul mediciniștilor.

Eficiența actului medical depinde de mai mulți parametri: comunicarea verbală între specialiștii medicali, între specialiști și pacienți/bolnavi cu rudele lor. Comunicarea verbală orală și în scris în domeniul medical este primordială, deoarece este nevoie a te informa și a informa, a diagnostica și a consilia, a promova politica actuală de sănătate, a educa generațiile privind modul sănătos de viață și a realiza profilaxia patologiilor frecvente.

Un specialist medical obține maximă eficiență în activitatea practică doar dacă se exprimă corect, cult, accesibil, concret, fluent, flexibil, înțeles de către pacient. Aceste caracteristici ale exprimării verbale pot fi achiziționate și manifestate dacă ele sunt antrenate/exersate pedagogic ghidat în cursul formării profesionale inițiale a viitorului specialist medical. Cadrul didactic din învățământul medical actual elaborează și propune mediciniștilor modalități, tehnici, procedee, instrumente și mijloace eficiente pentru antrenarea competențelor și abilităților verbal-comunicative, specifice domeniului medical.

Cultivarea vorbirii se realizează sistemic și sistematic, în parteneriat cu mediciniștii – viitori specialiști medicali. În acest scop, sunt practicate tehnici didactice și metode explicite și implicite de antrenare a unui vocabular profesional funcțional și a exprimării verbale corecte.

Începând cu studierea sistemului terminologic medical, continuăm cu aplicarea tehnicilor de antrenare a vocabularului de specialitate prin metode explicite și implicite:

- explicarea regulilor de accentuare corectă a unor termeni speciali cu exerciții de antrenare a pronunției;
- antrenarea procedeelelor de formare a termenilor medicali;
- exerciții de formare și explicare a termenilor în baza elementelor de compunere antepuse și postpuse;
- formarea familiilor de termeni;
- elaborarea seriilor terminologice;
- explicarea fenomenelor limbajului medical;
- definirea analitică a noțiunilor medicale în baza modelelor;
- aplicarea modelelor de analiză structurală a termenilor compuși;
- exerciții de formare și explicare a termenilor în baza elementelor de compunere antepuse și postpuse;

- studierea sinonimelor, antonimelor, paronimelor, eponimelor, neologismelor, a metaforei medicale în context și prin exemple elocvente;
- studierea articolelor de cultivare a limbajului medical;
- alcătuirea/soluționarea integramelor tematice;
- audiovizualizarea situațiilor de comunicare profesională cu analiza lor;
- completarea unui vocabular de clișee verbale specifice domeniului medical;
- completarea documentelor/formularelor din practica medicală;
- cultivarea exprimării corecte în cursul comunicării situative, conforme cu necesitățile situației de comunicare profesională;
- studierea dicționarelor, glosarelor de greșeli ale limbajului medical;
- studierea nomenclatoarelor, repertoriilor, inventarelor, care prezintă informații terminologice structurate și ordonate.

În cursul formării profesionale a specialistului medical, este necesar a studia conștientizat limbajul profesional și a antrena abilități de comunicare eficientă în diverse situații socioprofesionale. Prin urmare, sunt necesare activități didactice și extradidactice sistematice de formare a competențelor verbal-comunicative, precum și de cultivare diversificată a limbajului medical la toate disciplinele fundamentale, biomedicale clinice și clinice specializate.

Succesul în cultivarea limbajului medical poate fi obținut aplicând tehnici didactice eficiente pe întreg parcursul formării profesionale a viitorului specialist medical.

Activitățile de cultivare a limbajului medical cuprind o varietate de acțiuni didactice și extradidactice, de la lucrul asupra vocabularului până la jocul de roluri în situații profesionale tipizate, de la formarea competențelor de instrumentalizare a limbajului profesional medical până la utilizarea lui cultă, fluentă, diversificată, personalizată, flexibilă și adecvată situațional.

- Formarea prin cultivare presupune activități corective/explicative/recapitulative.

Prin cultivare sunt abordate câteva aspecte:

- *în calitate de cerințe* – corectitudine, un vocabular vast, adecvare stilistică;
- *ca mod de acționare* – la nivelul cunoștințelor teoretice și practice;
 - la nivel general lingvistic (fenomene de limbaj);
 - la nivel particular (fenomenele și specificul limbajului medical).

Pot fi aplicate metode explicite și implicite.

Metode explicite:

- explicarea regulilor, normelor, fenomenelor;
- explicarea dificultăților, deficiențelor cu consultarea dicționarelor și a glosarelor;
- activități corective, recapitulative, de reactualizare.

Metode implicite:

- soluționarea exercițiilor, itemilor, testelor, integrameilor;
- comunicarea – antrenarea competențelor verbal-comunicative în diverse situații de comunicare profesională prin jocul de roluri.

Metode și tehnici aplicate în scopul formării și cultivării limbajului medical:

- Discutarea articolelor de cultivare a limbajului medical;
- Exerciții de aplicare a abilităților de instrumentalizare a termenilor/ noțiunilor medicale, a clișeeilor specializate în diverse situații de practică profesională;
- Vizionarea cu discutarea comunicării situaționale între medic și pacient;
- Metoda modelelor didactice (modele de dialog specializat corect între personalul medical și pacient/bolnav, între farmacist și client, între medic și asistent medical, între moașă și gravidă, între asistentul igienist-epidemiolog și populație etc.; modele de definiții; modele de interviuri medic-pacient, modele de consiliere a pacientului, modele de proiecte privind promovarea sănătății, modele de formulare medicale completate în scris conform cerințelor, etc.);
- Definirea analitică a noțiunilor medicale;
- Completarea vocabularelor personale cu termeni medicali explicați/ definiți;
- Antrenarea abilităților de consiliere a pacientului, a bolnavului, a îngrijitorilor;
- Proiectarea și realizarea diverselor situații de practică profesională;
- Elaborarea proiectelor de promovare a sănătății în rândurile populației;
- Metoda discuțiilor și dezbaterilor;
- Metoda jocului de rol;
- Metoda studiului de caz, tehnica minicazurilor;
- Elaborarea posterelor științifice tematice cu participarea la concursul lor;
- Practicarea „*Probei definiției*” în cadrul concursului „*Vivat profesia*”;
- Elaborarea de integrame, rebusuri, formule mnemotehnice cu utilizarea termenilor medicali;
- Elaborarea și distribuirea pliantelor tematice între medicii și pacienți;
- Valorificarea didactică a vocabularelor cu termeni medicali specializați, a sinonimiei și antonimiei, glosarelor, dicționarilor, listelor de abrevieri medicale, a acronimelor, a fenomenului eponimiei medicale, a metaforei medicale, a semnelor, simbolurilor și formulelor specializate, etc. din manualele formative elaborate de profesorii din colegiu;
- Activități de tip „*problem-solving*”;
- Demonstrarea deprinderilor practice cu verbalizarea acțiunilor;
- Elaborarea și prezentarea lucrărilor în format Power Point;

- Elaborarea și prezentarea portofoliilor tematice;
- Elaborarea și prezentarea referatelor tematice.

**Portofoliul cu instrumente didactice pentru formarea LMS
este cel din care înveți.**

În calitate de **componente ale portofoliului** pot fi:

1. Inventarul EC.
2. Listă de abrevieri medicale.
3. Teste de evaluare a fluenței și a vocabularului mediciniștilor (inițiale și finale).
4. Teste cu efecte formative.
5. Teste integrate.
6. Exerciții cu efecte formative.
7. Registre terminologice tematice.
8. Glosare tematice.
9. Organigrama LMS.
10. Listă de sinonime. Sinonimele termenilor populari.
11. Listă de antonime.
12. Listă de eponime medicale.
13. Scheme de analiză structurală a termenilor compuși.
14. Fișe cu termeni compuși pentru analiza structurală.
15. Familii de termeni.
16. Serii terminologice.
17. Dublete greco-latine.
18. Integrame directe și inverse cu răspunsuri.
19. Scheme de comunicare situațională.
20. Articole de cultivare a LMS.
21. Recomandări metodice privind proiectarea, pregătirea, și antrenarea situației de comunicare.
22. Tehnica proiectării situațiilor comunicative.
23. Tipuri de situații comunicative.
24. Tehnica consilierii.
25. Modele de consiliere.
26. Procedee de formare a termenilor medicali.
27. Tehnica de perfecționare a vocabularului personal.
28. Tehnica definirii noțiunilor medicale.
29. Modele de definiții cu exemple.
30. Formarea pluralului termenilor cu exemple.
31. Texte științifice, administrative, de popularizare.

32. Tehnica dialogului.
33. Modele de dialoguri.
34. Tehnica interviului.
35. Modele de interviuri.
36. Formule.
37. Tehnica mnemonică (formule mnemotehnice).
38. Tabele recapitulative.
39. Fișe cu termeni definiți/explicați.
40. Formarea pluralului termenilor.
41. Forma hotărâtă a termenilor.
42. Exerciții de antrenare a utilizării accentului.
43. Semne, simboluri, unități de măsură.
44. Dicționar al greșelilor de LM.
45. Reguli de pronunție.
46. Exerciții de pronunție.

Misiunea cadrului didactic este:

- să organizeze procesul de formare prin ghidare și semighidare până la autonomia formativă;
- să ofere consultanță, explicare, argumentare, exemplificare;
- să ofere oportunități didactice variate și frecvente de aplicare, antrenarea a competențelor și abilităților verbal-comunicative;
- să propună metodologii și instrumente formative: metode, tehnici, procedee, principii, mijloace, ghiduri, recomandări, modele, specifice domeniului medical;
- să propună principii în baza cărora se vor realiza activitățile formative;
- să propună instrumente și criterii de evaluare/autoevaluare;
- să stimuleze prin modalități, metode și tehnici specifice menținerea interesului, dar și a interesului profesional al viitorilor specialiști medicali în vederea formării și cultivării limbajului medical elevat și cult, a competențelor de comunicare multiaspectuală și plurisituatională în domeniul medical actual.

Sugestii pentru medicii:

- să lucreze individual și continuu la toate disciplinele asupra vocabularului personal;
- să-și antreneze sistematic competențele verbal-comunicative;
- să abordeze o autoinstruire valorizată în baza unei autoanalize personale a competențelor comunicative;
- să-și cultive conștient și continuu capacități verbal-comunicative avansate.

În concluzie, studiile noastre au demonstrat că anume aceste modalități diversificate, sistematic aplicate în activitățile didactice și extradidactice, se încununază cu succes, produc efecte benefice vizibile în comportamentul verbal-comunicativ al studenților colegiului de medicină. Mai mult, medicii care în mod sistematic se ocupă de fortificarea propriului vocabular, depun eforturi susținute de a se exprima corect, fluent și cult reușesc calitativ mai bine la toate disciplinele. Este evident că un limbaj medical format adecvat impulsionează gândirea logică, care, la rândul ei, facilitează simțitor însușirea științelor medicale complexe.

Evaluările formative și cele sumative au scos în evidență o dinamică pozitivă și un progres cert la majoritatea medicinștilor privind formarea competențelor verbal-comunicative personale, îmbunătățirea capacităților de conlucrare și colaborare în echipele de instruire, în grup.

Bibliografie selectivă:

1. Eugenia Mincu, Larisa Lupu. *Mic dicționar de elemente terminologice. Ghid terminologic*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic "Medicina", 2009.
2. Ion Ovidiu Pânișoară. *Comunicare eficientă*. Iasi: Editura Polirom, 2006.
3. Alex Mucchielli. *Arta de a comunica. Metode, forme și psihologia situațiilor de comunicare*. Iași: Editura Polirom, 2005.
4. Allan & Barbara Pease. *Abilități de comunicare*. București: Editura Curtea Veche, 2007.
5. Iuliana Popovici, Lăcrimioara Ochiuz, Dumitru Lupuleasa. *Terminologie medicală și farmaceutică*. Iași: Editura Polirom, 2007.
6. Maria Pruteanu. *Aplicarea procedeelelor eficiente de predare/învățare a limbajelor specializate*. În: *Terminologie și limbaje specializate*/Centrul Național de Terminologie. Chișinău, 2001.

LARISA NOROC, VALENTINA URSU,
ALEXANDRA RAETCHI, ANGELA IAȘCOV

Coordonatori

**CENTENARUL UNIRII:
EDUCAȚIA ÎN SPIRITUL VALORILOR NAȚIONALE
DIN PERSPECTIVA DIALOGULUI PEDAGOGIC**

**Materialele Simpozionului național
cu participare internațională,
28-30 noiembrie 2018, Chișinău**

Tipografia: SC Garomont Studio SRL
Str. Ion Creangă, 1, bl. I; Tel.: 022 508 616;
e-mail: garomont@promovare.md, garomont_print@promovare.md